ISSN: 3057-0468 (Online)

วารสารปัญญาภาวนา

Journal of Wisdom Development

ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (มกราคม-เมษายน 2569) Vol.3 No.1 (January-April 2026)

สถาบันพัฒนาวิชาการปัญญาภา
Panyapa Academic Development Institute

วารสารปัญญาภาวนา

Journal of Wisdom Development

ISSN: 3057-0468 (Online)

ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (มกราคม-เมษายน 2569)

Vol.3 No.1 (January–April 2026)

โดย

มูลนิธิรองศาสตราจารย์ ดร.จิณณวัตร ปะโคทัง เพื่อการศึกษา

และ

สถาบันพัฒนาวิชาการปัญญาภาวนา

วารสารปัญญาภาวนา

Journal of Wisdom Development

ISSN: 3057-0468 (Online)

ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (มกราคม-เมษายน 2569)

Vol.3 No.1 (January–April 2026)

เจ้าของ มูลนิธิรองศาสตราจารย์ ดร.จิณณวัตร ปะโคทัง เพื่อการศึกษา
สถาบันพัฒนาวิชาการปัญญาภา

บรรณาธิการ รองศาสตราจารย์ ดร.รัตนะ ปัญญาภา มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

กองบรรณาธิการ

1.ศาสตราจารย์(พิเศษ) ดร.สมาน อัศวภูมิ มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ
2.รองศาสตราจารย์ ดร.วิไลศักดิ์ กิ่งคำ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
3.รองศาสตราจารย์ ดร.สุเมธ งามกนก มหาวิทยาลัยบูรพา
4.รองศาสตราจารย์ ดร.ประสาท เนืองเฉลิม มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
5.รองศาสตราจารย์ ดร.พุทธรักษ์ ปราบนอก มหาวิทยาลัยขอนแก่น
6.รองศาสตราจารย์ ดร.วรกฤต เถื่อนช้าง มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
7.ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมเจตน์ ผิวทองงาม มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี

วัตถุประสงค์ วารสารปัญญาภาวนามีวัตถุประสงค์เพื่อตีพิมพ์เผยแพร่ผลงานวิชาการของคณาจารย์ นักศึกษาระดับปริญญาตรีและบัณฑิตศึกษา นักวิจัย และผู้สนใจทั่วไปที่เกิดขึ้นจากกระบวนการวิจัย การศึกษาค้นคว้าเรียบเรียงอย่างเป็นระบบในรูปแบบบทความวิจัย บทความวิชาการ และบทวิจารณ์หนังสือ

ขอบเขต วารสารปัญญาภาวนาเป็นวารสารสาขาสังคมศาสตร์ (Social Sciences) ที่เน้นรับบทความด้านการศึกษา (Education) และบทความที่สัมพันธ์กับการศึกษา รวมทั้งสหวิทยาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ที่สัมพันธ์กับการศึกษา โดยมีอนุสาขาที่รับตีพิมพ์ ดังนี้

1.การบริหารการศึกษา (Educational Administration)

2.หลักสูตรและการจัดการเรียนรู้ (Curriculum and Learning Management)

3.สังคมศึกษา (Social Studies)4.พุทธศาสนศึกษา (Buddhist Studies)

5.การศึกษาปฐมวัย (Early Childhood Education)

6.การประถมศึกษา (Elementary Education)

7.มัธยมศึกษา (Secondary Education)

8.สุขศึกษาและพลศึกษา (Health and Physical Education)

9.เทคโนโลยีและนวัตกรรมทางการศึกษา (Educational Technology and Innovation)

10.คอมพิวเตอร์ศึกษา (Computer Education)

11.ศิลปศึกษา (Art Education)

12.ดนตรีศึกษา (Music Education)

13.นาฏศิลป์ศึกษา (Drama and Performance Education)

14.คณิตศาสตร์ศึกษา (Mathematics Education)

15.การศึกษานอกระบบโรงเรียน (Non-Formal Education)

16.จิตวิทยาการศึกษา (Educational Psychology)

17.การศึกษาพิเศษ (Special Education)

18.การจัดเรียนรู้ด้านภาษาศาสตร์ (Linguistics learning Management)

19.ศาสตร์ที่สัมพันธ์กับการศึกษา (Sciences Relating to Education)

ประเภทบทความที่รับตีพิมพ์

บทความวิจัย บทความวิชาการ และบทวิจารณ์หนังสือ

กำหนดตีพิมพ์ วารสารกำหนดตีพิมพ์เผยแพร่ปีละ 3 ฉบับ

ฉบับที่ 1 (มกราคม-เมษายน)

ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม-กรกฎาคม)

ฉบับที่ 3 (สิงหาคม-ธันวาคม)

สำนักงานกองบรรณาธิการ

สถาบันพัฒนาวิชาการปัญญาภา 149/16 หมู่ 6 ตำบลขามใหญ่

อำเภอเมืองอุบลราชธานี จังหวัดอุบลราชธานี 34000 โทร. 0986591665

จดหมายอีเล็กทรอนิกส์: rattana.prof@gmail.com

วันที่ตีพิมพ์เผยแพร่: เมษายน 2569

หมายเหตุ :

ข้อเขียนหรือบทความใด ๆ ที่ได้ตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารนี้ถือเป็นความคิดเห็นส่วนตัวของผู้นิพนธ์บทความ กองบรรณาธิการไม่จำเป็นต้องเห็นด้วย และไม่มีข้อผูกพันโดยประการทั้งปวง

บทบรรณาธิการ

ท่ามกลางโลกที่ขับเคลื่อนด้วยเทคโนโลยีและความหลากหลาย ภารกิจสำคัญของการศึกษาคือการปรับตัวเพื่อสร้างการเรียนรู้ที่เท่าเทียม วารสารปัญญาภาวนา ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 จึงรวบรวมองค์ความรู้ทั้งด้านนวัตกรรม การบริหารจัดการ และการลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา เนื้อหาในฉบับเริ่มต้นด้วยนวัตกรรมการสอนในบทความ "การจัดการเรียนรู้ด้วยกรณีศึกษา (CBL) ร่วมกับปัญญาประดิษฐ์" เพื่อพัฒนาสมรรถนะวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม และต่อยอดสู่ระดับโครงสร้างในบทความ "แนวทางการบริหารจัดการไอทีของโรงเรียนวิทยาศาสตร์จุฬาภรณราชวิทยาลัย ลำปาง" ซึ่งชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของระบบดิจิทัลในสถานศึกษา นอกจากเทคโนโลยี วารสารยังมุ่งเน้นการพัฒนาบุคลากรผ่านบทความ "ความท้าทายของวิชาชีพศึกษานิเทศก์" และบทความ "การบริหารงานนิเทศเพื่อช่วยครูในศูนย์การศึกษาพิเศษ" ซึ่งเน้นการสนับสนุนครูเพื่อยกระดับคุณภาพผู้เรียนเฉพาะกลุ่มอย่างตรงจุด ปิดท้ายด้วยบทความ "การบริหารเพื่อรักษานักเรียนในระบบการศึกษาบนพื้นที่สูง" สะท้อนถึงความพยายามลดความเหลื่อมล้ำและสร้างโอกาสให้เด็กในพื้นที่ห่างไกล

กองบรรณาธิการหวังว่าบทความเหล่านี้จะเป็นแรงบันดาลใจให้ผู้อ่านนำไปประยุกต์ใช้เพื่อร่วมกันพัฒนาคุณภาพการศึกษาไทยอย่างยั่งยืน

รองศาสตราจารย์ดร.รัตนะ ปัญญาภา

บรรณาธิการ

สารบัญ I Contents

ลำดับที่	บทความ	หน้า
1	**ผลการจัดการเรียนรู้ด้วยกรณีศึกษา (CBL) ร่วมกับปัญญาประดิษฐ์เพื่อยกระดับสมรรถนะทางวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม เรื่อง ชีวิตในสิ่งแวดล้อม สำหรับนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6** *กิตติวัฒน์ ดิษฐประเสริฐ*	1
2	**แนวทางการบริหารจัดการเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการบริหารสถานศึกษาของโรงเรียนวิทยาศาสตร์จุฬาภรณราชวิทยาลัย ลำปาง** *เธียรวิชญ์ อัครศิริโชติวงค์, ไพรภ รัตนชูวงศ์ และ สมเกียรติ ตุ่นแก้ว*	17
3	**ความท้าทายของวิชาชีพศึกษานิเทศก์: อดีต ปัจจุบัน อนาคต** *นิศารัตน์ ไกรราช, ธีรศานต์ แซ่อ๊วง, ธีระพงษ์ สุขอยู่, เบญญาภา กาญจนันท์, พิมพร บุญลอย, พิมพ์สุภัค สุคนธ์ปิยสิริ และ สถิรพร เชาวน์ชัย*	30
4	**การบริหารงานนิเทศการจัดการเรียนรู้เพื่อช่วยเหลือครูในการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนของศูนย์การศึกษาพิเศษ** *สิรินยา นันทชัย, สุวดี อุปปินใจ และ ไพรภ รัตนชูวงศ์*	53
5	**การบริหารเพื่อช่วยเหลือนักเรียนให้อยู่ในระบบการศึกษาภาคบังคับสำหรับโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาในเขตพื้นที่พิเศษบนภูเขา** *อธิย์รัช วิชญ์ธนาศิริ, สุวดี อุปปินใจ และ พูนชัย ยาวิราช*	66

วารสารปัญญาภาวนา I ISSN: 3507-0468 (Online)
Journal of Wisdom Development
ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (มกราคม-เมษายน 2569)
Vol.3 No.1 (January-April 2026)

ผลการจัดการเรียนรู้ด้วยกรณีศึกษา (CBL) ร่วมกับปัญญาประดิษฐ์เพื่อยกระดับสมรรถนะทางวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม เรื่อง ชีวิตในสิ่งแวดล้อม สำหรับนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6

กิตติวัฒน์ ดิษฐประเสริฐ
ครูกลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี โรงเรียนศรัทธาสมุทร จังหวัดสมุทรสงคราม
สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสมุทรสาคร สมุทรสงคราม
ผู้ประพันธ์บรรณกิจ, 0868037357, kittiwat@sattha.ac.th

ข้อมูลบทความ

บทความวิจัย

คำสำคัญ: กรณีศึกษา; ปัญญาประดิษฐ์; สมรรถนะทางวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม

วันที่รับบทความ: 20 กุมภาพันธ์ 2569
วันที่แก้ไข: 31 มีนาคม 2569
วันที่ตอบรับตีพิมพ์: 5 เมษายน 2569

บทคัดย่อ

การวิจัยเชิงปฏิบัติการในชั้นเรียนนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาผลการจัดการเรียนรู้ด้วยกรณีศึกษา (Case-Based Learning: CBL) ร่วมกับปัญญาประดิษฐ์ (AI) เพื่อยกระดับสมรรถนะทางวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม เรื่องชีวิตในสิ่งแวดล้อม และ 2) ศึกษาแนวทางการจัดการเรียนรู้ดังกล่าวสำหรับนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนจำนวน 40 คน ได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง เครื่องมือวิจัยประกอบด้วย แผนการจัดการเรียนรู้ 3 แผน แบบวัดสมรรถนะทางวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม ใบกิจกรรม และแบบสะท้อนผลการจัดการเรียนรู้ ตรวจสอบคุณภาพโดยผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน ค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ของแผนการจัดการเรียนรู้เท่ากับ 0.84, 0.89 และ 0.92 แบบวัดสมรรถนะเท่ากับ 0.90, 0.94 และ 1.00 ใบกิจกรรมเท่ากับ 0.90, 0.94 และ 1.00 และแบบสะท้อนผลเท่ากับ 1.00 วิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณโดยใช้ค่าเฉลี่ยความก้าวหน้าทางการเรียน (Normalized gain) และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนมีความก้าวหน้าทางการเรียนอยู่ในระดับสูง (High gain) ค่าเฉลี่ย <g> = 0.72 โดยไม่พบนักเรียนในระดับต่ำ สะท้อนถึงประสิทธิผลของการบูรณาการ CBL ร่วมกับ AI ในการส่งเสริมการคิดเชิงระบบ การตัดสินใจบนฐานข้อมูล และการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมอย่างมีวิจารณญาณ แนวทางที่สังเคราะห์ได้มี 3 ประการ ได้แก่ การเลือกกรณีศึกษาที่ใกล้ตัว การใช้คำถามกระตุ้นการคิดอย่างมีโครงสร้าง และการกำกับตรวจสอบการใช้ AI อย่างมีวิจารณญาณ สรุปได้ว่าการจัดการเรียนรู้ดังกล่าวสามารถยกระดับสมรรถนะทางวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อมได้อย่างมีประสิทธิภาพและเหมาะสมกับบริบทการศึกษาระดับมัธยมศึกษา

The Effects of Case-Based Learning (CBL) Integrated with Artificial Intelligence on Enhancing Environmental Science Competency in the Topic: Life in the Environment among Grade 12 Students

Kittiwat Ditprasert
Teacher, Department of Science and Technology, Satthasamut School
The Secondary Educational Service Area Office Samut Sakhon Samut Songkhram
Corresponding author, 0868037357, kittiwat@sattha.ac.th

ARTICLE INFO

Research article

Keywords: Case-Based Learning; Artificial Intelligence; Environmental Science Competency

Received: 20 February 2026
Revised: 31 March 2026
Accepted: 5 April 2026

ABSTRACT

This classroom action research aimed to: (1) examine the effects of Case-Based Learning (CBL) integrated with Artificial Intelligence (AI) on enhancing environmental science competency in the topic “Life in the Environment,” and (2) investigate instructional guidelines for implementing this approach among Grade 12 students. The sample consisted of 40 students selected through purposive sampling. The research instruments included three lesson plans, an environmental science competency assessment, activity worksheets, and a reflective learning form. All instruments were validated by three experts. The Index of Item-Objective Congruence (IOC) values of the lesson plans were 0.84, 0.89, and 0.92. The competency assessment showed IOC values of 0.90, 0.94, and 1.00. The activity worksheets yielded IOC values of 0.90, 0.94, and 1.00, and the reflective form showed an IOC value of 1.00. Quantitative data were analyzed using the normalized gain score, while qualitative data were analyzed through content analysis. The findings revealed that students achieved a high level of learning gain (High gain), with an average normalized gain (<g>) of 0.72, and no students were found in the low-gain category. The results indicate that integrating CBL with AI effectively promotes systems thinking, evidence-based decision-making, and critical problem-solving in environmental contexts. Three key instructional guidelines were synthesized: selecting real-life contextual cases, employing structured analytical questioning, and monitoring students’ critical and ethical use of AI. It can be concluded that integrating CBL with AI effectively enhances environmental science competency and is appropriate for upper secondary education.

บทนำ

ในศตวรรษที่ 21 ปัญหาสิ่งแวดล้อมได้ทวีความรุนแรงและซับซ้อนมากยิ่งขึ้น ไม่ว่าจะเป็นปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ การสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ การเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ ตลอดจนปัญหามลพิษทางอากาศ น้ำ และดิน ซึ่งส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของมนุษย์และความสมดุลของระบบนิเวศในระดับโลก (ชัยภัทร ศรีทุมา, 2566) สถานการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นเร่งด่วนในการพัฒนาศักยภาพของประชากร โดยเฉพาะเยาวชน ให้มีความรู้ ความเข้าใจ และสมรรถนะที่เพียงพอในการวิเคราะห์ปัญหา ตัดสินใจอย่างมีเหตุผล และมีความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม การจัดการศึกษาด้านวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อมในระดับมัธยมศึกษาจึงมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากเป็นช่วงวัยที่นักเรียนกำลังพัฒนาความสามารถด้านการคิดขั้นสูง การใช้เหตุผลเชิงระบบ และการสร้างทัศนคติที่มีต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมอย่างไรก็ตาม แม้ว่าหลักสูตรการศึกษาจะมุ่งเน้นให้นักเรียนเกิดสมรรถนะสำคัญทางวิทยาศาสตร์ แต่การจัดการเรียนรู้ในทางปฏิบัติยังคงประสบปัญหาในด้านรูปแบบการสอนที่เน้นการถ่ายทอดเนื้อหาเป็นหลัก ส่งผลให้นักเรียนขาดโอกาสในการพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์เชิงลึก การแก้ปัญหาในสถานการณ์จริง และการเชื่อมโยงองค์ความรู้กับบริบทชีวิตประจำวัน อีกทั้งเครื่องมือหรือสื่อการเรียนรู้ที่สามารถสนับสนุนการเรียนรู้แบบเฉพาะบุคคลยังมีอยู่อย่างจำกัด ทำให้นักเรียนที่มีศักยภาพแตกต่างกันไม่ได้รับการส่งเสริมอย่างเต็มที่

แนวคิดการจัดการเรียนรู้โดยใช้กรณีศึกษา (Case-Based Learning: CBL) เป็นแนวทางหนึ่งที่ได้รับการยอมรับว่าสามารถส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ การอภิปราย และการตัดสินใจผ่านสถานการณ์ที่ใกล้เคียงกับความเป็นจริง โดยนักเรียนจะได้ฝึกวิเคราะห์ปัญหา ระบุสาเหตุ พิจารณาทางเลือก และเสนอแนวทางแก้ไขอย่างมีเหตุผล (Boud & Feletti, 2017) การเรียนรู้ลักษณะดังกล่าวช่วยพัฒนาการคิดเชิงระบบและการประยุกต์ใช้ความรู้ในบริบทจริง ซึ่งสอดคล้องกับเป้าหมายของการศึกษาวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม ขณะเดียวกันความก้าวหน้าของเทคโนโลยีดิจิทัล (Li et al., 2023) โดยเฉพาะปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนการจัดการเรียนรู้ โดย AI สามารถวิเคราะห์ข้อมูลนักเรียน ปรับเนื้อหาและกิจกรรมให้เหมาะสมกับระดับความสามารถ และให้ข้อมูลย้อนกลับแบบทันที ซึ่งเอื้อต่อการเรียนรู้แบบเฉพาะบุคคล (Dewi & Rahayu, 2023) แม้ว่าจะมีงานวิจัยจำนวนหนึ่งที่ศึกษาประสิทธิผลของ CBL ในการพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ และงานวิจัยอีกส่วนหนึ่งที่ศึกษาการใช้ AI เพื่อส่งเสริมผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน แต่ยังพบว่าการบูรณาการ CBL ร่วมกับ AI อย่างเป็นระบบในบริบทวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อมระดับมัธยมศึกษาตอนปลายยังมีอยู่อย่างจำกัด (Allchin, 2013; Shute & Ventura, 2013) โดยเฉพาะในมิติของการพัฒนาสมรรถนะทางวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อมที่ครอบคลุมทั้งความรู้ ทักษะกระบวนการคิด และความตระหนักด้านจริยธรรมสิ่งแวดล้อม ช่องว่างทางวิชาการดังกล่าวจึงสะท้อนถึงความจำเป็นในการพัฒนาและศึกษารูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่ผสานจุดแข็งของ CBL และ AI เพื่อสร้างหลักฐานเชิงประจักษ์ว่าการบูรณาการดังกล่าวสามารถยกระดับสมรรถนะนักเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

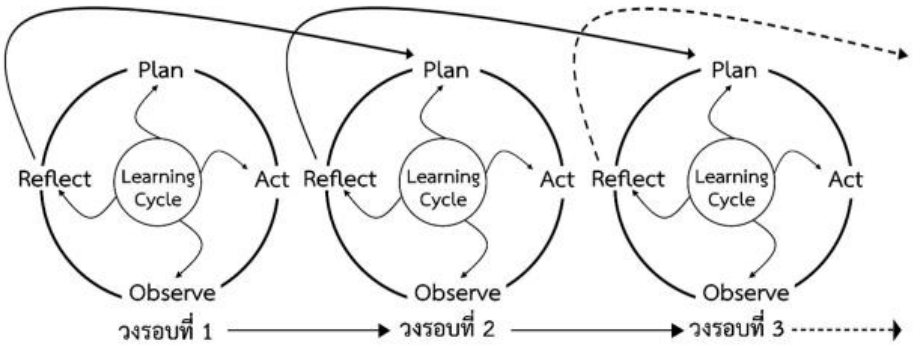
โรงเรียนศรัทธาสมุทร จังหวัดสมุทรสงคราม เป็นสถานศึกษาที่มุ่งพัฒนาคุณภาพนักเรียนให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 และการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการจัดการเรียนรู้ การวิจัยครั้งนี้จึงมุ่งศึกษาผลของการจัดการเรียนรู้ด้วยกรณีศึกษา (CBL) ร่วมกับปัญญาประดิษฐ์ (AI) เพื่อยกระดับสมรรถนะทางวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม เรื่อง “ชีวิตในสิ่งแวดล้อม” สำหรับนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 อันเป็นระดับชั้นที่นักเรียนมีวุฒิภาวะทางความคิดเพียงพอในการวิเคราะห์ปัญหาที่ซับซ้อนและเชื่อมโยงองค์ความรู้เชิงสหวิทยาการ ผลการศึกษาที่ได้คาดว่าจะเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่ตอบสนองต่อความท้าทายด้านสิ่งแวดล้อมในปัจจุบัน และสามารถประยุกต์ใช้เป็นต้นแบบในการยกระดับคุณภาพการศึกษาวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อมในบริบทอื่นต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาความก้าวหน้าทางการเรียนด้วยการจัดการเรียนรู้ด้วยกรณีศึกษา (CBL) ร่วมกับปัญญาประดิษฐ์ เพื่อยกระดับสมรรถนะทางวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม เรื่อง ชีวิตในสิ่งแวดล้อม สำหรับนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6
2. เพื่อศึกษาแนวทางการจัดการเรียนรู้ด้วยกรณีศึกษา (CBL) ร่วมกับปัญญาประดิษฐ์ เพื่อยกระดับสมรรถนะทางวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม เรื่อง ชีวิตในสิ่งแวดล้อม สำหรับนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยเชิงปฏิบัติการในชั้นเรียน (Classroom Action Research) เพื่อยกระดับสมรรถนะทางวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม เรื่อง ชีวิตในสิ่งแวดล้อม สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ด้วยการจัดการเรียนรู้ด้วยกรณีศึกษา (CBL) ร่วมกับปัญญาประดิษฐ์ ซึ่งผู้วิจัยใช้ขั้นตอนการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการต่อเนื่องกัน 3 วงจร ตามแนวคิดของ Kemmis & Schmuck (Kemmis & McTaggart, 1998; Kijkueakul, 2019) ประกอบด้วย 4 ขั้นตอนในวงจรปฏิบัติการ (PAOR cycle) ได้แก่ ขั้นวางแผน ขั้นปฏิบัติ ขั้นสังเกต และขั้นสะท้อนผล ตามลำดับ

ภาพที่ 1 วงจรปฏิบัติการ (PAOR cycle) ตามแนวคิดของ Kemmis & Schmuck (Kemmis & McTaggart, 1998; Kijkueakul, 2019)

ประชากร คือ นักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 4 ห้อง คือ นักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 4 ห้อง มีนักเรียนทั้งหมด 160 คน

กลุ่มตัวอย่าง คือ นักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 แผนการเรียนคณิตศาสตร์และภาษาอังกฤษ จำนวน 1 ห้อง จำนวน 40 คน แบ่งเป็นนักเรียนชาย 22 คน และนักเรียนหญิง 18 คน ตามลำดับ โดยผู้วิจัยได้รับผิดชอบในการจัดการเรียนรู้ เนื่องจากนักเรียนกลุ่มนี้มีพื้นฐานด้านการคิดเชิงวิเคราะห์ การใช้เหตุผล และทักษะการสื่อสาร ซึ่งเอื้อต่อการพัฒนาทักษะการคิดขั้นสูงและการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยจึงเหมาะสมกับบริบทของนักเรียนในแผนการเรียนดังกล่าว ประกอบกับการมีเกณฑ์ในการพิจารณาการเลือกแบบจำเพาะเจาะจง (Purposive Sampling) อาจก่อให้เกิดอคติในการดำเนินการวิจัย ผู้วิจัยได้ดำเนินมาตรการเพื่อลดอคติดังกล่าว ได้แก่ (1) การใช้ผู้ประเมินร่วมในการให้คะแนน (2) การใช้เครื่องมือที่ผ่านการตรวจสอบคุณภาพทั้งด้านความตรงและความเชื่อมั่น (3) การเก็บข้อมูลจากหลายแหล่งเพื่อการตรวจสอบสามเส้า (Triangulation) (4) การใช้เกณฑ์การประเมินแบบรูบริกที่ชัดเจน และ (5) การแยกบทบาทระหว่างผู้สอนและผู้วิจัยอย่างเป็นระบบ ทั้งนี้เพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือและความตรงของผลการวิจัย ประกอบกับกลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนที่สมัครใจเข้าร่วมการวิจัย มีความพร้อมในการเรียนรู้ และสามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้ตลอดระยะเวลาในการวิจัยเกณฑ์การคัดออก ได้แก่ นักเรียนที่ขาดเรียนเกินร้อยละ 10 ของเวลาเรียนทั้งหมด หรือไม่ส่งงานเกิน 2 ชิ้นทั้งนี้ผู้วิจัยได้รับความยินยอมจากผู้ปกครอง และดำเนินการคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลของนักเรียนตามหลักจริยธรรมการวิจัย โดยผู้วิจัยได้รับผิดชอบในการจัดการเรียนรู้

เครื่องมือที่ใช้ในงานวิจัย

1) แผนการจัดการเรียนรู้การจัดการเรียนรู้ด้วยกรณีศึกษา (CBL) ร่วมกับปัญญาประดิษฐ์ โดยผู้วิจัยสร้างขึ้นและนำไปเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญได้ตรวจสอบคุณภาพของเนื้อหาและความถูกต้องเหมาะสม โดยผลการตรวจสอบคุณภาพของแผนการจัดการเรียนรู้ จำนวน 3 แผน คือ ระบบนิเวศ ปัญหาและผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ตามลำดับ โดยใช้เวลาแผนละ 2 คาบเรียน คาบเรียนละ 50 นาที ซึ่งในแผนการจัดการเรียนรู้ประกอบด้วย 7 ขั้นตอน ตามแนวคิดของ Savery (2015) คือ 1) การศึกษากรณีศึกษา 2) การวินิจฉัยปัญหา 3) การหาวิธีแก้ปัญหา 4) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ 5) การประเมินผล 6) การสรุปผลและรายงาน และ 7) การนำเสนอ ตามลำดับ โดยได้รับการประเมินจากผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 ท่าน พร้อมกับหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ซึ่งถ้ามีค่า IOC > 0.5 แปลว่า เครื่องมือนั้น“ใช้ได้” จากเกณฑ์ของ ศิริชัย กาญจนวาสี (2564) พบว่า แผนการจัดการเรียนรู้ที่ 1-3 มีค่าดัชนีความสอดคล้อง คือ 0.84, 0.89 และ 0.92 ตามลำดับ ซึ่งอยู่ในระดับ“ใช้ได้

2) แบบวัดสมรรถนะทางวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม จำนวน 3 ข้อ มี 3 รูปแบบ ได้แก่ แบบคำตอบแบบสั้น จำนวน 1 ข้อ แบบข้อสอบเชิงสถานการณ์ และแบบเขียนตอบเชิงซ้อน อย่างละ 1 ข้อ ตามลำดับ โดยมีองค์ประกอบ 3 สมรรถนะตามกรอบของ Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD, 2023) ได้แก่ 1) การอธิบายผลกระทบจากการกระทำของมนุษย์ที่มีต่อระบบโลก 2) การตัดสินใจเพื่อการลงมือกระทำด้วยข้อมูล โดยใช้การประเมินแหล่งข้อมูลของประจักษ์พยานที่หลากหลายและการ

ประยุกต์ใช้การคิดเชิงสร้างสรรค์และการคิดเชิงระบบเพื่อฟื้นฟูและรักษาสิ่งแวดล้อมให้ยั่งยืน และ 3) การแสดงถึงความมุ่งหวังและเคารพต่อมุมมองที่หลากหลายในการแสวงหาทางออกของปัญหาจากวิกฤตการณ์ทางด้านนิเวศวิทยาเชิงสังคม สิ่งแวดล้อม โดยหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) โดยผลการตรวจสอบคุณภาพของใบกิจกรรมฯ ทั้ง 3 ฉบับ พบว่า มีค่าดัชนีความสอดคล้อง คือ 0.90, 0.94 และ 1.00 ตามลำดับ ซึ่งอยู่ในระดับ “ใช้ได้ และเมื่อนำแบบวัดไปทดลองใช้ (Try-out) กับนักเรียนที่มีบริบทใกล้เคียงกัน เพื่อวิเคราะห์หาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ของแบบวัดทั้งฉบับด้วยวิธีสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach’s Alpha Coefficient) พบว่ามีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.86 ซึ่งถือว่าเครื่องมือมีคุณภาพและมีความเชื่อมั่นในระดับสูง สามารถนำไปใช้ในการวิจัยได้ จากเกณฑ์ของ ศิริชัย กาญจนวาสี (2564)

3) แบบสะท้อนผลการจัดการเรียนรู้เป็นแบบบันทึกสิ่งที่ได้ในแต่ละวงจรปฏิบัติการ เพื่อสะท้อนผลเกี่ยวกับจุดเด่น จุดที่ควรพัฒนา และข้อเสนอแนะในแต่ละขั้นของการจัดการเรียนรู้ ตามลำดับ โดยหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) โดยผลการตรวจสอบคุณภาพของแบบสะท้อนผลการจัดการเรียนรู้ พบว่า มีค่าดัชนีความสอดคล้อง คือ 0.92, 0.95 และ 1.00 ตามลำดับ ซึ่งอยู่ในระดับ “ใช้ได้”

4) ใบกิจกรรมยกระดับสมรรถนะทางวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม เรื่อง ชีวิตในสิ่งแวดล้อม มีลักษณะเป็นข้อคำถามแบบเขียนตอบอธิบายเชิงบรรยาย แบ่งเป็น 3 สมรรถนะตามกรอบ PISA 2025 ได้แก่ 1) การอธิบายผลกระทบจากการกระทำของมนุษย์ที่มีต่อระบบโลก 2) การตัดสินใจเพื่อการลงมือกระทำด้วยข้อมูล และ 3) การแสดงถึงความมุ่งหวังและเคารพต่อมุมมองที่หลากหลาย โดยในแต่ละใบกิจกรรมมีคะแนนเต็ม 10 คะแนน (รวม 3 ฉบับ 30 คะแนน) ใช้เกณฑ์การให้คะแนนแบบแยกส่วน (Analytic Rubrics) แบ่งเป็น 4 ระดับคุณภาพ คือ ดีมาก (3), ดี (2), พอใช้ (1) และปรับปรุง (0) ตามความถูกต้องและความสมบูรณ์ของการอ้างอิงประจักษ์พยานและการคิดเชิงระบบ ผลการตรวจสอบคุณภาพโดยผู้เชี่ยวชาญพบว่า ใบกิจกรรมทั้ง 3 ฉบับ มีค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) เท่ากับ 0.90, 0.94 และ 1.00 ตามลำดับ ซึ่งอยู่ในระดับที่สามารถนำไปใช้ในการเก็บข้อมูลได้

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ขั้นที่ 1 ขั้นวางแผน (Plan) ผู้วิจัยได้มีการสอบถามแบบไม่เป็นทางการและพิจารณาจากคะแนนการสอบที่ผ่านมา พบว่าสาเหตุของนักเรียนส่วนใหญ่พบปัญหาในเรื่องขาดความรู้และความเข้าใจในการอธิบายผลกระทบจากการกระทำของมนุษย์ที่มีต่อสิ่งแวดล้อม หรือแม้แต่ขาดทักษะในการประเมินแหล่งข้อมูลเกี่ยวกับเหตุการณ์ทางวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม และการประยุกต์ความคิดเชิงสร้างสรรค์ในการสร้างสมรถถนะทางสิ่งแวดล้อมให้ยั่งยืน ประกอบกับขาดการแสวงหาทางออกของปัญหาจากวิกฤตการณ์ทางด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งล้วนแล้วเป็นสิ่งที่สำคัญในการเชื่อมโยงความรู้สู่การแก้ไขปัญหาต่างๆ เพื่อให้นักเรียนมีความสามารถในสมรรถนะทางวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม เรื่อง ชีวิตในสิ่งแวดล้อม ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้วางแผนในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่จะช่วยส่งเสริมให้นักเรียนมีสมรรถนะทางวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อมที่เพิ่มขึ้นร่วมกับการใช้

กรณีศึกษา (CBL) ร่วมกับปัญญาประดิษฐ์ซึ่งเป็นการนำข่าวสารหรือสื่อสิ่งพิมพ์ต่างๆบนโลกออนไลน์ รอบตัวนักเรียนมาสร้างเป็นสถานการณ์ให้นักเรียนสามารถเข้าถึงสภาพของปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อตนเองและสิ่งแวดล้อมรอบตัวทั้ง 7 ขั้นตอน คือ 1) การศึกษากรณีศึกษา 2) การวินิจฉัยปัญหา 3) การหาวิธีแก้ปัญหา 4) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ 5) การประเมินผล 6) การสรุปผลและรายงาน และ 7) การนำเสนอ ตามลำดับรวมทั้งยังมีการนำ Chat GTP หรือ Gemini เป็นต้น เข้ามาเป็นเพื่อนคู่คิดให้นักเรียนสืบเสาะข้อมูล จัดการข้อมูลและยกตัวอย่าง รวมทั้งลำดับเหตุการณ์ที่เป็นเหตุและผลของกรณีศึกษาที่ผู้วิจัยนำมาใช้เพื่อยกระดับให้นักเรียนได้เข้าใจถึงวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม เรื่อง ชีวิตในสิ่งแวดล้อม มากยิ่งขึ้น

ขั้นที่ 2 ขั้นปฏิบัติ (Act) ผู้วิจัยดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามแผนการจัดการเรียนรู้ จำนวน 3 แผน โดยใช้เวลาแผนละ 2 คาบเรียน คาบเรียนละ 50 นาที รวมทั้งสิ้น 6 คาบเรียน ครอบคลุมเนื้อหา ได้แก่ (1) ระบบนิเวศ (2) ปัญหาและผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม และ (3) การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ตามลำดับ ทั้งนี้เนื้อหาดังกล่าวได้รับการออกแบบให้มีความต่อเนื่องเชิงลำดับจากความรู้พื้นฐานไปสู่การวิเคราะห์ปัญหาและการประยุกต์ใช้ เพื่อส่งเสริมสมรรถนะทางวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อมของผู้เรียน

ขั้นที่ 3 ขั้นสังเกต (Observe) ผู้วิจัย ผู้สอนผู้นิเทศ และผู้บริหารสถานศึกษาโดยเข้าทำการทำการสังเกตและเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับพฤติกรรมที่เกิดขึ้นภายในชั้นเรียนเพื่อการแก้ไขปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหา โดยมีการบันทึกลงแบบสะท้อนการจัดการเรียนรู้ในแต่ละแผน

ขั้นที่ 4 ขั้นสะท้อนผล (Reflect) นำข้อมูลที่ได้จากแบบสะท้อนการจัดการเรียนรู้จากสังเกตของผู้สอน ผู้นิเทศ และรองผู้อำนวยการสถานศึกษา เพื่อนำมาประเมินผลว่าการจัดกิจกรรมการเรียนรู้และสร้างเป็นแนวทางในการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ในวงจรครั้งถัดไป จนครบทั้ง 3 วงจรปฏิบัติ

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. การวิเคราะห์ผลความก้าวหน้าทางการเรียนโดยการจัดการเรียนรู้ด้วยกรณีศึกษา (CBL) ร่วมกับปัญญาประดิษฐ์เพื่อยกระดับสมรรถนะทางวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม เรื่อง ชีวิตในสิ่งแวดล้อม สำหรับนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนศรัทธาสมุทร จังหวัดสมุทรสงคราม โดยข้อมูลที่นำมาวิเคราะห์ ได้แก่ ข้อมูลจากแบบวัดสมรรถนะทางวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม ซึ่งข้อมูลจะอยู่ในรูปแบบของข้อมูลเชิงปริมาณหลังจากที่ได้รับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ใน โดยรายละเอียดในการวิเคราะห์ข้อมูลของแบบวัดสมรรถนะทางวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อมใช้ค่าเฉลี่ยของความก้าวหน้าทางการเรียน (Normalized gain) โดยพิจารณาขจากคะแนนของนักเรียนทั้ง 40 คน แล้วนำคะแนนที่ได้ในแต่ละแผนการจัดการเรียนรู้มาวิเคราะห์ผลค่าเฉลี่ยของความก้าวหน้าทางการเรียน (Normalized gain) ของทั้ง 3 แผน คือ 1) ระบบนิเวศ 2) ปัญหาและผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและ 3) การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ตามลำดับ

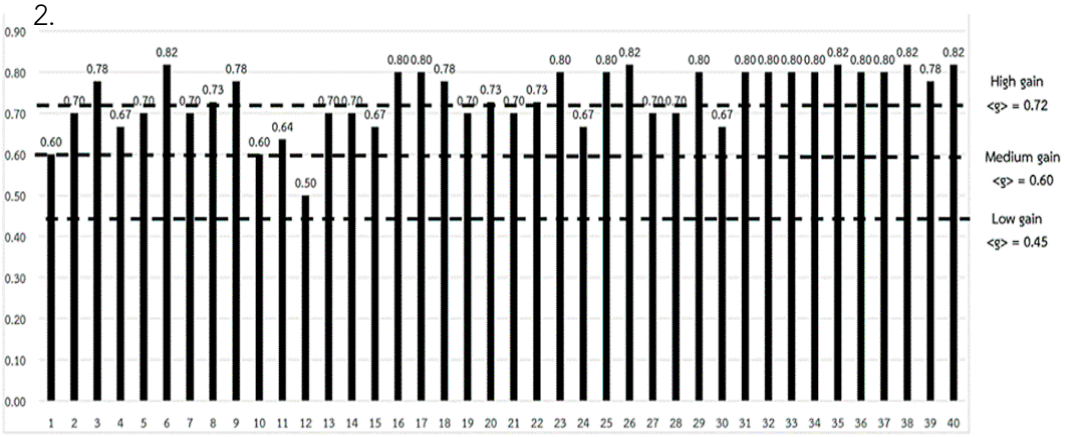
2. การวิเคราะห์แนวทางการจัดการเรียนรู้ด้วยกรณีศึกษา (CBL) ร่วมกับปัญญาประดิษฐ์เพื่อยกระดับสมรรถนะทางวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม เรื่อง ชีวิตในสิ่งแวดล้อม สำหรับนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6

โรงเรียนศรัทธาสมุทร จังหวัดสมุทรสงคราม โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) โดยสรุปเป็น 3 ส่วน คือ จุดเด่น จุดที่ควรพัฒนาและข้อเสนอแนะเพิ่มเติม และผ่านการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) โดยนำแบบสะท้อนผลการจัดการเรียนรู้ที่ได้มาจากผู้วิจัย ผู้สอนผู้นิเทศ และผู้บริหารสถานศึกษา มาวิเคราะห์และพิจารณาถึงผลการดำเนินการตรวจสอบ

ผลการวิจัย

1. ผลความก้าวหน้าทางการเรียนโดยการจัดการเรียนรู้ด้วยกรณีศึกษา (CBL) ร่วมกับปัญญาประดิษฐ์ เพื่อยกระดับสมรรถนะทางวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม เรื่อง ชีวิตในสิ่งแวดล้อม สำหรับนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ดังรูปที่ 2 พบว่า การวิเคราะห์จากค่าเฉลี่ยโดยรวมทั้ง 3 แผน คือ 1) ระบบนิเวศ 2) ปัญหาและผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม และ 3) การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ตามลำดับ โดยมีค่าเฉลี่ยของความก้าวหน้าทางการเรียน (Normalized gain) จากคะแนนเฉลี่ยของนักเรียนทั้ง 40 คน โดยความก้าวหน้าทางการเรียนในระดับสูง (High gain) <g> = 0.72 มีจำนวน 23 คน ลำดับถัดมา คือ ระดับกลาง (Medium gain) <g> = 0.60 มีจำนวน 17 คน และระดับต่ำ (Low gain) <g> = 0.45 ไม่มีนักเรียนอยู่ในระดับต่ำ ตามลำดับ

2.

ภาพที่ 2 ค่าเฉลี่ยของความก้าวหน้าทางการเรียน (Normalized gain) จำนวน 3 แผน

2. ผลการศึกษาแนวทางการจัดการเรียนรู้ด้วยกรณีศึกษา (CBL) ร่วมกับปัญญาประดิษฐ์ เพื่อยกระดับสมรรถนะทางวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม เรื่อง ชีวิตในสิ่งแวดล้อม สำหรับนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 พบว่า แนวทางในการจัดการเรียนรู้มีจุดเด่น จุดที่ควรพัฒนา และข้อเสนอแนะ ตามแนวคิดของ Kemmis & McTaggart, (1998); Kijkueakul, (2019) สอดคล้องกับสมรรถนะทางวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม เรื่อง ชีวิตในสิ่งแวดล้อม โดยมีองค์ประกอบ 3 สมรรถนะ ดังนี้

ขั้นที่ 1 ขั้นวางแผน (Plan)

1. กำหนดกรณีศึกษาเกี่ยวกับผลกระทบของมนุษย์ต่อระบบโลก โดยใช้ ปัญญาประดิษฐ์วิเคราะห์ข้อมูลดาวเทียมและฐานข้อมูลสิ่งแวดล้อม เพื่อสร้างความเข้าใจเชิงระบบอย่างเป็นรูปธรรม

2. ออกแบบแผนการเรียนรู้ที่บูรณาการการคิดเชิงสร้างสรรค์ร่วมกับ CBL เพื่อกระตุ้นให้นักเรียนตัดสินใจบนฐานข้อมูลเชิงประจักษ์

3. กำหนดบทบาทของนักเรียนในการใช้เครื่องมือ ปัญญาประดิษฐ์เช่น ChatGPT หรือ Gemini เพื่อสืบค้น วิเคราะห์ และตีความกรณีศึกษาในมิติทางสังคมและนิเวศวิทยา

4. วางแผนการประเมินสมรรถนะด้วยรูบริก (rubric) ที่เน้นการอธิบาย การตัดสินใจ และการเคารพมุมมองที่หลากหลายของนักเรียน

5. จัดเตรียมแหล่งข้อมูลกรณีศึกษา เช่น วิกฤตสิ่งแวดล้อมท้องถิ่น เพื่อให้นักเรียนเชื่อมโยงความรู้ทางวิทยาศาสตร์กับการลงมือแก้ปัญหาจริงอย่างยั่งยืน

จุดเด่น คือ การจัดการเรียนรู้มีการบูรณาการเทคโนโลยีโดยนำปัญญาประดิษฐ์เพื่อเสริมกระบวนการคิดเชิงระบบของนักเรียน

จุดที่ควรพัฒนา คือ การพัฒนาทักษะของผู้สอนในการออกแบบคำถามเชิงลึก ควรมีการปรับปรุงโดยผู้สอนควรมีการใช้คำถามกระตุ้นนักเรียนมากกว่าที่จะให้นักเรียนอ่านข้อคำถามจากใบกิจกรรม เพื่อกระตุ้นให้นักเรียนมีสมรรถนะในการอธิบายผลกระทบจากการกระทำของมนุษย์ที่มีต่อระบบโลกและการประยุกต์ใช้การคิดเชิงสร้างสรรค์และการคิดเชิงระบบเพื่อฟื้นฟูและรักษาสิ่งแวดล้อมให้ยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ คือ ควรใช้การวางแผนร่วมกันระหว่างผู้สอน นักเรียนและปัญญาประดิษฐ์เพื่อสร้างการเรียนรู้แบบร่วมสร้าง นำมาสู่การแสดงถึงความมุ่งหวังและเคารพต่อมุมมองที่หลากหลายในการแสวงหาทางออกของปัญหาจากวิกฤตการณ์ทางด้านนิเวศวิทยาเชิงสังคม

ขั้นที่ 2 ขั้นปฏิบัติ (Act)

1. นักเรียนใช้ปัญญาประดิษฐ์วิเคราะห์ข้อมูลกรณีศึกษา เช่น ข่าวสารด้านสิ่งแวดล้อมหรือรายงานมลพิษ เพื่อระบุผลกระทบของมนุษย์ต่อระบบโลก.

2. การใช้ ChatGPT หรือ Gemini เพื่อช่วยนักเรียนเสนอแนวทางการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมอย่างสร้างสรรค์และเป็นระบบ

3. การจัดกิจกรรมกลุ่มย่อยทำให้นักเรียนอภิปราย แลกเปลี่ยนมุมมอง พร้อมให้ ปัญญาประดิษฐ์ช่วยสรุปประเด็นหลักที่เกิดขึ้นในชั้นเรียน.

4. ผู้สอนสังเกตพฤติกรรมการใช้เหตุผล การตัดสินใจ และการเคารพความคิดเห็นต่าง ๆ เพื่อสะท้อนสมรรถนะทางสิ่งแวดล้อมของนักเรียน

5. ให้นักเรียนใช้ ปัญญาประดิษฐ์ช่วยสร้างอินโฟกราฟิกหรือรายงานเชิงวิเคราะห์ เพื่อสะท้อนความเข้าใจที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติจริง

จุดเด่น คือ นักเรียนได้เรียนรู้จากข้อมูลจริงและการใช้ปัญญาประดิษฐ์เพื่อวิเคราะห์เชิงระบบ โดยวิเคราะห์ถึงผลกระทบจากการกระทำของมนุษย์ที่มีต่อระบบโลก และมีทักษะการคิดเชิงระบบเพื่อฟื้นฟูและรักษาสิ่งแวดล้อมให้ยั่งยืน

จุดที่ควรพัฒนา คือ นักเรียนต้องฝึกการใช้ปัญญาประดิษฐ์อย่างมีจริยธรรมและตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลเพื่อการตัดสินใจเพื่อการลงมือกระทำด้วยข้อมูลที่ถูกต้อง

ข้อเสนอแนะ คือ ผู้สอนจำเป็นต้องแทรกการสอนการประเมินแหล่งข้อมูลเชิงประจักษ์ระหว่างกิจกรรมเพื่อให้นักเรียนได้สืบค้นข้อมูลอย่างถูกต้องของปัญหาจากวิกฤตการณ์ทางด้านนิเวศวิทยาเชิงสังคมและสิ่งแวดล้อม

ขั้นที่ 3 ขั้นสังเกต (Observe)

1. เน้นการสังเกตการเปลี่ยนแปลงของการคิดเชิงระบบของนักเรียนผ่านการใช้ปัญญาประดิษฐ์ในการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม

2. เน้นการติดตามพฤติกรรมการสื่อสารและการร่วมมือในการหาทางออกของปัญหาผ่านกิจกรรม CBL และ ปัญญาประดิษฐ์

3. เก็บข้อมูลหลักฐานการเรียนรู้ เช่น การบันทึกข้อมูลลงในใบกิจกรรม หรือการใช้ prompt ของปัญญาประดิษฐ์ เพื่อวิเคราะห์การพัฒนาเชิงสมรรถนะของนักเรียน

4. ประเมินความสามารถในการตัดสินใจโดยใช้ข้อมูลจริงและการเชื่อมโยงแนวทางแก้ปัญหาเชิงสร้างสรรค์

5. การวิเคราะห์ความเข้าใจของนักเรียนต่อความหลากหลายทางมุมมอง และการยอมรับข้อคิดเห็นต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชั้นเรียน

จุดเด่น คือ การใช้ปัญญาประดิษฐ์เป็นเครื่องมือช่วยสังเกตและเก็บข้อมูลเชิงลึกได้แม่นยำจากปัญหาจากวิกฤตการณ์ทางด้านนิเวศวิทยาเชิงสังคมและสิ่งแวดล้อม

จุดที่ควรพัฒนา คือ การแปลผลข้อมูลเชิงคุณภาพจากปัญญาประดิษฐ์ยังต้องการการตรวจสอบซ้ำโดยใช้การประเมินแหล่งข้อมูลของประจักษ์พยานที่หลากหลายและการประยุกต์ใช้การคิดเชิงสร้างสรรค์และการคิดเชิงระบบเพื่อฟื้นฟูและรักษาสิ่งแวดล้อมให้ยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ คือ ใช้การบันทึกด้วยวิดีโอควบคู่ปัญญาประดิษฐ์เพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือของข้อมูล

ขั้นที่ 4 ขั้นสะท้อนผล (Reflect)

1. ให้นักเรียนสะท้อนผลการเรียนรู้โดยใช้ปัญญาประดิษฐ์ช่วยวิเคราะห์จุดแข็งและจุดที่ควรปรับปรุงจากการศึกษากรณีสิ่งแวดล้อม

2. ผู้สอนและนักเรียนร่วมกันอภิปรายผลการเรียนรู้ โดยใช้ Padlet จากปัญญาประดิษฐ์เพื่อสรุปแนวโน้มของสมรรถนะทางสิ่งแวดล้อม.

3. การวิเคราะห์ผลกระทบของการเรียนรู้ต่อทัศนคติของนักเรียนต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและความรับผิดชอบต่อโลก

4. สรุปแนวทางการพัฒนากิจกรรม CBL ร่วมกับปัญญาประดิษฐ์ในการเสริมการคิดเชิงระบบและการตัดสินใจเชิงจริยธรรม

5. เขียนรายงานสะท้อนผลการเรียนรู้และข้อเสนอเพื่อพัฒนาแนวทางการสอนเชิงนวัตกรรมในอนาคต

จุดเด่น คือ การใช้ข้อมูลจากปัญญาประดิษฐ์เพื่อสะท้อนผลการเรียนรู้อย่างมีหลักฐานอธิบายผลกระทบจากการกระทำของมนุษย์ที่มีต่อระบบโลกและสิ่งแวดล้อม

จุดที่ควรพัฒนา คือ การตีความข้อมูลเชิงลึกควรมีผู้เชี่ยวชาญร่วมตรวจสอบหรือเกณฑ์ให้กับนักเรียนในการตัดสินใจเพื่อการลงมือกระทำด้วยข้อมูลโดยใช้การประเมินแหล่งข้อมูลของประจักษ์พยานที่หลากหลายและการประยุกต์ใช้การคิดเชิงสร้างสรรค์และการคิดเชิงระบบ

ข้อเสนอแนะ คือ ควรจัดทำฐานข้อมูลกรณีศึกษาที่ท้าทายและมีความสอดคล้องกับสิ่งแวดล้อมรอบๆตัวนักเรียนและสังคม

จากสิ่งที่กล่าวข้างต้นนำมาสู่แนวทางการจัดการเรียนรู้ด้วยกรณีศึกษา (CBL) ร่วมกับปัญญาประดิษฐ์เพื่อยกระดับสมรรถนะทางวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม ทั้ง 3 แนวทาง ดังนี้ 1) ครูควรเลือกประเด็นจากสถานการณ์หรือปัญหาในชีวิตจริงใกล้ตัวนักเรียนเพื่อส่งเสริมให้นักเรียนได้รับรู้และเข้าใจในกรณีศึกษาได้ง่าย 2) ครูควรกระตุ้นหรือเร้าความสนใจของการจัดการเรียนรู้ด้วยคำถามที่ให้นักเรียนได้อภิปรายข้อมูลเกี่ยวกับกรณีศึกษา และ 3) ครูต้องมีการตรวจสอบว่านักเรียนมีการสืบค้นข้อมูลจากปัญญาประดิษฐ์ได้อย่างถูกต้องและมีความน่าเชื่อถือ

อภิปรายผล

1. ผลความก้าวหน้าทางการเรียนด้วยการจัดการเรียนรู้ด้วยกรณีศึกษา (CBL) ร่วมกับปัญญาประดิษฐ์เพื่อยกระดับสมรรถนะทางวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม เรื่อง ชีวิตในสิ่งแวดล้อม สำหรับนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 พบว่า นักเรียนมีค่าความก้าวหน้าทางการเรียน (Normalized gain) อยู่ในระดับ High gain สะท้อนให้เห็นถึงประสิทธิผลของรูปแบบการจัดการเรียนรู้ดังกล่าวในการส่งเสริมการเรียนรู้เชิงลึกและการพัฒนาสมรรถนะอย่างเป็นรูปธรรม โดยผลดังกล่าวสามารถอธิบายได้ว่าการใช้กรณีศึกษาที่มีความใกล้ชิดกับบริบทชีวิตจริงและเป็นสถานการณ์ร่วมสมัย ช่วยกระตุ้นให้นักเรียนเกิดกระบวนการเชื่อมโยงองค์ความรู้เดิมกับสถานการณ์ใหม่ และเกิดการประมวลผลข้อมูลเชิงลึกส่งผลให้เกิดความเข้าใจเชิงโครงสร้างมากกว่าการจดจำเนื้อหาเพียงผิวเผิน การวิเคราะห์สถานการณ์สิ่งแวดล้อมที่มีความซับซ้อนยังส่งเสริมการคิดเชิงระบบและการตัดสินใจบนฐานข้อมูลเชิงหลักฐาน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Herreid (2011) ที่ว่าการจัดการเรียนรู้ด้วยกรณีศึกษาช่วยให้นักเรียนสามารถเชื่อมโยงทฤษฎีกับการปฏิบัติจริง และพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์และการแก้ปัญหาในบริบทจริงได้อย่างมีประสิทธิภาพ

นอกจากนี้ บทบาทของปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) ในการเรียนรู้ครั้งนี้มิได้เป็นเพียงเครื่องมือสนับสนุนข้อมูล แต่ทำหน้าที่เป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างกระบวนการคิดอย่างเป็นระบบ โดยนักเรียนสามารถใช้ AI ในการตั้งคำถาม วิเคราะห์ข้อมูล ทบทวนแนวคิดที่ยังไม่เข้าใจ และจำลองสถานการณ์

เพื่อทดลองแนวทางแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมในบริบทที่หลากหลาย กระบวนการดังกล่าวช่วยลดภาระทางปัญญาที่ไม่จำเป็นและเปิดโอกาสให้นักเรียนมุ่งเน้นการคิดวิเคราะห์เชิงลึกและการสร้างข้อสรุปด้วยตนเอง ส่งผลให้สมรรถนะทางวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อมได้รับการพัฒนาอย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของโชคปวิช ศุภมงคลฤกษ์ และ สลา สามิภักดิ์ (2569) ที่ระบุว่าปัญญาประดิษฐ์สามารถส่งเสริมทักษะการคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา และการสะท้อนคิดของนักเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ดังนั้น การบูรณาการ CBL ร่วมกับ AI จึงก่อให้เกิดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเองและการพัฒนาสมรรถนะในระดับสูง อันเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลให้ค่าความก้าวหน้าทางการเรียนของนักเรียนอยู่ในระดับ High gain อย่างชัดเจน อย่างไรก็ตาม ผลการวิจัยดังกล่าวควรพิจารณาภายใต้ข้อจำกัดบางประการ โดยการวิจัยครั้งนี้ไม่ได้มีกลุ่มควบคุม (control group) เพื่อเปรียบเทียบกับรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบปกติ จึงอาจไม่สามารถสรุปได้อย่างชัดเจนว่าการเปลี่ยนแปลงของสมรรถนะทางวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อมเกิดจากการจัดการเรียนรู้ด้วยกรณีศึกษา (Case-Based Learning: CBL) ร่วมกับปัญญาประดิษฐ์เพียงปัจจัยเดียว หรืออาจได้รับอิทธิพลจากปัจจัยอื่นร่วมด้วย เช่น แรงจูงใจของผู้เรียน หรือประสบการณ์เดิม

นอกจากนี้ ผู้วิจัยทำหน้าที่เป็นผู้สอนในกระบวนการจัดการเรียนรู้ อาจก่อให้เกิดอคติทั้งในด้านการดำเนินกิจกรรมและการประเมินผล แม้ว่าผู้วิจัยจะได้ใช้มาตรการลดอคติ เช่น การใช้เกณฑ์การประเมินแบบรูบริกที่ชัดเจน และการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือแล้วก็ตาม แต่ยังคงมีความเป็นไปได้ที่อคติดังกล่าวจะส่งผลต่อผลการวิจัยในระดับหนึ่ง ดังนั้นการตีความผลการวิจัยควรพิจารณาอย่างระมัดระวัง และในการศึกษาครั้งต่อไปควรมีการออกแบบการวิจัยเชิงทดลองที่มีกลุ่มควบคุม รวมถึงการใช้ผู้สอนหรือผู้ประเมินที่เป็นอิสระจากผู้วิจัย เพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือและความตรงภายในของผลการวิจัยให้มากยิ่งขึ้น

2. แนวทางการจัดการเรียนรู้ด้วยกรณีศึกษา (CBL) ร่วมกับปัญญาประดิษฐ์ เพื่อยกระดับสมรรถนะทางวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม เรื่อง ชีวิตในสิ่งแวดล้อม สำหรับนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 สามารถสังเคราะห์ได้เป็น 3 แนวทางสำคัญที่ได้จากผลการวิจัย ดังนี้

1) การคัดเลือกกรณีศึกษาจากบริบทจริงใกล้ตัวนักเรียน ครูควรเลือกประเด็นจากสถานการณ์หรือปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นจริงในชุมชนหรือสังคมร่วมสมัย เพื่อให้นักเรียนสามารถเชื่อมโยงองค์ความรู้ทางทฤษฎีกับบริบทชีวิตประจำวันได้อย่างมีความหมาย การใช้กรณีศึกษาที่ใกล้ตัวช่วยลดช่องว่างระหว่างความรู้เชิงนามธรรมกับสถานการณ์จริง ส่งเสริมการเรียนรู้เชิงบริบท และพัฒนาการคิดเชิงระบบเกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อมที่มีความซับซ้อน ซึ่งสอดคล้องกับ Herreid (2011) ที่ระบุว่าการจัดการเรียนรู้ด้วยกรณีศึกษาช่วยส่งเสริมการคิดวิเคราะห์และการแก้ปัญหาที่ไม่มีคำตอบเพียงหนึ่งเดียว

2) การใช้คำถามกระตุ้นการคิดและการอภิปรายอย่างมีโครงสร้าง ครูควรออกแบบคำถามเชิงวิเคราะห์ (analytical questioning) เพื่อกระตุ้นให้นักเรียนอภิปราย แลกเปลี่ยนมุมมอง และใช้หลักฐานสนับสนุนข้อสรุปของตนเอง กระบวนการอภิปรายช่วยพัฒนาการให้เหตุผลเชิง และการตัดสินใจบนฐานข้อมูล ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของสมรรถนะทางวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม ตามที่งานวิจัยของ Osborne et al.

(2004) ได้กล่าวสนับสนุนไว้ว่าการจัดการเรียนรู้ดังกล่าวยังเปิดโอกาสให้นักเรียนได้ฝึกกระบวนการเรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติจริง (learning by doing)

3) การกำกับ ตรวจสอบ และประเมินการใช้ปัญญาประดิษฐ์อย่างมีวิจารณญาณ แม้ปัญญาประดิษฐ์ (AI) จะเป็นเครื่องมือที่ช่วยสนับสนุนการเรียนรู้โดยให้ข้อมูลย้อนกลับแบบทันที ช่วยวิเคราะห์ข้อผิดพลาด และเสนอแนวทางพัฒนาการเรียนรู้รายบุคคล (Crompton & Burke, 2023) แต่ครูจำเป็นต้องมีบทบาทในการกำกับดูแลความถูกต้อง ความน่าเชื่อถือ และความเหมาะสมของข้อมูลที่นักเรียนสืบค้นจาก AI เพื่อส่งเสริมทักษะการรู้เท่าทันดิจิทัล (Digital literacy) และการประเมินแหล่งข้อมูลอย่างมีวิจารณญาณ (Long & Magerko, 2020) นอกจากนี้ การประเมินผลควรดำเนินการทั้งในระดับกระบวนการ และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เพื่อสะท้อนระดับความเข้าใจและการพัฒนาสมรรถนะของนักเรียนอย่างรอบด้าน ซึ่งสอดคล้องกับชรินทร์ กองสุข (2569) ที่ระบุว่าการเรียนรู้วิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อมมีความซับซ้อนและต้องการสื่อหรือเครื่องมือสนับสนุนที่เหมาะสมเพื่อช่วยให้นักเรียนสามารถเชื่อมโยงปัญหาทางวิทยาศาสตร์กับชีวิตจริงได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ดังนั้น แนวทางทั้ง 3 ประการสะท้อนให้เห็นว่าความสำเร็จของการบูรณาการ CBL ร่วมกับ AI มิได้ขึ้นอยู่กับเทคโนโลยีเพียงอย่างเดียว หากแต่ขึ้นอยู่กับการออกแบบสถานการณ์การเรียนรู้ การตั้งคำถามเชิงคุณภาพ และการกำกับติดตามอย่างเป็นระบบของครูผู้สอน ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาสมรรถนะทางวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อมในระดับมัธยมศึกษาอย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะการวิจัย

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1.1 สถานศึกษาควรนำแนวทางการจัดการเรียนรู้ด้วยกรณีศึกษา (CBL) ร่วมกับปัญญาประดิษฐ์ (AI) ไปบูรณาการในรายวิชาวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อมและรายวิชาอื่นที่มุ่งพัฒนาสมรรถนะ เพื่อเสริมสร้างการคิดเชิงระบบ การตัดสินใจบนฐานข้อมูลเชิงประจักษ์ และการเคารพความหลากหลายทางมุมมอง อันเป็นทักษะสำคัญในศตวรรษที่ 21

1.2 ครูผู้สอนควรออกแบบกรณีศึกษาที่สอดคล้องกับบริบทจริงใกล้ตัวนักเรียน และกำกับการใช้ปัญญาประดิษฐ์อย่างมีจริยธรรม โดยเน้นการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล การตั้งคำถามเชิงลึก และการสะท้อนผลการเรียนรู้ เพื่อให้เกิดการพัฒนาสมรรถนะอย่างรอบด้าน

1.3 ผู้บริหารและเขตพื้นที่การศึกษาควรสนับสนุนการพัฒนาศักยภาพครูด้านการออกแบบการเรียนรู้ร่วมกับ AI และการประเมินตามสภาพจริง ตลอดจนพัฒนาระบบนิเทศ ติดตาม และสะท้อนผลตามวงจรปฏิบัติการ (PAOR) เพื่อยกระดับคุณภาพการจัดการเรียนรู้อย่างเป็นระบบและยั่งยืน

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรขยายการวิจัยไปยังบริบทและกลุ่มตัวอย่างที่หลากหลาย ทั้งด้านระดับชั้น แผนการเรียน และขนาดสถานศึกษา เพื่อยืนยันความเหมาะสม ความคงทนของผลลัพธ์ และความสามารถในการประยุกต์ใช้รูปแบบในบริบทที่แตกต่างกัน

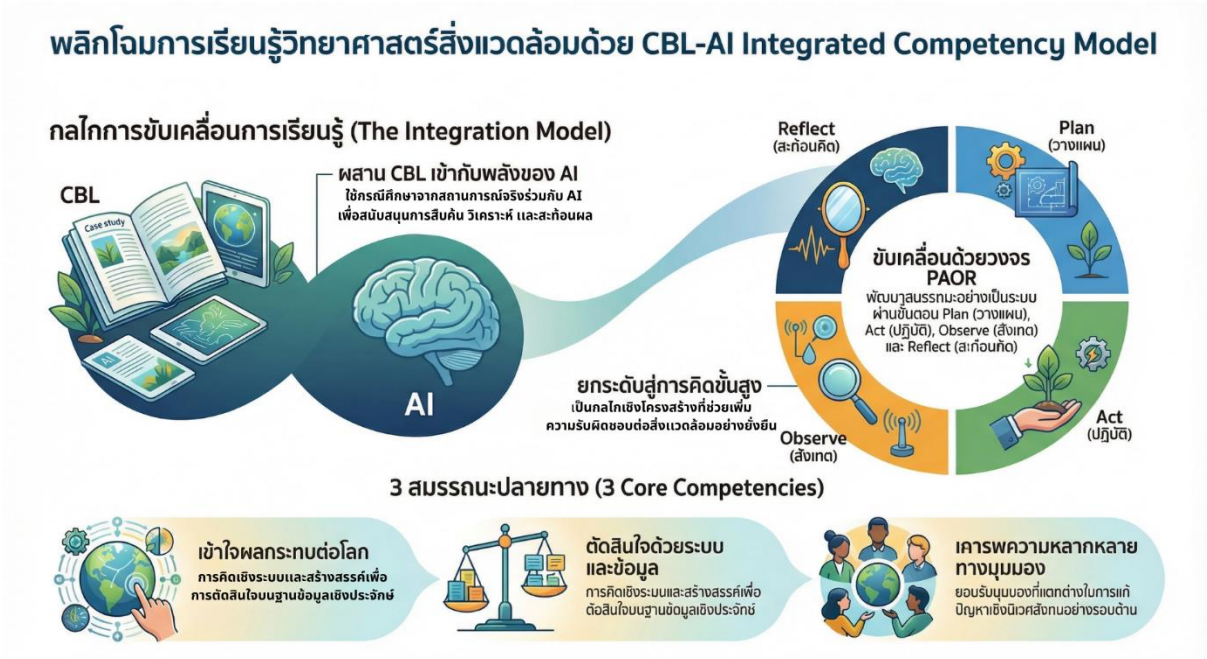
2.2 ควรดำเนินการวิจัยเชิงทดลองแบบมีกลุ่มควบคุม เพื่อเปรียบเทียบประสิทธิผลของการจัดการเรียนรู้ด้วย CBL ร่วมกับ AI กับรูปแบบการสอนอื่น โดยใช้ตัวชี้วัดทั้งด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและพัฒนาการเชิงสมรรถนะ เพื่อเพิ่มความชัดเจนเชิงประจักษ์

2.3 ควรศึกษาผลกระทบระยะยาวต่อพฤติกรรมด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เจตคติ และความสามารถในการตัดสินใจเชิงจริยธรรมของนักเรียน เพื่อประเมินความยั่งยืนของการพัฒนาสมรรถนะทางวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อมในระยะยาว

องค์ความรู้ใหม่

การวิจัยครั้งนี้ก่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่เชิงบูรณาการด้านการจัดการเรียนรู้วิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม โดยเสนอรูปแบบการพัฒนาสมรรถนะผ่าน “CBL–AI Integrated Competency Model” ซึ่งผสานการเรียนรู้ด้วยกรณีศึกษา (Case-Based Learning: CBL) เข้ากับการใช้ปัญญาประดิษฐ์ (AI) ภายใต้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการตามวงจร PAOR (Plan–Act–Observe–Reflect) อย่างเป็นระบบ องค์ความรู้ดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า การใช้กรณีศึกษาที่เชื่อมโยงสถานการณ์จริงใกล้ตัวนักเรียนร่วมกับ AI ในฐานะเครื่องมือสนับสนุนการสืบค้น วิเคราะห์ และสะท้อนผล สามารถส่งเสริมสมรรถนะทางวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อมได้ครบทั้ง 3 มิติ ได้แก่ (1) การอธิบายผลกระทบของมนุษย์ต่อระบบโลก (2) การตัดสินใจบนฐานข้อมูลเชิงประจักษ์ด้วยการคิดเชิงระบบและเชิงสร้างสรรค์ และ (3) การเคารพความหลากหลายทางมุมมองในการแก้ปัญหาเชิงนิเวศสังคม ผลการวิจัยสะท้อนว่าการบูรณาการ CBL กับ AI มิได้เป็นเพียงการใช้เทคโนโลยีสนับสนุน

การเรียนรู้ แต่เป็นกลไกเชิงโครงสร้างที่ช่วยยกระดับการคิดขั้นสูงและความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน

ภาพที่ 3 รูปแบบการพัฒนาสมรรถนะผ่าน “CBL–AI Integrated Competency Model”

เอกสารอ้างอิง

ชรินทร์ กองสุข. (2569). กรอบแนวคิด TPACK-AI: แนวทางการพัฒนาทักษะครูไทยในยุคปัญญาประดิษฐ์. *Leadership Educational Administration Development Journal, 3*(1), 1–28.

ชัยภัทร ศรีทุมา. (2566). การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้เรื่องปัญหาสิ่งแวดล้อมเพื่อส่งเสริมสมรรถนะหลักของนักเรียนช่วงชั้นที่ 4 ในชุมชนทรัพย์ไพรวัลย์ ตำบลวังทอง จังหวัดพิษณุโลก. *วารสารบัณฑิตแสงโคมคำ, 8*(1), 34–49.

โชคปวิช ศุภมงคลฤกษ์ และ สลา สามิภักดิ์. (2569). การส่งเสริมความฉลาดรู้ด้านสิ่งแวดล้อมสำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายด้วยการเรียนรู้ที่ผสานแนวคิดเคมีสีเขียวโดยใช้กรณีศึกษา. *วารสารศาสตร์การศึกษาและการพัฒนามนุษย์, 10*(1), 46–64.

ญาณิศา พึ่งเกตุ และ อรชุลี นิราศรพงเกตุ. (2569). ผลของโปรแกรมสร้างเสริมความเข้มแข็งทางใจโดยประยุกต์แนวคิดแบบแผนความเชื่อด้านสุขภาพร่วมกับการเรียนรู้โดยใช้กรณีศึกษาเป็นฐานของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น. *วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยการกีฬาแห่งชาติ, 18*(1), 143–158.

ประวิทย์ ฤทธิบูลย์ และ ปิยวดี มากพา. (2569). การเรียนรู้จากประสบการณ์: กระบวนการส่งเสริมและพัฒนาการเรียนรู้ทางด้านนาฏศิลป์โดยการลงมือปฏิบัติ. *วารสารวิจัยวิชาการ, 9*(1), 359–372.

ศิริชัย กาญจนวาสี. (2564). *ทฤษฎีการประเมิน* (พิมพ์ครั้งที่ 10). สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Allchin, D. (2013). Problem- and case-based learning in science: An introduction to distinctions, values, and outcomes. *CBE—Life Sciences Education, 12*(4), 309–317. https://doi.org/10.1187/cbe.12-11-0190

Boud, D., & Feletti, G. (2017). *The challenge of problem-based learning*. Routledge.

Crompton, H., & Burke, D. (2023). Artificial intelligence in higher education: The state of the field. *International Journal of Educational Technology in Higher Education, 20*, 1–22.

Dewi, C. A., & Rahayu, S. (2023). Implementation of case-based learning in science education: A systematic review. *Journal of Turkish Science Education, 20*(2), 261–274.

Herreid, C. F. (2011). Case studies and the case method: A brief overview. *Journal of College Science Teaching, 41*(4), 12–17.

Kemmis, S., & McTaggart, R. (1998). *The action research planner*. Deakin University Press.

Kijkueakul, S. (2019). *Scientific education research*. Faculty of Education, Naresuan University.

Li, Y., Cao, L., Zhang, H., Pang, W., Sun, Y., & Zhang, Z. (2023). Application of flipped classroom combined with case-based learning in introduction to environmental health science. *Frontiers in Public Health, 11*, Article 1264843. https://doi.org/10.3389/fpubh.2023.1264843

Long, D., & Magerko, B. (2020). What is AI literacy? Competencies and design considerations. In *Proceedings of the 2020 CHI Conference on Human Factors in Computing Systems* (pp. 1–16). Association for Computing Machinery. https://doi.org/10.1145/3313831.3376727

Organisation for Economic Co-operation and Development. (2023). *PISA 2025 science framework (draft)*. OECD Publishing. https://pisa-framework.oecd.org/science-2025/

Osborne, J., Erduran, S., & Simon, S. (2004). Enhancing the quality of argumentation in school science. *Journal of Research in Science Teaching, 41*(10), 994–1020.

Savery, J. R. (2015). Overview of problem-based learning: Definitions and distinctions. In A. Walker, H. Leary, C. E. Hmelo-Silver, & P. A. Ertmer (Eds.), *Essential readings in problem-based learning: Exploring and extending the legacy of Howard S. Barrows* (pp. 5–15). Purdue University Press.

Shute, V. J., & Ventura, M. (2013). *Stealth assessment: Measuring and improving learning in video games*. MIT Press.

แนวทางการบริหารจัดการเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการบริหารสถานศึกษาของโรงเรียนวิทยาศาสตร์จุฬาภรณราชวิทยาลัย ลำปาง

เธียรวิชญ์ อัครศิริโชติวงศ์[1*] ไพรภ รัตนชูวงศ์[2] สมเกียรติ ตุ่นแก้ว[3]

[1] นักศึกษาสาขาวิชาการบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย

[2] คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย

[3] คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย

[*] ผู้ประพันธ์บรรณกิจ, tianrawit.aka16@gmail.com

ข้อมูลบทความ

บทความวิจัย

คำสำคัญ: การบริหาร; การบริหารสถานศึกษา; การจัดการเทคโนโลยีสารสนเทศ; PCDEE Model

วันที่รับบทความ: 3 มกราคม 2569
วันที่แก้ไข: 3 กุมภาพันธ์ 2569
วันที่ตอบรับตีพิมพ์: 6 กุมภาพันธ์ 2569

บทคัดย่อ

การศึกษาอิสระนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ของการบริหารจัดการเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการบริหารสถานศึกษา (2) วิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารจัดการดังกล่าว และ (3) เสนอแนวทางการพัฒนาเป็นโมเดลสำหรับการนำไปใช้ในสถานศึกษา กลุ่มผู้ให้ข้อมูลประกอบด้วยตอนที่ 1 จำนวน 81 คน ตอนที่ 2 จำนวน 5 คน และตอนที่ 3 จำนวน 9 คน เครื่องมือวิจัยได้แก่ แบบสอบถาม (ค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับ = 0.985) แบบสัมภาษณ์ และแบบบันทึกการสนทนากลุ่ม วิเคราะห์ข้อมูลด้วยร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า สภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ของการบริหารจัดการเทคโนโลยีสารสนเทศอยู่ในระดับสูง โดยความต้องการจำเป็นสูงสุดอยู่ที่องค์ประกอบ การเสริมแรง (Empowerment) รองลงมาคือ การดำเนินการ (Do) ปัจจัยสนับสนุนที่สำคัญ ได้แก่ ภาวะผู้นำเชิงดิจิทัล โครงสร้างพื้นฐานและระบบสารสนเทศที่ทันสมัยครอบคลุมภารกิจ และวัฒนธรรมองค์กรที่เปิดรับการเปลี่ยนแปลง ขณะที่ปัจจัยฉุดรั้ง ได้แก่ ความไม่ต่อเนื่องของงบประมาณ การเสื่อมสภาพของอุปกรณ์ตามวงรอบ และความแตกต่างด้านทักษะดิจิทัลของบุคลากร จากผลการศึกษา ได้พัฒนาแนวทางการบริหารจัดการเป็น PCDEE Model ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบ ได้แก่ การวางแผน การสื่อสาร การดำเนินการ การประเมินผล และการเสริมแรง โดยชี้ว่ากลไก “เสริมแรงบนฐานสมรรถนะ” และ “การบริหารด้วยข้อมูลเป็นฐาน” เป็นจุดคานงัดสำคัญในการยกระดับการบริหารจัดการ ICT ให้ยั่งยืน คุณค่าเชิงวิชาการและเชิงนโยบาย โมเดลนี้เป็นกรอบเชิงระบบที่เชื่อม กลยุทธ์,คน,ข้อมูล,แรงจูงใจ เข้าด้วยกัน ทำให้สถานศึกษาสามารถใช้เป็นแนวทางกำหนดแผน ICT ระยะ 3–5 ปี และออกแบบมาตรการลดช่องว่างทักษะดิจิทัลของบุคลากรได้อย่างมีหลักฐานรองรับ

Guidelines for Information Technology Management for School Administration of Princess Chulabhorn Science High School Lampang

Tianrawit Akarasirichotiwong[1]* Pairop Rattanachuwong [2] Somkiat Tunkaew[3]
[1] Master of Education in Educational Administration, Faculty of Education, Chiang Rai Rajabhat University
[2] Faculty of Education, Chiang Rai Rajabhat University
[3] Faculty of Education, Chiang Rai Rajabhat University
* Corresponding author, tianrawit.aka16@gmail.com

ARTICLE INFO

Research article

Keywords: Administration; School Administration; Information Technology Management; PCDEE Model

Received: 3 January 2026
Revised: 3 February 2026
Accepted: 6 February 2026

ABSTRACT

This independent study aimed to (1) examine the current and desirable states of information technology (IT) management for school administration, (2) analyze influencing factors, and (3) develop a practical management guideline model. Participants included 81 respondents (Part 1), 5 key informants (Part 2), and 9 experts (Part 3). Research instruments comprised a questionnaire (reliability = 0.985), semi-structured interviews, and focus group notes. Data were analyzed using percentages, means, standard deviations, and content analysis. Findings indicated that both current and desirable IT management were at a high level. The highest priority need was Empowerment, followed by Do (Operations). Key supporting factors were digital leadership vision, modern infrastructure and integrated information systems, and a change-ready organizational culture. Inhibiting factors included budget discontinuity, cyclical equipment depreciation, and disparities in staff digital literacy. Based on empirical evidence, the study proposed the PCDEE Model consisting of Planning, Communication, Do, Evaluation, and Empowerment. The model's key contribution is its integrated leverage on competency-based empowerment and evidence-based management, offering a scalable framework for 3–5-year ICT planning and targeted interventions to reduce digital skill gaps in school settings.

บทนำ

ในยุคดิจิทัลปัจจุบัน การบูรณาการเทคโนโลยีสารสนเทศเข้ากับการบริหารการศึกษาถือเป็นปัจจัยเชิงกลยุทธ์ที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อความสำเร็จของการบริหารโรงเรียน การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการดำเนินงานและการสื่อสารภายในสถานศึกษา ตลอดจนยกระดับคุณภาพการศึกษาของผู้เรียนโดยรวม ผลการวิจัยระดับนานาชาติพบว่าการนำระบบดิจิทัลและซอฟต์แวร์มาช่วยในการจัดการข้อมูลนักเรียน การวางแผนการเรียนการสอน และการติดต่อสื่อสารระหว่างครู นักเรียน และผู้ปกครอง สามารถปรับปรุงความคล่องตัวในการดำเนินงานของโรงเรียน และสร้างสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่มีความโต้ตอบและยืดหยุ่นมากขึ้น ซึ่งจะส่งผลให้คุณภาพการศึกษาดีขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ (Orhani et al., 2024) เทคโนโลยีดิจิทัลจึงกลายมาเป็นกุญแจสำคัญของการพัฒนา ที่ไม่เพียงขับเคลื่อนวงการวิทยาศาสตร์ วิศวกรรม และอุตสาหกรรม หากยังช่วยเสริมศักยภาพมนุษย์และยกระดับคุณภาพชีวิต โดยในการปฏิรูปการศึกษายุคใหม่จำเป็นอย่างยิ่งที่บุคลากรทางการศึกษาจะต้องมีความรู้ ความตระหนัก และความสามารถในการเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงให้เท่าทันความก้าวหน้าของเทคโนโลยี (Hinon et al., 2025) ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีสารสนเทศ (Information Technology – IT) ได้สร้างการเปลี่ยนแปลงในทุกระดับ ตั้งแต่โครงสร้างทางสังคม องค์กรธุรกิจ ไปจนถึงวิถีชีวิตของปัจเจกบุคคล เทคโนโลยีสารสนเทศได้กระตุ้นให้เกิดการปรับเปลี่ยนรูปแบบความสัมพันธ์ในสังคม รูปแบบการแข่งขันและความร่วมมือ ตลอดจนรูปแบบการดำรงชีวิตที่แตกต่างไปจากอดีต ทุกคนกลายเป็นสมาชิกของสังคมสารสนเทศที่เชื่อมโยงถึงกันผ่านเครือข่ายสังคมออนไลน์ ดังนั้นการจะดำรงชีวิตและปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพในยุคข้อมูลข่าวสาร สมาชิกของสังคมจำเป็นต้องมีความรู้ ทักษะและความเข้าใจในศักยภาพของเทคโนโลยีสารสนเทศ (ไพรภ รัตนชูวงศ์, 2567) เพื่อให้สามารถใช้เทคโนโลยีได้อย่างเหมาะสมและเกิดประโยชน์สูงสุด

โรงเรียนวิทยาศาสตร์จุฬาภรณราชวิทยาลัย เชียงราย ซึ่งเป็นสถาบันการศึกษาที่จัดการศึกษาสำหรับนักเรียนที่มีความสามารถพิเศษด้านวิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ และเทคโนโลยี ถือว่ามีบทบาทสำคัญในการสร้างเสริมการเรียนรู้เชิงวิจัยและนวัตกรรมแก่เยาวชนที่เป็นเลิศของประเทศ การนำนวัตกรรมดิจิทัลมาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการและสนับสนุนภารกิจของโรงเรียน นับเป็นหัวใจสำคัญในการยกระดับคุณภาพการศึกษาให้สอดคล้องกับนโยบายการศึกษาของชาติยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี และนโยบาย Thailand 4.0 ส่งผลให้โรงเรียนวิทยาศาสตร์จุฬาภรณราชวิทยาลัย เชียงราย มีการจัดระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ เพื่อใช้ในการบริหารจัดการที่เหมาะสมกับสภาพของสถานศึกษา ถูกต้องครบถ้วน ทันสมัย นำไปประยุกต์ใช้ได้ และดำเนินการอย่างเป็นระบบ อยู่ในระดับยอดเยี่ยม (โรงเรียนวิทยาศาสตร์จุฬาภรณราชวิทยาลัย เชียงราย, 2567) ที่ผ่านมาโรงเรียนวิทยาศาสตร์จุฬาภรณราชวิทยาลัย ลำปาง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาลำปาง ลำพูน เป็นสถานศึกษาที่จัดตั้งขึ้นใหม่ตามนโยบายการขยายโอกาสทางการศึกษาสำหรับผู้มีความสามารถพิเศษด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ในระยะเริ่มแรกของการสถาปนาซึ่งอยู่ในช่วงการพัฒนา

โครงสร้างพื้นฐานและอาคารสถานที่ สถานศึกษาจึงได้ดำเนินกิจการจัดการเรียนการสอนร่วมกับ โรงเรียนวิทยาศาสตร์จุฬาภรณราชวิทยาลัย เชียงราย ในฐานะสถานศึกษาพี่เลี้ยง เพื่อให้การบริหารจัดการศึกษาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและต่อเนื่อง ซึ่งยังไม่มีแนวทางในการบริหารจัดการด้านเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อสนับสนุนการบริหารสถานศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการนำระบบดิจิทัลมาประยุกต์ใช้ในสถานศึกษา (โรงเรียนวิทยาศาสตร์จุฬาภรณราชวิทยาลัย ลำปาง, 2567)

งานวิจัยนี้จึงมุ่งศึกษา “สภาพ–ปัจจัย–แนวทาง” ของการบริหารจัดการเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการบริหารสถานศึกษา และพัฒนาเป็นโมเดล PCDEE ที่เน้นจุดคานงัดเชิงระบบ ได้แก่ การเสริมแรงบนฐานสมรรถนะ และการบริหารด้วยข้อมูลเป็นฐาน ซึ่งแตกต่างจากกรอบการพัฒนา ICT แบบเดิมที่มักเน้นด้านโครงสร้างพื้นฐานหรือเทคโนโลยีเป็นศูนย์กลางเพียงมิติเดียว ผลลัพธ์ที่ได้จึงเติมเต็มองค์ความรู้ด้านโมเดลบริหาร ICT ในสถานศึกษา โดยเสนอกรอบที่สามารถใช้วางแผนระยะ 3–5 ปี และออกแบบมาตรการลดช่องว่างสมรรถนะดิจิทัลของบุคลากรอย่างมีหลักฐานรองรับ

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบัน และสภาพที่พึงประสงค์ของการบริหารจัดการเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการบริหารสถานศึกษาของโรงเรียนวิทยาศาสตร์จุฬาภรณราชวิทยาลัย เชียงราย
2. เพื่อศึกษาเหตุปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารจัดการเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการบริหารสถานศึกษาของโรงเรียนวิทยาศาสตร์จุฬาภรณราชวิทยาลัย เชียงราย
3. เพื่อเสนอแนวทางการบริหารจัดการเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการบริหารสถานศึกษาของโรงเรียนวิทยาศาสตร์จุฬาภรณราชวิทยาลัย ลำปาง

ระเบียบวิธีวิจัย

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย

1.1 ประชากรที่ใช้ในการวิจัยตามวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 1 ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา 5 คน ครูผู้สอนและบุคลากรกลุ่มปฏิบัติการ 76 คน ในโรงเรียนวิทยาศาสตร์จุฬาภรณราชวิทยาลัย เชียงราย รวมทั้งสิ้น 81 คน โดยใช้วิธีการเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง

1.2 ผู้ให้ข้อมูลในการวิจัยตามวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 2 ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 4 คน ครูผู้สอน และบุคลากรกลุ่มปฏิบัติการจำนวน 1 คน ในสังกัดโรงเรียนวิทยาศาสตร์จุฬาภรณราชวิทยาลัย เชียงราย ผู้วิจัยเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

1.3 ผู้ให้ข้อมูลในการวิจัยตามวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 3 ได้แก่ คือ ผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 1 คน ผู้อำนวยการกลุ่มส่งเสริมการศึกษาทางไกล เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร จำนวน 1 คน ศึกษานิเทศ จำนวน 1 คน ตัวแทนจากสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเชียงราย จำนวน 1 คน ครูผู้สอน 1 คน ผู้วิจัยเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

การวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีแบบผสมผสาน (Mixed Methods) แบ่งเป็น 3 ตอนตามวัตถุประสงค์การวิจัย ได้แก่ (1) ศึกษาสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ด้วยแบบสอบถามจากผู้บริหาร ครู และบุคลากร รวม 81 คน (2) ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลด้วยการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 5 คน และ (3) สังเคราะห์แนวทางและตรวจสอบความเหมาะสมด้วยการสนทนากลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ 9 คน

เครื่องมือวิจัยประกอบด้วย แบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ ผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาโดยผู้เชี่ยวชาญ (IOC = 0.67–1.00) และมีค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ 0.985 รวมทั้งแบบสัมภาษณ์และแบบบันทึกสนทนากลุ่ม วิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณด้วยร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และดัชนีความต้องการจำเป็น (PNI modified) ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การวิเคราะห์เนื้อหาและสังเคราะห์ประเด็นเพื่อนำไปพัฒนาโมเดล PCDEE

ผลการวิจัย

ผู้วิจัย สรุปผลการวิจัย ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. สภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ของการบริหารจัดการเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการบริหารสถานศึกษาของโรงเรียนวิทยาศาสตร์จุฬาภรณราชวิทยาลัย เชียงราย

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับ ความต้องการและความจำเป็นของการบริหารจัดการเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการบริหารสถานศึกษา ของโรงเรียนวิทยาศาสตร์จุฬาภรณราชวิทยาลัย เชียงราย เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้บริหาร ครู และบุคลากรทางการศึกษา ผลการศึกษาพบว่า สภาพปัจจุบันของการบริหารจัดการเทคโนโลยีสารสนเทศในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ขณะที่ สภาพที่พึงประสงค์อยู่ในระดับมากที่สุด สะท้อนให้เห็นถึงความตระหนักและความคาดหวังในการยกระดับการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการบริหารสถานศึกษาอย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

เมื่อพิจารณาค่าดัชนีลำดับความสำคัญของความต้องการจำเป็น (PNI modified) พบว่า องค์ประกอบด้านการเสริมแรง (Empowerment) มีความต้องการจำเป็นสูงสุด รองลงมาคือ ด้านการวางแผน (Planning) ด้านการประเมินผล (Evaluation) ด้านการสื่อสาร (Communication) และ ด้านการดำเนินการปฏิบัติงาน (Do) ตามลำดับ สะท้อนให้เห็นว่า แม้สถานศึกษาจะมีการดำเนินงานด้านเทคโนโลยีสารสนเทศอยู่ในระดับค่อนข้างสูงแล้ว แต่ยังมีความจำเป็นต้องพัฒนาในมิติของแรงจูงใจ การวางแผนเชิงกลยุทธ์ และการใช้ข้อมูลเพื่อการตัดสินใจอย่างเป็นระบบ

ในรายละเอียดรายองค์ประกอบ พบว่า ด้านการวางแผน มีความต้องการจำเป็นเด่นในเรื่องการลงทุนและพัฒนาทรัพยากร ICT อย่างต่อเนื่อง การบริหารความเสี่ยง และการจัดทำแผนกลยุทธ์ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ ด้านการสื่อสาร มีความต้องการจำเป็นในด้านการประชาสัมพันธ์ผลงานและการสื่อสารข้อมูลผ่านสื่อดิจิทัลอย่างเป็นระบบ ขณะที่ ด้านการดำเนินการปฏิบัติงาน สะท้อนความจำเป็นด้านการพัฒนาทักษะดิจิทัลของบุคลากร การบริหารพัสดุ และการใช้ระบบสารสนเทศสนับสนุนงานบริหาร

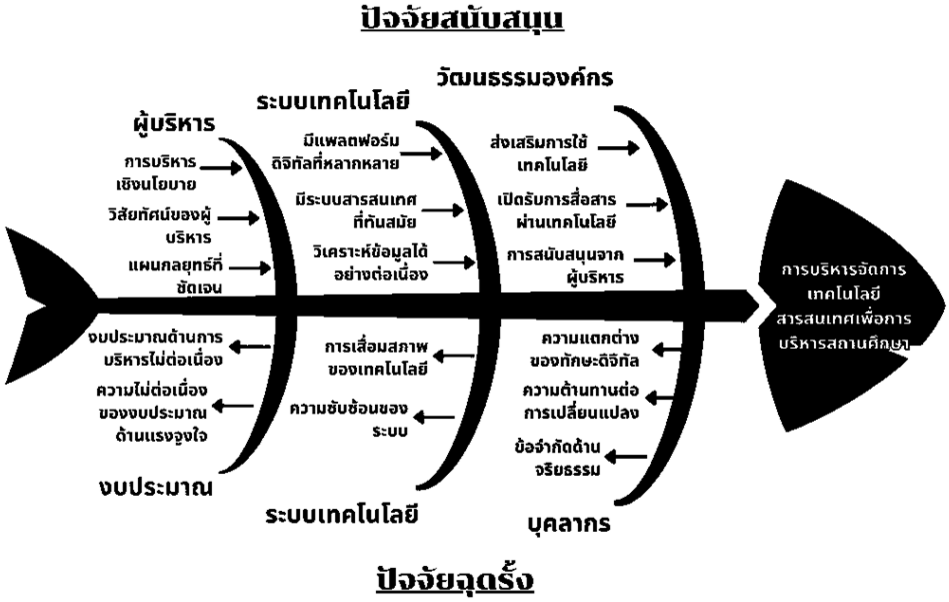
สำหรับ ด้านการประเมินผล พบว่ามีความจำเป็นในการใช้ระบบเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อติดตาม วิเคราะห์ และใช้ข้อมูลนักเรียนและผลการดำเนินงานเพื่อพัฒนาคุณภาพการบริหารอย่างต่อเนื่อง ส่วน ด้านการเสริมแรง ซึ่งมีความต้องการจำเป็นสูงสุด สะท้อนความสำคัญของการยกย่อง ให้รางวัล และสร้างแรงจูงใจแก่ครู บุคลากร และนักเรียน เพื่อส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืนในองค์กร

2. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารจัดการเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการบริหารสถานศึกษาของโรงเรียนวิทยาศาสตร์จุฬาภรณราชวิทยาลัย เชียงราย

ผลจากการศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารจัดการเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการบริหารสถานศึกษาของโรงเรียนวิทยาศาสตร์จุฬาภรณราชวิทยาลัย เชียงราย ด้วยการสร้างแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง โดยนำไปสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 4 คน ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 3 คน ครูผู้สอน และบุคลากรกลุ่มปฏิบัติการจำนวน 1 คน ในสังกัดโรงเรียนวิทยาศาสตร์จุฬาภรณราชวิทยาลัย เชียงราย ผู้วิจัยเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เพื่อสังเคราะห์เป็นแนวทางการบริหารจัดการเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการบริหารสถานศึกษาของโรงเรียนวิทยาศาสตร์จุฬาภรณราชวิทยาลัย เชียงราย มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ปัจจัยสนับสนุน: ภาวะผู้นำดิจิทัล, โครงสร้างพื้นฐาน/ระบบสารสนเทศครอบคลุมทุกภารกิจ, วัฒนธรรมองค์กรเปิดรับการเปลี่ยนแปลง

ปัจจัยฉุดรั้ง: งบประมาณไม่ต่อเนื่อง, อุปกรณ์เสื่อมตามวงรอบ, ช่องว่างทักษะดิจิทัลระหว่างกลุ่มบุคลากร

ภาพที่ 1 แผนภูมิก้างปลา

ที่มา: เธียรวิชญ์ อัครศิริโชติวงค์, 2569

3. แนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการบริหารสถานศึกษาของโรงเรียนวิทยาศาสตร์จุฬาภรณราชวิทยาลัย ลำปาง

ผลจากการศึกษาในขั้นตอนนี้เป็นการศึกษาหาแนวการบริหารจัดการเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการบริหารสถานศึกษาของโรงเรียนวิทยาศาสตร์จุฬาภรณราชวิทยาลัย ลำปาง โดยการใช้ วิธีการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) และใช้เครื่องมือเป็นแบบบันทึกการสนทนากลุ่มกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูล จำนวน 9 คน ที่ผู้วิจัยกำหนด ซึ่งได้จากวิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Selection) ตามเกณฑ์ที่ผู้วิจัยกำหนดขึ้นเพื่อนำเสนอร่างแนวทางการบริหารจัดการเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการบริหารสถานศึกษาของโรงเรียนวิทยาศาสตร์จุฬาภรณราชวิทยาลัย ลำปาง ให้แก่ผู้ทรงคุณวุฒิ สู่การพัฒนาการบริหารจัดการเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการบริหารสถานศึกษาของโรงเรียนวิทยาศาสตร์จุฬาภรณราชวิทยาลัย ลำปาง ตามกรอบแนวคิด 5 องค์ประกอบได้แก่ 1. การวางแผน (P : Planning), 2. การสื่อสาร (C: Communication), 3. การดำเนินการปฏิบัติงาน (D : Do), 4. การการประเมินผล (E : Evaluation), และ5. การการเสริมแรง (E : Empowerment) มีรายละเอียดดังตารางต่อไปนี้

1. การวางแผน (P : Planning) สถานศึกษาควรกำหนดแผน ICT ระยะกลาง–ยาว (3–5 ปี) ให้สอดคล้องพันธกิจและเป้าหมายคุณภาพผู้เรียน พร้อม บูรณาการแผน ICT เข้ากับแผนพัฒนาสถานศึกษา และจัดทำ การบริหารความเสี่ยงเชิงป้องกัน เพื่อรองรับความไม่แน่นอนด้านงบประมาณ เทคโนโลยี และความมั่นคงปลอดภัยของข้อมูล

2. การสื่อสาร (C: Communication) ผลการวิจัยชี้ว่าการสื่อสารควรถูกยกระดับจาก “มีช่องทาง” ไปสู่ “มีระบบกำกับ” โดยพัฒนา อัตลักษณ์ดิจิทัลของโรงเรียน ควบคู่การกำหนดหลัก ธรรมาภิบาลข้อมูลและ PDPA และจัด โครงสร้างบทบาท/ความรับผิดชอบด้านการสื่อสาร เพื่อให้การสื่อสารถูกต้อง เป็นเอกภาพ และตรวจสอบย้อนกลับได้

3. การดำเนินการปฏิบัติงาน (D : Do) แนวทางเน้นการทำให้การใช้เทคโนโลยี “เกิดผลจริงตามบทบาทงาน” ผ่าน การวิเคราะห์สมรรถนะดิจิทัลจำเป็นตามหน้าที่ แล้วพัฒนาอย่างต่อเนื่องด้วย PLC และระบบพี่เลี้ยง รวมถึงกำหนด มาตรฐานการใช้ระบบและกระบวนงานดิจิทัล เพื่อลดความเหลื่อมล้ำทักษะและลดความซับซ้อนในการใช้งานจริง

4. การการประเมินผล (E : Evaluation) ผลการวิจัยสะท้อนการขับเคลื่อนสู่ Evidence-based Management โดยใช้ข้อมูลเพื่อกำกับติดตามเชิงบริหาร เช่น แนวโน้มพฤติกรรม/สุขภาพ/วินัย หรือคุณภาพระบบบริการ ICT ในระดับ “ภาพรวมเพื่อการตัดสินใจ” พร้อมออกแบบการเข้าถึงข้อมูลตามบทบาท และยึดหลัก คุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล เพื่อให้การใช้ข้อมูลเกิดประโยชน์สูงสุดโดยไม่ละเมิดสิทธิ

5. การการเสริมแรง (E : Empowerment) องค์ประกอบนี้เป็นผลลัพธ์เด่นของการวิจัยในการยกระดับความยั่งยืนของการใช้ ICT โดยจัดทำ ระบบยกย่อง/รางวัลบนฐานเกณฑ์ (rubrics) ที่เน้น

“พัฒนาการรายบุคคล” มากกว่าการแข่งขัน เปิดโอกาสอย่างทั่วถึงทั้งครูและสายสนับสนุน และเชื่อมการเสริมแรงกับการพัฒนาวิชาชีพ/บทบาทนำ เพื่อสร้างแรงจูงใจและวัฒนธรรมดิจิทัลในองค์กรอย่างต่อเนื่อง

อภิปรายผล

1. ผลการศึกษาสภาพปัจจุบัน และสภาพที่พึงประสงค์ของการบริหารจัดการเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการบริหารสถานศึกษาของโรงเรียนวิทยาศาสตร์จุฬาภรณราชวิทยาลัย เชียงราย

ผลการศึกษา พบว่า สภาพปัจจุบันของการบริหารจัดการเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการบริหารสถานศึกษาของโรงเรียนวิทยาศาสตร์จุฬาภรณราชวิทยาลัย เชียงราย โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก (μ = 4.33, σ = 0.24) ขณะที่สภาพที่พึงประสงค์อยู่ในระดับมากที่สุด (μ = 5.00, σ = 0.00) สะท้อนว่าโรงเรียนมีความพร้อมและการดำเนินงานด้านเทคโนโลยีสารสนเทศในระดับสูงอยู่แล้ว แต่ยังคงมี “ช่องว่างเพื่อการยกระดับคุณภาพ” ให้สอดคล้องกับมาตรฐานที่คาดหวังในระดับมากที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาหลายบริบทในประเทศไทยที่รายงานว่าการบริหาร/การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการบริหารสถานศึกษามักอยู่ในระดับมากถึงมากที่สุด และชี้ว่าความสำเร็จขึ้นอยู่กับการสนับสนุนอย่างเป็นระบบทั้งด้านแผน บุคลากร โครงสร้างพื้นฐาน และการติดตามประเมินผล (ปัณฑารีย์ ถาวรศักดิ์, 2564; ฤทัยรัตน์ ทุมรัตน์ และคณะ, 2563; อับดลบาซิตร์ มูเก็ม & กนกกร ศิริสุข, 2566; วราภรณ์ เพียรทอง และคณะ, 2567) อีกทั้งยังสอดคล้องกับแนวคิดของ Robbins และ Coulter (2018) ที่อธิบายว่า เทคโนโลยีสารสนเทศเป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการวางแผน การตัดสินใจ และการควบคุมงาน อันเป็นองค์ประกอบหลักของการบริหารจัดการที่มีคุณภาพ

เมื่อพิจารณาค่าดัชนีความต้องการจำเป็น (PNI modified) พบว่าภาพรวมมีค่า 0.16 และองค์ประกอบที่มีความต้องการจำเป็นสูงสุดคือ ด้านการเสริมแรง (Empowerment) (PNI modified = 0.22) รองลงมาคือ ด้านการวางแผน (Planning) (PNI modified = 0.19) ด้านการประเมินผล (Evaluation) (PNI modified = 0.15) ด้านการสื่อสาร (Communication) (PNI modified = 0.11) และ ด้านการดำเนินการปฏิบัติงาน (Do) (PNI modified = 0.10) ตามลำดับ ซึ่งสามารถอภิปรายผลรายองค์ประกอบได้ดังนี้

1) ด้านการวางแผน (Planning)

ผลการวิจัยพบว่า ด้านการวางแผนมีสภาพปัจจุบันอยู่ในระดับมาก (μ = 4.19, σ = 0.31) และสภาพที่พึงประสงค์อยู่ในระดับมากที่สุด (μ = 5.00, σ = 0.02) โดยมีความต้องการจำเป็น (PNI modified) เท่ากับ 0.19 เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า ข้อที่มีความต้องการจำเป็นสูงสุด ได้แก่ โรงเรียนมีแผนการลงทุนและพัฒนาทรัพยากร ICT เพื่อรองรับการบริหารจัดการอย่างต่อเนื่อง (PNI modified = 0.23) รองลงมาคือ ประเด็นการประเมินความเสี่ยงและมาตรการป้องกัน รวมถึงการวางแผนระบบ ICT สำหรับงานดูแลช่วยเหลือนักเรียนและการบริหารจัดการหอพัก และมาตรการป้องกันความเสี่ยงด้านข้อมูล (PNI modified ≈ 0.22) ผลดังกล่าวสะท้อนว่า แม้โรงเรียนมีฐานการดำเนินงานด้าน ICT ในระดับสูง แต่ผู้ตอบแบบสอบถามยังเห็นความ

จำเป็นของ “การยกระดับการวางแผนเชิงกลยุทธ์และความต่อเนื่องของการลงทุน” โดยเฉพาะงานที่มีลักษณะเฉพาะบริบทของโรงเรียน เช่น ระบบดูแลนักเรียน/หอพัก และการบริหารความเสี่ยงข้อมูล ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ ปัณฑารีย์ ถาวรศักดิ์ (2564) ที่พบว่าการบริหารเทคโนโลยีสารสนเทศที่มีคุณภาพจำเป็นต้องมีแผนที่ครอบคลุมและบูรณาการกับภารกิจหลักของสถานศึกษา รวมถึงสอดคล้องกับงานของ ฤทัยรัตน์ ทุมรัตน์ และคณะ (2563) ที่ชี้ให้เห็นว่าการวางแผนและการจัดสรรทรัพยากรอย่างต่อเนื่องเป็นเงื่อนไขสำคัญต่อความยั่งยืนของระบบเทคโนโลยีในสถานศึกษา

2) ด้านการสื่อสาร (Communication)

ผลการวิจัยพบว่า ด้านการสื่อสารมีสภาพปัจจุบันอยู่ในระดับมาก (μ = 4.49, σ = 0.19) และสภาพที่พึงประสงค์อยู่ในระดับมากที่สุด (μ = 5.00, σ = 0.00) โดยมี PNI modified = 0.11 เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า ข้อที่มีความต้องการจำเป็นสูงสุด ได้แก่ การประชาสัมพันธ์กิจกรรม ข่าวสาร และผลงานของโรงเรียนผ่านสื่อดิจิทัลทั้งภายในและภายนอก (PNI modified = 0.23) รองลงมาคือการมีระบบสื่อสารแลกเปลี่ยนข้อมูลด้านงบประมาณผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัล และระบบเทคโนโลยีที่เอื้อต่อการสื่อสารกับหน่วยงานภายนอก (PNI modified ≈ 0.22) ผลดังกล่าวสะท้อนว่า โรงเรียนมีความพร้อมด้านระบบสื่อสารโดยรวมอยู่แล้ว แต่ยังต้องการยกระดับ “ประสิทธิภาพการสื่อสารเชิงภาพลักษณ์ อัตลักษณ์ และเครือข่ายภายนอก” ให้เป็นระบบมากยิ่งขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับงานของ ฤทัยรัตน์ ทุมรัตน์ และคณะ (2563) ที่รายงานว่าการใช้เทคโนโลยีในงานบริหารทั่วไปมักอยู่ในระดับสูง เพราะช่วยให้การประชาสัมพันธ์และการประสานงานคล่องตัวขึ้น และสอดคล้องกับ อับดลบาซิตร์ มูเก็ม และกนกกร ศิริสุข (2566) ที่พบว่าการสื่อสารเชิงวิชาการและการประสานงานผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัลเป็นปัจจัยสนับสนุนประสิทธิภาพการบริหารสถานศึกษาในภาพรวม

3) ด้านการดำเนินการปฏิบัติงาน (Do)

ผลการวิจัยพบว่า ด้านการดำเนินการปฏิบัติงานมีสภาพปัจจุบันอยู่ในระดับมาก (μ = 4.55, σ = 0.16) และสภาพที่พึงประสงค์อยู่ในระดับมากที่สุด (μ = 5.00, σ = 0.00) โดยมี PNI modified = 0.10 เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า ข้อที่มีความต้องการจำเป็นสูงสุด ได้แก่ การจัดอบรมบุคลากรให้สามารถใช้เทคโนโลยีและสื่อดิจิทัลเพื่อการบริหารและการจัดการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ การจัดซื้อจัดจ้างและบริหารพัสดุด้านเทคโนโลยีสารสนเทศตามระเบียบอย่างมีประสิทธิภาพ และการใช้ระบบบุคลากรดิจิทัลเพื่อบริหารข้อมูลบุคลากรและการประเมินผลการปฏิบัติงาน (PNI modified ≈ 0.22) ผลดังกล่าวสะท้อนว่า แม้การปฏิบัติการด้าน ICT จะอยู่ในระดับสูง แต่ยังมีความจำเป็นต่อ “การเสริมสมรรถนะบุคลากร” และ “การทำให้กระบวนการสนับสนุนระบบเป็นมาตรฐานและมีประสิทธิภาพ” ซึ่งสอดคล้องกับข้อค้นพบของ วราภรณ์ เพียรทอง และคณะ (2567) ที่ชี้ว่าความแตกต่างและความท้าทายสำคัญมักอยู่ที่การพัฒนาความสามารถของครูและบุคลากร รวมถึงความพร้อมของโครงสร้างพื้นฐานและการสนับสนุนเชิงระบบ

4) ด้านการประเมินผล (Evaluation)

ผลการวิจัยพบว่า ด้านการประเมินผลมีสภาพปัจจุบันอยู่ในระดับมาก (μ = 4.33, σ = 0.23) และสภาพที่พึงประสงค์อยู่ในระดับมากที่สุด (μ = 5.00, σ = 0.00) โดยมี PNI modified ≈ 0.15 เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า ข้อที่มีความต้องการจำเป็นสูง ได้แก่ การติดตามและวิเคราะห์ข้อมูลพฤติกรรม สุขภาพ และวินัยของนักเรียนด้วยระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ (PNI modified ≈ 0.220) รวมถึงการประเมินคุณภาพเครือข่ายและโครงสร้างพื้นฐาน และการติดตามความพึงพอใจผู้ใช้บริการ ICT เพื่อนำไปปรับปรุงบริการ (PNI modified ≈ 0.217) ผลดังกล่าวสะท้อนว่า โรงเรียนมีแนวโน้มมุ่งยกระดับ ICT จาก “ระบบสนับสนุนงาน” ไปสู่ “ระบบข้อมูลเพื่อการกำกับติดตามและตัดสินใจ” โดยเฉพาะงานที่เกี่ยวข้องกับการดูแลผู้เรียนรอบด้าน ซึ่งสอดคล้องกับงานของ ปัณฑารีย์ ถาวรศักดิ์ (2564) ที่พบว่าหน่วยงานที่มีการกำกับติดตามและประเมินผลอย่างต่อเนื่องจะสามารถพัฒนาคุณภาพการใช้เทคโนโลยีได้เด่นชัด อีกทั้งสอดคล้องกับแนวคิดของ Robbins และ Coulter (2018) ที่เน้นการใช้ข้อมูลเพื่อสนับสนุนการควบคุมและการปรับปรุงการบริหารอย่างเป็นระบบ

5) ด้านการเสริมแรง (Empowerment)

ผลการวิจัยพบว่า ด้านการเสริมแรงมีสภาพปัจจุบันอยู่ในระดับมาก (μ = 4.10, σ = 0.30) และสภาพที่พึงประสงค์อยู่ในระดับมากที่สุด (μ = 5.00, σ = 0.00) โดยมี PNI modified ≈ 0.219 และเป็นองค์ประกอบที่มีความต้องการจำเป็นสูงสุดของการศึกษา เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า ข้อที่มีความต้องการจำเป็นสูงสุด ได้แก่ การยกย่องและให้รางวัลแก่ครูและบุคลากรที่ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการบริหารจัดการและการเรียนการสอนอย่างมีประสิทธิภาพ (PNI modified ≈ 0.222) รวมถึงการจัดสรรแรงจูงใจต่อผู้เกี่ยวข้องด้านงบประมาณ และการสร้างกิจกรรมเสริมแรงเพื่อสร้างวัฒนธรรมการใช้เทคโนโลยีอย่างต่อเนื่อง (PNI modified ≈ 0.217–0.220) ผลดังกล่าวสะท้อนว่า “การยกระดับจากระดับมากไปสู่มากที่สุด” มิได้ขึ้นกับระบบเทคโนโลยีเพียงอย่างเดียว แต่ขึ้นกับกลไกทางการบริหารคนและวัฒนธรรมองค์กรที่ทำให้บุคลากรใช้ ICT อย่างต่อเนื่อง เห็นคุณค่า และเกิดการพัฒนาทักษะด้วยตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับข้อเสนอในงานวิจัยไทยหลายเรื่องที่ย้ำว่าความสำเร็จของการใช้เทคโนโลยีในสถานศึกษาเกิดได้ดีเมื่อมีการสนับสนุนบุคลากรอย่างเป็นระบบ ทั้งการพัฒนาแรงจูงใจ การอบรม และการจัดสรรทรัพยากร (อับดลบาซิตร์ มูเก็ม & กนกกร ศิริสุข, 2566; วราภรณ์ เพียรทอง และคณะ, 2567)

2. ผลการศึกษาเหตุปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารจัดการเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการบริหาร

ผลการศึกษาปัจจัยและการบริหารงาน พบว่า

1) การวางแผน (Planning) ผลการสัมภาษณ์พบว่า ความต้องการจำเป็นสูงสุดของการวางแผนคือการมีแผนการลงทุนและพัฒนาทรัพยากร ICT อย่างต่อเนื่อง ซึ่งสะท้อนว่า “ภาวะผู้นำเชิงนโยบายและวิสัยทัศน์” เป็นปัจจัยสนับสนุนสำคัญ โดยเฉพาะการกำหนดแผนกลยุทธ์ การจัดสรรงบประมาณเป็นระบบทั้งโครงสร้างพื้นฐาน อุปกรณ์ และพัฒนาบุคลากร อย่างไรก็ตาม ปัจจัยฉุดรั้งคือ งบประมาณไม่ต่อเนื่องและเทคโนโลยีเสื่อมสภาพเร็ว ทำให้แม้มีแผน แต่การขับเคลื่อนให้ยั่งยืนยังติดข้อจำกัด ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับงานของ ปัณฑารีย์ ถาวรศักดิ์ (2564) ที่รายงานว่าหน่วยงานที่บริหารเทคโนโลยีสารสนเทศได้ดีจะมีการวางแผนที่ชัดเจนและบูรณาการกับภารกิจหลักของสถานศึกษา และสอดคล้องกับ ฤทัยรัตน์ ทุมรัตน์ และคณะ

(2563) ที่สะท้อนว่าแม้การใช้เทคโนโลยีโดยรวมอยู่ในระดับมาก แต่ข้อจำกัดสำคัญคือทรัพยากรและงบประมาณที่กระทบต่อความทันสมัยของระบบและอุปกรณ์ นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับ วราภรณ์ เพียรทอง และคณะ (2567) ที่ชี้ว่าแม้ภาพรวมการบริหารอยู่ในระดับมาก แต่ปัญหาเชิงงบประมาณและบุคลากรเฉพาะทางมักเป็นเงื่อนไขที่ทำให้การพัฒนาต่อเนื่องสะดุด

2) การสื่อสาร (Communication) ผลการสัมภาษณ์พบว่าความต้องการจำเป็นสูงสุดด้านการสื่อสาร คือ การประชาสัมพันธ์กิจกรรม ข่าวสาร และผลงานผ่านสื่อดิจิทัลทั้งภายในและภายนอก โดยปัจจัยสนับสนุนคือมีแพลตฟอร์มหลากหลาย มีส่วนร่วมของบุคลากร และวัฒนธรรมที่เปิดรับการสื่อสารผ่านเทคโนโลยี ขณะที่ปัจจัยฉุดรั้งคือ ทักษะการใช้เทคโนโลยีแตกต่างกัน และ ข้อจำกัดด้านเวลา ทำให้การสื่อสารเชิงรุกเพื่อภาพลักษณ์และเครือข่ายภายนอกยังไม่เต็มศักยภาพ ประเด็นนี้สอดคล้องกับ ฤทัยรัตน์ ทุมรัตน์ และคณะ (2563) ที่พบว่าการใช้เทคโนโลยีในงานบริหารทั่วไป/ประชาสัมพันธ์มักอยู่ในระดับสูงเพราะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการประสานงาน แต่ก็ยังสะท้อนข้อจำกัดด้านความพร้อมของบุคลากรและทรัพยากร และสอดคล้องกับ อับดลบาซิตร์ มูเก็ม และกนกกร ศิริสุข (2566) ที่ชี้ว่าแม้โรงเรียนใช้ ICT ในระดับมากที่สุด แต่ “การพัฒนาทักษะบุคลากรและการสนับสนุนเชิงระบบ” เป็นเงื่อนไขสำคัญต่อการใช้ให้เกิดผลจริง

3) การดำเนินการปฏิบัติงาน (Do) พบว่า ผลการสัมภาษณ์ย้ำ 3 ประเด็นจำเป็นสูง ได้แก่ (1) อบรมบุคลากรให้ใช้เทคโนโลยีอย่างมีประสิทธิภาพ (2) จัดซื้อจัดจ้าง/บริหารพัสดุ ICT ตามระเบียบ (3) ใช้ระบบบุคลากรดิจิทัลเพื่อข้อมูลและประเมินผล ซึ่งปัจจัยสนับสนุนคือมีระบบสารสนเทศที่ทันสมัยและโครงสร้างบริหารงานชัดเจน แต่ปัจจัยฉุดรั้งคือ ทักษะดิจิทัลต่างกัน และ ความซับซ้อนของระบบ ทำให้ใช้ไม่เต็มประสิทธิผล ผลนี้สอดคล้องกับ วราภรณ์ เพียรทอง และคณะ (2567) ที่รายงานความแตกต่างเชิงประสบการณ์/สมรรถนะด้านการยกระดับความสามารถของบุคลากรเป็นจุดที่ต้องเน้นพัฒนา และสอดคล้องกับข้อค้นพบของ อับดลบาซิตร์ มูเก็ม และกนกกร ศิริสุข (2566) ที่ชี้ว่าความสำเร็จของการใช้ ICT ในงานวิชาการและงานบริหารขึ้นกับการพัฒนาครู/บุคลากรและการสนับสนุนระบบงานให้ใช้ง่ายและต่อเนื่อง นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับภาพรวมจากงานที่สะท้อนว่า “เทคโนโลยีทำให้งานเร็วขึ้น” จริง...แต่เฉพาะคนที่ใช้เป็น และระบบที่ออกแบบให้คนใช้ได้ (Robbins & Coulter, 2018)

4) การประเมินผล (Evaluation) ผลการสัมภาษณ์พบว่าความต้องการจำเป็นสูงสุดคือ การติดตามและวิเคราะห์ข้อมูลพฤติกรรม สุขภาพ และวินัยของนักเรียนด้วยระบบ ICT สะท้อนแนวโน้มการบริหารแบบใช้ข้อมูลเป็นฐาน (evidence-based management) ปัจจัยสนับสนุนคือมีระบบที่รวบรวม/วิเคราะห์ข้อมูลได้ต่อเนื่อง และผู้บริหารให้ความสำคัญกับข้อมูลเพื่อการตัดสินใจ ขณะที่ปัจจัยฉุดรั้งคือ จริยธรรมและความเป็นส่วนตัวของข้อมูล และข้อจำกัดการเชื่อมโยงข้อมูลระหว่างหน่วยงานภายใน ประเด็นนี้สอดคล้องกับ ปัณฑารีย์ ถาวรศักดิ์ (2564) ที่สะท้อนว่าองค์กรที่บริหารเทคโนโลยีสารสนเทศได้ดีจะมีระบบกำกับติดตามและใช้ข้อมูลเพื่อปรับปรุงงานอย่างเป็นระบบ รวมทั้งสอดคล้องกับ ฤทัยรัตน์ ทุมรัตน์ และคณะ (2563) ที่พบว่าการใช้ฐานข้อมูลเพื่อประเมินผลและประกันคุณภาพเป็นองค์ประกอบสำคัญของการบริหารยุคดิจิทัล แต่การดำเนินการมักถูกจำกัดด้วยโครงสร้างพื้นฐาน/ความพร้อมของคนและระบบ อีกทั้งเมื่อเปรียบเทียบกับงาน

ต่างประเทศที่คุณยกไว้ (กรณี XI GUAN) แม้บริบทต่างกัน แต่ก็สะท้อนร่วมกันว่า “ข้อมูลและระบบสารสนเทศ” เป็นจุดอ่อน/ข้อจำกัดที่ทำให้การบริหารยังไม่เต็มศักยภาพหากขาดมาตรฐานและการสนับสนุนเชิงระบบ

5) การเสริมแรง (Empowerment) ผลการสัมภาษณ์ชี้ว่าองค์ประกอบด้านการเสริมแรงมีความต้องการจำเป็นสูงสุด โดยเฉพาะ การยกย่องและให้รางวัลรายบุคคลแก่ครูและบุคลากรที่ใช้ ICT อย่างมีประสิทธิภาพ ปัจจัยสนับสนุนคือวัฒนธรรมองค์กรที่ส่งเสริมการใช้เทคโนโลยี มีนโยบาย/โครงการสร้างแรงจูงใจ และการสนับสนุนจากผู้บริหาร ขณะที่ปัจจัยฉุดรั้งคือ งบแรงจูงใจไม่ต่อเนื่อง และ ความต้านทานต่อการเปลี่ยนแปลงของบางกลุ่ม ประเด็นนี้สอดคล้องกับข้อค้นพบในงานวิจัยไทยที่สะท้อนร่วมกันว่า แม้ระดับการใช้ ICT จะสูง แต่สิ่งที่ทำให้ “ต่อเนื่องและยั่งยืน” คือการพัฒนาคนและแรงหนุนเชิงระบบ (ปัณฑารีย์, 2564; อับดลบาซิตร์ & กนกกร, 2566; วราภรณ์และคณะ, 2567) และเมื่อเชื่อมกับกรอบคิดการบริหารเทคโนโลยีจะเพิ่มประสิทธิภาพองค์กรได้จริงเมื่อถูกขับเคลื่อนด้วยคน มีแรงจูงใจและกลไกกำกับติดตาม (Robbins & Coulter, 2018)

3. เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการบริหารสถานศึกษาของโรงเรียนวิทยาศาสตร์จุฬาภรณราชวิทยาลัย ลำปาง

ผลจากการศึกษาในขั้นตอนนี้เป็นการศึกษาหาแนวการบริหารจัดการเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการบริหารสถานศึกษาของโรงเรียนวิทยาศาสตร์จุฬาภรณราชวิทยาลัย ลำปาง โดยการใช้ วิธีการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) และใช้เครื่องมือเป็นแบบบันทึกการสนทนากลุ่มกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูล จำนวน 9 คน ที่ผู้วิจัยกำหนด ซึ่งได้จากวิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Selection) ตามเกณฑ์ที่ผู้วิจัยกำหนดขึ้นเพื่อนำเสนอร่างแนวทางการบริหารจัดการเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการบริหารสถานศึกษาของโรงเรียนวิทยาศาสตร์จุฬาภรณราชวิทยาลัย ลำปาง ให้แก่ผู้ทรงคุณวุฒิ สู่การพัฒนาการบริหารจัดการเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการบริหารสถานศึกษาของโรงเรียนวิทยาศาสตร์จุฬาภรณราชวิทยาลัย ลำปาง ตามกรอบแนวคิด 5 องค์ประกอบได้แก่ 1. การวางแผน (P : Planning), 2. การสื่อสาร (C: Communication), 3. การดำเนินการปฏิบัติงาน (D : Do), 4. การการประเมินผล (E : Evaluation), และ5. การการเสริมแรง (E : Empowerment) มีรายละเอียดดังตารางต่อไปนี้

1. การวางแผน (P : Planning)

1.1 : การกำหนดวิสัยทัศน์และทิศทางการพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศระยะกลาง–ยาว - สถานศึกษากำหนดวิสัยทัศน์และทิศทางการพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศที่สอดคล้องกับพันธกิจของโรงเรียนวิทยาศาสตร์จุฬาภรณราชวิทยาลัย ซึ่งมุ่งพัฒนาผู้เรียนที่มีความสามารถพิเศษด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี โดยกำหนดกรอบระยะเวลาการพัฒนาในลักษณะแผนระยะกลางถึงระยะยาว 3-5ปี เพื่อให้การลงทุนและการพัฒนาทรัพยากรด้านเทคโนโลยีเป็นไปอย่างต่อเนื่องและมีเป้าหมายร่วมกัน

1.2 : การวิเคราะห์ความต้องการและจัดลำดับความสำคัญของการลงทุนด้าน ICT -สถานศึกษาดำเนินการวิเคราะห์ความต้องการด้านเทคโนโลยีสารสนเทศของทุกกลุ่มบริหาร โดยพิจารณาความจำเป็น

ความเร่งด่วน และความสอดคล้องกับภารกิจของสถานศึกษา เพื่อจัดลำดับความสำคัญของการลงทุนด้านโครงสร้างพื้นฐาน ระบบสารสนเทศ ความมั่นคงปลอดภัย การพัฒนาบุคลากร และการบำรุงรักษา ให้สอดคล้องกับทรัพยากรที่มีอยู่อย่างเหมาะสม

1.3 : การบูรณาการแผนเทคโนโลยีสารสนเทศกับแผนพัฒนาสถานศึกษา - สถานศึกษาบูรณาการแผนเทคโนโลยีสารสนเทศเข้ากับแผนพัฒนาสถานศึกษาและแผนปฏิบัติการของทุกกลุ่มบริหาร ได้แก่ กลุ่มบริหารวิชาการ กลุ่มบริหารแผนงานและงบประมาณ กลุ่มบริหารกิจการนักเรียน และกลุ่มบริหารทั่วไป โดยกำหนดให้แต่ละกลุ่มงานจัดทำแผนย่อยด้านเทคโนโลยีสารสนเทศที่เชื่อมโยงกับเป้าหมายและตัวชี้วัดความสำเร็จของสถานศึกษาในทิศทางเดียวกัน

1.4 : การบริหารความเสี่ยงด้านเทคโนโลยีสารสนเทศเชิงป้องกัน - สถานศึกษากำหนดกระบวนการบริหารความเสี่ยงด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ โดยระบุความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นจากปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายใน จากการใช้งานระบบ โครงสร้างพื้นฐาน ข้อมูล และบุคลากร พร้อมทั้งกำหนดมาตรการป้องกันและแนวทางรองรับสถานการณ์ เพื่อให้การดำเนินงานด้านเทคโนโลยีสารสนเทศมีความต่อเนื่อง ลดผลกระทบจากความเสี่ยง และสามารถฟื้นฟูระบบได้อย่างมีประสิทธิภาพ

1.5 : การกำกับ ติดตาม ทบทวนแผนเทคโนโลยีสารสนเทศอย่างต่อเนื่องและการติดตามการใช้ทรัพยากรอย่างโปร่งใส - สถานศึกษาดำเนินการกำกับ ติดตาม และทบทวนการดำเนินงานตามแผนเทคโนโลยีสารสนเทศอย่างต่อเนื่อง โดยนำข้อมูลจากการติดตามผล การประเมินความก้าวหน้า และข้อเสนอแนะจากผู้เกี่ยวข้องมาใช้ในการปรับปรุงแผนให้สอดคล้องกับบริบทที่เปลี่ยนแปลง เพื่อให้แผนการพัฒนาด้านเทคโนโลยีสารสนเทศมีความยืดหยุ่นและยั่งยืน

ผลการวิจัยพบว่า แนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการเทคโนโลยีสารสนเทศด้านการวางแผนของโรงเรียนวิทยาศาสตร์จุฬาภรณราชวิทยาลัย ลำปาง เน้นการกำหนดวิสัยทัศน์และทิศทางการพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศในระยะกลาง–ยาว การวิเคราะห์ความต้องการและจัดลำดับความสำคัญของการลงทุน รวมถึงการบูรณาการแผนเทคโนโลยีสารสนเทศเข้ากับแผนพัฒนาสถานศึกษาอย่างเป็นระบบ ผลดังกล่าว สอดคล้องกับ Robbins และ Coulter (2018) ที่อธิบายว่า เทคโนโลยีสารสนเทศเป็นเครื่องมือสำคัญในการสนับสนุนกระบวนการวางแผนเชิงกลยุทธ์และการตัดสินใจของผู้บริหาร โดยเฉพาะเมื่อองค์กรมีการกำหนดทิศทางระยะยาวที่ชัดเจนและใช้ข้อมูลเป็นฐานในการจัดสรรทรัพยากร นอกจากนี้ยัง สอดคล้องกับงานวิจัยของ วราภรณ์ เพียรทอง และคณะ (2567) ที่พบว่า สถานศึกษาที่มีแผนพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศเชื่อมโยงกับแผนพัฒนาสถานศึกษา และมีการกำกับติดตามการใช้ทรัพยากรอย่างต่อเนื่อง จะสามารถบริหารจัดการระบบสารสนเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืนมากกว่าสถานศึกษาที่วางแผนเฉพาะระยะสั้น

2. การสื่อสาร (C: Communication)

2.1 : กำหนดกรอบอัตลักษณ์และธรรมาภิบาลการสื่อสารดิจิทัล - สถานศึกษากำหนดกรอบแนวคิดการสื่อสารดิจิทัลที่สะท้อนอัตลักษณ์ของโรงเรียนวิทยาศาสตร์จุฬาภรณราชวิทยาลัย ซึ่งเป็นสถานศึกษาที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนที่มีความสามารถพิเศษด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี โดยเน้นการสื่อสารเชิงวิชาการ ความ

น่าเชื่อถือ ความถูกต้องของข้อมูล และจริยธรรมในการใช้เทคโนโลยี ควบคู่กับการกำหนดนโยบายธรรมาภิบาลข้อมูลส่วนบุคคลให้สอดคล้องกับพระราชบัญญัติคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล พ.ศ. 2562 เพื่อเป็นกรอบกลางในการสื่อสารทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษา

2.2 : การออกแบบระบบสื่อสารดิจิทัลแบบบูรณาการ - สถานศึกษาดำเนินการออกแบบระบบสื่อสารดิจิทัลแบบศูนย์กลาง โดยบูรณาการช่องทางการสื่อสารต่าง ๆ เช่น เว็บไซต์ทางการ ระบบเครือข่ายภายใน แพลตฟอร์มดิจิทัล และสื่อสังคมออนไลน์ ให้อยู่ภายใต้มาตรฐานเดียวกัน ทั้งในด้านรูปแบบ เนื้อหา ภาษา และการกำกับดูแลข้อมูล เพื่อให้การสื่อสารมีความเป็นเอกภาพ ลดความซ้ำซ้อน และเอื้อต่อการบริหารจัดการข้อมูลอย่างมีประสิทธิภาพและปลอดภัย

2.3 : การกำหนดบทบาทและโครงสร้างการสื่อสารเชิงวิชาชีพ - สถานศึกษากำหนดโครงสร้างการทำงานด้านการสื่อสารดิจิทัลอย่างเป็นระบบ โดยแบ่งบทบาทหน้าที่ตามกระบวนการผลิตสื่อ เช่น การจัดทำเนื้อหาวิชาการ การผลิตสื่อภาพและวิดีโอ การตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลและภาษา การพิจารณาความเหมาะสมตามหลัก PDPA และการอนุมัติการเผยแพร่ เพื่อให้การสื่อสารมีความถูกต้อง น่าเชื่อถือ และตรวจสอบย้อนกลับได้

2.4 : การวางแผนและกำกับการสื่อสารเชิงยุทธศาสตร์ - สถานศึกษาจัดทำแผนการสื่อสารดิจิทัลในลักษณะเชิงยุทธศาสตร์ โดยกำหนดกรอบเวลาและประเด็นการสื่อสารที่สอดคล้องกับภารกิจของโรงเรียน เช่น ผลงานนักเรียนด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี งานวิจัยและนวัตกรรมของครู กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ความปลอดภัย สุขภาวะ และระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน เพื่อให้การสื่อสารเป็นไปอย่างต่อเนื่อง มีทิศทาง และสนับสนุนภาพลักษณ์เชิงวิชาการของสถานศึกษา

2.5 : การพัฒนาศักยภาพบุคลากรด้านการสื่อสารดิจิทัลอย่างมีความรับผิดชอบ - สถานศึกษาพัฒนาศักยภาพบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารดิจิทัล โดยมุ่งเสริมสร้างสมรรถนะขั้นต่ำที่จำเป็น เช่น การสื่อสารเชิงวิชาการผ่านสื่อดิจิทัล การใช้เทคโนโลยีอย่างเหมาะสม การตระหนักรู้ด้านการคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลและจริยธรรมดิจิทัล เพื่อให้บุคลากรสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างถูกต้องตามกฎหมายและมาตรฐานวิชาชีพ

ผลการวิจัยชี้ว่า แนวทางด้านการสื่อสารมุ่งพัฒนาระบบสื่อสารดิจิทัลแบบบูรณาการ กำหนดกรอบอัตลักษณ์และธรรมาภิบาลการสื่อสาร รวมถึงการกำหนดบทบาทหน้าที่ด้านการสื่อสารอย่างชัดเจน เพื่อให้การสื่อสารทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษามีความเป็นเอกภาพและน่าเชื่อถือ ผลดังกล่าว สอดคล้องกับงานวิจัยของ ฤทัยรัตน์ ทุมรัตน์ และคณะ (2563) ที่ระบุว่า ปัญหาการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศด้านการสื่อสารในสถานศึกษามักไม่ได้เกิดจากการขาดช่องทางหรือเครื่องมือ แต่เกิดจากการขาดโครงสร้างการกำกับดูแล บทบาทหน้าที่ที่ชัดเจน และสมรรถนะด้านการสื่อสารดิจิทัลของบุคลากร อีกทั้งยัง สอดคล้องกับแนวคิดของ Robbins และ Coulter (2018) ที่มองว่าการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพเป็นกลไกสำคัญในการเชื่อมโยงนโยบายและการปฏิบัติ หากองค์กรมีระบบสื่อสารที่ชัดเจน จะช่วยลดความคลาดเคลื่อนในการดำเนินงานและเสริมสร้างความเข้าใจร่วมในองค์กร

3. การดำเนินการปฏิบัติงาน (D : Do)

3.1 : การวิเคราะห์บทบาทงานและสมรรถนะดิจิทัลที่จำเป็น - สถานศึกษาดำเนินการวิเคราะห์บทบาทหน้าที่ของบุคลากรแต่ละกลุ่มงาน เพื่อกำหนดสมรรถนะดิจิทัลที่จำเป็นต่อการปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพ โดยจำแนกกลุ่มบุคลากรอย่างชัดเจน ได้แก่ กลุ่มครูผู้สอน กลุ่มงานวิชาการ กลุ่มงานงบประมาณและพัสดุ กลุ่มงานหอพักและระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน กลุ่มงานธุรการ และกลุ่มงานเทคโนโลยีสารสนเทศ เพื่อใช้เป็นฐานข้อมูลในการออกแบบหลักสูตรการพัฒนาบุคลากรให้สอดคล้องกับภารกิจเฉพาะด้านของแต่ละกลุ่ม

3.2 : การออกแบบหลักสูตรพัฒนาศักยภาพดิจิทัลตามบทบาทหน้าที่ - สถานศึกษาดำเนินการออกแบบหลักสูตรการพัฒนาศักยภาพด้านเทคโนโลยีสารสนเทศโดยจำแนกตามบทบาทงานอย่างเป็นระบบ ได้แก่ หลักสูตรสำหรับครูผู้สอน มุ่งเน้นการใช้เทคโนโลยีและสื่อดิจิทัลเพื่อการจัดการเรียนรู้ การวัดและประเมินผล และการใช้ข้อมูลผู้เรียน หลักสูตรสำหรับกลุ่มงานวิชาการ มุ่งเน้นการใช้ระบบสารสนเทศเพื่อการวางแผน ติดตาม และประเมินคุณภาพการจัดการศึกษา หลักสูตรสำหรับกลุ่มงานงบประมาณและพัสดุ มุ่งเน้นการใช้ระบบสารสนเทศทางการเงินและการบริหารจัดการพัสดุภายใต้กรอบราคากลางและระเบียบที่หน่วยงานต้นสังกัดกำหนด หลักสูตรสำหรับกลุ่มงานหอพักและระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน มุ่งเน้นการใช้ระบบสารสนเทศในการบันทึก ติดตาม และรายงานข้อมูลด้านพฤติกรรม สุขภาพ และวินัย หลักสูตรสำหรับกลุ่มงานธุรการ มุ่งเน้นการใช้ระบบสารบรรณอิเล็กทรอนิกส์ การประชุมออนไลน์ และการจัดการเอกสารดิจิทัล หลักสูตรสำหรับกลุ่มงานเทคโนโลยีสารสนเทศ มุ่งเน้นการดูแลระบบ ความมั่นคงปลอดภัยของข้อมูล การบริหารสิทธิ์ผู้ใช้งาน และการสนับสนุนผู้ใช้บริการภายใน

3.3 : การพัฒนาวิชาชีพดิจิทัลอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ - สถานศึกษาดำเนินการพัฒนาวิชาชีพด้านเทคโนโลยีสารสนเทศของบุคลากรอย่างต่อเนื่อง โดยจัดให้มีกระบวนการพัฒนาเป็นรอบ ได้แก่ การอบรมตามแผนพัฒนาประจำปี การให้คำปรึกษาและแก้ปัญหาการใช้งานจริงในลักษณะคลินิกดิจิทัล และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ผ่านชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพด้านดิจิทัล เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะและลดช่องว่างความสามารถของบุคลากรในแต่ละกลุ่มงาน

3.4 : การบูรณาการระบบบุคลากรดิจิทัลเป็นฐานข้อมูลกลาง - สถานศึกษาพัฒนาระบบบุคลากรดิจิทัลให้เป็นฐานข้อมูลกลางที่เชื่อมโยงข้อมูลการปฏิบัติงาน การประเมินผล ภาระงาน การพัฒนาตนเอง การเข้ารับการอบรม และผลงานของบุคลากร เพื่อสนับสนุนการบริหารงานบุคคลเชิงระบบ ลดความซ้ำซ้อนของข้อมูล และเอื้อต่อการตัดสินใจเชิงบริหารบนฐานข้อมูลที่ถูกต้องและเป็นปัจจุบัน

3.5 : การบริหารจัดการระบบสารสนเทศภายใต้กรอบมาตรฐานกลางของหน่วยงานต้นสังกัด - สถานศึกษาดำเนินการบริหารจัดการระบบเทคโนโลยีสารสนเทศโดยยึดถือมาตรฐานและราคากลางที่กำหนดโดยหน่วยงานต้นสังกัดเป็นกรอบหลัก เพื่อให้การจัดหาและใช้งานเทคโนโลยีเป็นไปอย่างถูกต้องตามระเบียบโปร่งใส และคุ้มค่า พร้อมทั้งมุ่งเน้นการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดต่อภารกิจของสถานศึกษา

3.6 : การจัดการการเปลี่ยนแปลงเพื่อการใช้เทคโนโลยีอย่างมีส่วนร่วม - สถานศึกษาดำเนินการจัดการการเปลี่ยนแปลงโดยสร้างความเข้าใจแก่บุคลากรเกี่ยวกับเหตุผล ความจำเป็น และประโยชน์ของการ

นำเทคโนโลยีมาใช้ในการปฏิบัติงาน ควบคู่กับการจัดทำคู่มือ แนวทางปฏิบัติ และระบบพี่เลี้ยง เพื่อสนับสนุนการใช้งานจริง ลดแรงต้าน และส่งเสริมการมีส่วนร่วมของบุคลากรทุกกลุ่มงาน

3.7 : การกำกับดูแลความมั่นคงปลอดภัยของข้อมูลและระบบ - สถานศึกษากำหนดกระบวนการกำกับดูแลความมั่นคงปลอดภัยของข้อมูล โดยกำหนดสิทธิ์การเข้าถึงตามบทบาทหน้าที่ การสำรองข้อมูลอย่างเป็นระบบ และการติดตามการใช้งานระบบสารสนเทศ เพื่อป้องกันความเสี่ยงด้านข้อมูลและเสริมสร้างความเชื่อมั่นในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการบริหารสถานศึกษา

ผลการวิจัยพบว่า แนวทางด้านการดำเนินการปฏิบัติงานให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์บทบาทหน้าที่ของบุคลากร การกำหนดสมรรถนะดิจิทัลที่จำเป็นตามกลุ่มงาน และการพัฒนาศักยภาพบุคลากรอย่างต่อเนื่อง รวมถึงการจัดการการเปลี่ยนแปลงเพื่อส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีอย่างมีส่วนร่วม ผลดังกล่าว สอดคล้องกับงานวิจัยของ อับดลบาซิตร์ มูเก็ม และกนกกร ศิริสุข (2566) ที่พบว่า ความแตกต่างด้านทักษะดิจิทัลของบุคลากรเป็นปัจจัยฉุดรั้งสำคัญต่อการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ หากการพัฒนาบุคลากรไม่จำแนกตามบทบาทงาน จะทำให้การใช้เทคโนโลยีไม่เกิดประสิทธิผลสูงสุด นอกจากนี้ยัง สอดคล้องกับงานของ ฤทัยรัตน์ ทุมรัตน์ และคณะ (2563) ที่ชี้ว่า การพัฒนาระบบสารสนเทศจะประสบผลสำเร็จได้ ต้องควบคู่กับการพัฒนาคน กระบวนการทำงาน และการสนับสนุนเชิงโครงสร้าง มิใช่เพียงการจัดหาระบบหรืออุปกรณ์เท่านั้น

4. การการประเมินผล (E : Evaluation)

4.1 : การกำหนดกรอบการใช้ข้อมูลนักเรียนเพื่อการบริหารเชิงระบบ - สถานศึกษากำหนดกรอบแนวคิดการใช้ข้อมูลนักเรียนเพื่อการบริหารจัดการเชิงรุก โดยระบุวัตถุประสงค์ของการใช้ข้อมูลอย่างชัดเจน เช่น การติดตามพฤติกรรม สุขภาพ วินัย และการมาเรียน เพื่อสนับสนุนการตัดสินใจเชิงบริหารและการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ทั้งนี้ การกำหนดกรอบดังกล่าวต้องสอดคล้องกับหลักการคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล ความจำเป็นในการใช้ข้อมูล และการใช้ข้อมูลเท่าที่จำเป็นตามบริบทของสถานศึกษา

4.2 : การออกแบบระบบสารสนเทศเพื่อการติดตามและวิเคราะห์ข้อมูลนักเรียน - สถานศึกษาดำเนินการออกแบบระบบสารสนเทศที่สามารถรวบรวม วิเคราะห์ และแสดงผลข้อมูลนักเรียนในลักษณะภาพรวมเชิงบริหาร โดยเน้นการสังเคราะห์แนวโน้มมากกว่าการเปิดเผยข้อมูลรายบุคคล เพื่อสนับสนุนการตัดสินใจอย่างทันท่วงที พร้อมทั้งกำหนดระดับการเข้าถึงข้อมูลตามบทบาทหน้าที่ของผู้ใช้งาน เพื่อลดความเสี่ยงด้านข้อมูลส่วนบุคคล

4.3 : การใช้ข้อมูลเพื่อพัฒนาระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนและการบริหารหอพัก - สถานศึกษานำข้อมูลที่ผ่านการวิเคราะห์แล้วมาใช้เป็นฐานในการพัฒนาระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนและมาตรการด้านหอพัก โดยกำหนดเกณฑ์การเฝ้าระวังและการแจ้งเตือนในเชิงระบบ เพื่อสนับสนุนการช่วยเหลือนักเรียนเป็นรายกรณีอย่างเหมาะสม ภายใต้หลักการจำกัดการเข้าถึงข้อมูลเฉพาะผู้ที่มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรง

ประเด็นนี้สอดคล้องกับผลสัมภาษณ์เชียงรายใน 5.1.2 ที่ชี้ว่า Evaluation เด่นด้าน evidence-based แต่ติดข้อจำกัดเรื่องจริยธรรม/ความเป็นส่วนตัวและการเชื่อมโยงข้อมูล และสอดคล้องกับงานวิจัยฐาน

ที่ชี้ว่า การประเมินผลด้วยระบบสารสนเทศจะมีพลังเมื่อถูกทำให้เป็นระบบกำกับติดตามและนำข้อมูลกลับไปปรับปรุงคุณภาพ (ปัณฑารีย์, 2564; ฤทัยรัตน์และคณะ, 2563)

ผลการวิจัยพบว่า แนวทางด้านการประเมินผลมุ่งเน้นการใช้ข้อมูลนักเรียนเพื่อการบริหารเชิงระบบ การออกแบบระบบสารสนเทศเพื่อการวิเคราะห์ข้อมูลในภาพรวม และการนำข้อมูลไปใช้พัฒนาระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนและการบริหารหอพัก ภายใต้กรอบจริยธรรมและการคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล ผลดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของ ปัณฑารีย์ ถาวรศักดิ์ (2564) ที่ระบุว่า การประเมินผลการบริหารจัดการเทคโนโลยีสารสนเทศจะมีคุณค่าเมื่อสถานศึกษานำข้อมูลที่ได้จากระบบสารสนเทศไปใช้ในการตัดสินใจและปรับปรุงคุณภาพการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง อีกทั้งยัง สอดคล้องกับแนวคิดการบริหารแบบใช้ข้อมูลเป็นฐาน (Evidence-based Management) ที่ Robbins และ Coulter (2018) อธิบายว่า การใช้ข้อมูลเชิงประจักษ์ช่วยลดการตัดสินใจบนความรู้สึกส่วนบุคคล และเพิ่มความแม่นยำในการบริหารองค์กร

5. การการเสริมแรง (E : Empowerment)

5.1 : การกำหนดกรอบแนวคิดการเสริมแรงเชิงสมรรถนะดิจิทัล - สถานศึกษากำหนดกรอบแนวคิดการเสริมแรงโดยยึดหลัก “สมรรถนะและพัฒนาการ” มากกว่าการแข่งขันหรือเปรียบเทียบบุคคล เพื่อให้การยกย่องและให้รางวัลเป็นเครื่องมือในการส่งเสริมการพัฒนาอย่างทั่วถึง ลดความรู้สึกเหลื่อมล้ำ และสอดคล้องกับบริบทของโรงเรียนวิทยาศาสตร์ที่เน้นการพัฒนาศักยภาพอย่างยั่งยืน

5.2 : การกำหนดเกณฑ์และ Rubrics การประเมินสมรรถนะดิจิทัล (Criteria and Rubrics Development Process) สถานศึกษาดำเนินการกำหนดหลักเกณฑ์และเกณฑ์การประเมินแบบ Rubrics อย่างชัดเจน โปร่งใส และตรวจสอบได้ โดยใช้ตัวชี้วัดหลัก ได้แก่ ผลลัพธ์ของการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศต่อภารกิจงาน ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และนวัตกรรม การใช้ข้อมูลและระบบสารสนเทศอย่างถูกต้องและปลอดภัย การแบ่งปันความรู้และการสนับสนุนเพื่อนร่วมงาน พัฒนาการของผู้ปฏิบัติงานเมื่อเทียบกับตนเองในอดีต Rubrics กำหนดระดับคะแนนเป็นลำดับขั้น เช่น ระดับเริ่มต้น ระดับพัฒนา ระดับก้าวหน้า และระดับเป็นแบบอย่าง เพื่อให้บุคลากรทุกระดับสามารถเข้าถึงโอกาสในการได้รับการยกย่องอย่างเท่าเทียม

5.3 : การออกแบบระบบการยกย่องและให้รางวัลที่หลากหลายและครอบคลุม (Inclusive and Multi-Level Reward System Design) สถานศึกษาพัฒนาระบบการยกย่องและให้รางวัลในหลายระดับ ได้แก่ ระดับบุคคล ระดับทีมงาน และระดับกลุ่มงาน เพื่อหลีกเลี่ยงการกระจุกตัวของรางวัลอยู่ที่บุคคลใดบุคคลหนึ่ง และเปิดโอกาสให้บุคลากรสายสนับสนุน เช่น ธุรการ หอพัก และงานงบประมาณ ได้รับการยอมรับจากบทบาทการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเช่นเดียวกับครูผู้สอน

5.4 : การบริหารทรัพยากรและงบประมาณเพื่อการเสริมแรงอย่างยั่งยืน (Sustainable Incentive Resource Management) สถานศึกษากำหนดแนวทางการจัดสรรทรัพยากรเพื่อการเสริมแรงทั้งในรูปแบบงบประมาณและไม่ใช่งบประมาณ เช่น โอกาสในการพัฒนาวิชาชีพ การเผยแพร่ผลงาน หรือบทบาทนำในโครงการสำคัญ เพื่อให้การเสริมแรงดำเนินไปอย่างต่อเนื่องและไม่ขึ้นกับงบประมาณเพียงอย่างเดียว

ผลการวิจัยพบว่า แนวทางด้านการเสริมแรงให้ความสำคัญกับการยกย่องและให้รางวัลบนฐานสมรรถนะดิจิทัล การพัฒนาระบบเกณฑ์และ Rubrics ที่ชัดเจน และการออกแบบระบบการเสริมแรงที่หลากหลายและยั่งยืน ไม่ผูกติดกับงบประมาณเพียงอย่างเดียว ผลดังกล่าว สอดคล้องกับงานวิจัยของ อับดลบาซิตร์ มูเก็ม และกนกกร ศิริสุข (2566) ที่พบว่า การสร้างแรงจูงใจและการยอมรับในความพยายามของบุคลากรมีผลต่อการยอมรับและการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในระยะยาว โดยเฉพาะเมื่อการเสริมแรงไม่เน้นการแข่งขัน แต่เน้นพัฒนาการของแต่ละบุคคล นอกจากนี้ยัง สอดคล้องกับแนวคิดของ Robbins และ Coulter (2018) ที่ระบุว่า การเสริมแรงและแรงจูงใจเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนพฤติกรรมของบุคลากรให้สอดคล้องกับเป้าหมายขององค์กร

ผลที่พบว่าความต้องการจำเป็นสูงสุดอยู่ที่ Empowerment สะท้อนว่า “การยกระดับ ICT ในสถานศึกษาระดับสูง” ไม่ได้ติดที่เทคโนโลยีเป็นหลัก แต่ติดที่กลไกการบริหารคน แรงจูงใจ และการทำให้เกิดการใช้ต่อเนื่อง ซึ่งสนับสนุนแนวคิดการบริหารองค์การที่มองเทคโนโลยีเป็นเครื่องมือ แต่ “คนและระบบบริหาร” เป็นตัวกำหนดผลลัพธ์ (เช่นแนวคิดใน Management) เมื่อเทียบกับงานวิจัยเดิมที่รายงานว่าการบริหาร/การใช้ ICT ในสถานศึกษามักอยู่ในระดับมากถึงมากที่สุด ผลการวิจัยนี้สอดคล้องในเชิงระดับการดำเนินงาน แต่เพิ่มมิติ “ลำดับความเร่งด่วน” ด้วย PNI modified ทำให้เห็นชัดว่าองค์กรที่มีฐาน ICT สูงแล้วควรเร่งพัฒนาที่ Empowerment และ Evidence-based Evaluation มากกว่าการเพิ่มเครื่องมือใหม่เพียงอย่างเดียว ซึ่งเป็นข้อแตกต่างเชิงประจักษ์ที่นำไปสู่การสร้างโมเดล PCDEE และ มีจุดแข็งที่ผสาน “แผน–การสื่อสาร–การปฏิบัติ–การประเมิน–การเสริมแรง” เป็นระบบเดียว และระบุเครื่องมือเชิงบริหารที่นำไปใช้ได้จริง เช่น การวิเคราะห์สมรรถนะตามบทบาท, PLC, rubrics การยกย่อง และกรอบธรรมาภิบาลข้อมูล จึงมีศักยภาพต่อยอดเป็นกรอบอ้างอิงในการพัฒนาแผน ICT ระยะ 3–5 ปีในสถานศึกษา ข้อจำกัดของงานวิจัยนี้ได้แก่ (1) กลุ่มตัวอย่างอยู่ในบริบทโรงเรียนเฉพาะทาง ทำให้การสรุปอ้างอิงไปยังโรงเรียนทั่วไปควรพิจารณาความต่างด้านภารกิจและทรัพยากร (2) ข้อมูลเชิงปริมาณเป็นการประเมินแบบรับรู้ (perception) จึงควรมีข้อมูลเชิงประจักษ์จากตัวชี้วัดระบบ/การใช้งานจริงประกอบในอนาคต และ (3) โมเดล PCDEE เป็นข้อเสนอเชิงพัฒนา ควรมีการวิจัยเชิงทดลองหรือวิจัยและพัฒนาเพื่อทดสอบผลลัพธ์หลังนำไปใช้จริง

ข้อเสนอแนะการวิจัย

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

เพื่อใช้เป็นแนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการบริหารสถานศึกษาของโรงเรียนวิทยาศาสตร์จุฬาภรณราชวิทยาลัย ลำปาง ในระยะ 3 ปีแรก ด้านโครงสร้างพื้นฐานระบบสารสนเทศ

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 การวิจัยครั้งต่อไปควรมุ่งศึกษาองค์ประกอบด้านการเสริมแรง (Empowerment) รูปแบบกลไก และเงื่อนไขของการเสริมแรงที่ส่งผลต่อการยอมรับและการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศของครูและบุคลากร

อย่างยั่งยืน เช่น การเปรียบเทียบรูปแบบการเสริมแรงแบบใช้รางวัลเชิงวัตถุ กับการเสริมแรงเชิงพัฒนาวิชาชีพ หรือการศึกษาผลของระบบการประเมินสมรรถนะและ Rubrics ต่อแรงจูงใจในการพัฒนาทักษะดิจิทัล การวิจัยในลักษณะดังกล่าวจะช่วยขยายองค์ความรู้ด้านการบริหารทรัพยากรมนุษย์เชิงดิจิทัลในสถานศึกษา และช่วยให้สถานศึกษาสามารถออกแบบระบบการเสริมแรงที่เหมาะสมกับบริบทและข้อจำกัดด้านทรัพยากรได้ดียิ่งขึ้น

2.2 ควรศึกษาความแตกต่างของทักษะดิจิทัลโดยจำแนกตามตัวแปรต่าง ๆ เช่น ตำแหน่งหน้าที่ ประสบการณ์การทำงาน กลุ่มภารกิจ หรือระดับการใช้เทคโนโลยี เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างสมรรถนะดิจิทัลกับพฤติกรรมการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการบริหาร นอกจากนี้ อาจต่อยอดไปสู่การวิจัยเชิงทดลองหรือกึ่งทดลอง เพื่อศึกษาผลของรูปแบบการพัฒนาทักษะดิจิทัลที่แตกต่างกัน เช่น การอบรมตามบทบาทหน้าที่ การใช้ระบบพี่เลี้ยง หรือการเรียนรู้ผ่านชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพดิจิทัล เพื่อหาวิธีลดช่องว่างสมรรถนะของบุคลากรอย่างเป็นรูปธรรม

2.3 การวิจัยครั้งต่อไปควรมุ่งพัฒนา “โมเดล” หรือ “รูปแบบการบริหาร” ที่เป็นรูปธรรม โดยนำองค์ประกอบทั้ง 5 ด้านมาจัดโครงสร้างเป็นกระบวนการหรือขั้นตอนที่ชัดเจน พร้อมกำหนดตัวแปร ตัวชี้วัด และเงื่อนไขความสำเร็จของแต่ละองค์ประกอบ การวิจัยในลักษณะนี้อาจดำเนินการในรูปแบบการวิจัยและพัฒนา (Research and Development: R&D) หรือการวิจัยเชิงปฏิบัติการในสถานศึกษา (Action Research) เพื่อทดสอบความเหมาะสม ประสิทธิผล และความเป็นไปได้ในการนำโมเดลไปใช้จริงในสถานศึกษาประเภทต่าง ๆ ซึ่งจะช่วยยกระดับองค์ความรู้จากระดับแนวทางเชิงแนวคิดไปสู่ระดับรูปแบบการบริหารที่สามารถขยายผลได้ในเชิงนโยบายและเชิงปฏิบัติ

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ใหม่จากการศึกษานี้คือ PCDEE Model ซึ่งเป็นกรอบการบริหารจัดการเทคโนโลยีสารสนเทศที่เน้น “การขับเคลื่อนด้วยคนและข้อมูล” มากกว่าการมุ่งพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานหรือเทคโนโลยีเป็นศูนย์กลางเพียงอย่างเดียว จากผลการวิจัยพบว่า องค์ประกอบที่มีความต้องการจำเป็นสูงสุดคือการเสริมแรง (Empowerment) และการบริหารด้วยข้อมูลเป็นฐาน (Evaluation) จึงสะท้อนว่าองค์กรจะยกระดับ ICT ให้ยั่งยืนได้ต้องมีทั้งแรงจูงใจเชิงสมรรถนะ กลไกการใช้ข้อมูลเพื่อการตัดสินใจ และกระบวนการพัฒนาสมรรถนะตามบทบาทหน้าที่ โมเดลนี้ช่วยเชื่อม กลยุทธ์–กระบวนงาน–สมรรถนะบุคลากร–ธรรมาภิบาลข้อมูล–แรงจูงใจ เข้าด้วยกันเป็นระบบเดียว ทำให้สามารถใช้เป็นกรอบวางแผน ICT ระยะ 3–5 ปี และเป็นแนวทางออกแบบมาตรการลดช่องว่างทักษะดิจิทัลของบุคลากรในสถานศึกษาได้อย่างมีหลักฐานรองรับ ทั้งในเชิงวิชาการและเชิงปฏิบัติ/เชิงนโยบายสำหรับการบริหารระดับสถานศึกษาในอนาคต

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงศึกษาธิการ. (2563). พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 และ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553. https://www.moe.go.th/

กมลดา เรืองอร่าม. (2565). *การพัฒนาและปรับปรุงระบบสารสนเทศเพื่อการจัดการงานวิจัย*. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

กระทรวงศึกษาธิการ. (2558). *คู่มือการบริหารจัดการข้อมูลสารสนเทศด้านการศึกษา*. โรงพิมพ์ สกสค.

ชิษณุพงศ์ เข็มนาค. (2563). *แนวทางการพัฒนาการบริหารระบบสารสนเทศเพื่อการบริหารการศึกษา*. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. https://ir.stou.ac.th/handle/123456789/12067

ธีระ รุญเจริญ. (2545). *สภาพและปัญหาการบริหารและการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของสถานศึกษาในประเทศไทย*. รายงานการวิจัย สำนักนโยบาย แผน และมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี.

นิพนธ์ พัวพงศกร, และคณะ. (2566). *โครงการศึกษาผลกระทบจากโควิด-19 ต่อครัวเรือนเกษตรและอพยพ*. สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย. https://tdri.or.th/wp-content/uploads/2024/07/911625.pdf

ปัณฑารีย์ ถาวรศักดิ์. (2564). *การบริหารเทคโนโลยีสารสนเทศในสถานศึกษา*. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย.

ปริญาพร ขุนพรม. (2567). เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการจัดการโรงเรียนประถมศึกษา. *วารสารสิรินธรปริทรรศน์*, 25(1), 276–278.

พระมหากันตินันท์ เฮงสกุล. (2564). เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการบริหารการศึกษา. *วารสารนวัตกรรมการจัดการศึกษาและการวิจัย*, 3(1), 1–10. https://so02.tci-thaijo.org/index.php/jemri/article/view/250590

ประดิภา แก้วบุญมา. (2565). *แนวทางการบริหารจัดการเรียนการสอนด้วยเทคโนโลยีการศึกษาทางไกลของสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุตรดิตถ์ เขต 2*. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์.

โรงเรียนวิทยาศาสตร์จุฬาภรณราชวิทยาลัย เชียงราย. (2566). *รายงานผลการประเมินตนเองของสถานศึกษาประจำปีการศึกษา 2566*. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน.

โรงเรียนวิทยาศาสตร์จุฬาภรณราชวิทยาลัย เชียงราย. (2568). *แผนปฏิบัติการ ประจำปีงบประมาณ 2568*. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน.

ศิริพงษ์ เศาภายน. (2548). *หลักการบริหารการศึกษา: ทฤษฎีและแนวปฏิบัติ* (พิมพ์ครั้งที่ 2). บุ๊ค พอยท์.

ศุภลักษณ์ สานา, และคณะ. (2561). *การบริหารการศึกษา*. สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ศูนย์เทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์และคอมพิวเตอร์แห่งชาติ. (2543). *เทคโนโลยีสารสนเทศ*. ศูนย์ฯ.

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชุมพร เขต 2. (2564). *แผนพัฒนาเทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการศึกษา พ.ศ. 2564–2565*. https://www.cpn2.go.th/wp-content/uploads/2021/04/แผนพัฒนาเทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการศึกษา-พ.ศ.2564-2565.pdf

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2560). *แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560–2579*. สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.

สุกิจ อัครมหาเสนาวงศ์, และคณะ. (2565). แนวทางการบริหารจัดการเพื่อพัฒนาสมรรถนะครูด้านดิจิทัลในโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็ก.

อมร กรุดทอง. (2565). *การจัดการเทคโนโลยีสารสนเทศของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพิษณุโลก เขต 1*. การค้นคว้าอิสระศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยนเรศวร.

อับดลบาซิตร์ มูเก็ม, และกนกกร ศิริสุข. (2566). การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการบริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปัตตานี เขต 1. *Journal of MCU Ubon Review*, 8(2), 342–355.

ไพรภ รัตนชูวงศ์. (2567). *แนวทางการบริหารจัดการชั้นเรียนในการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน 4.0: กรณีศึกษาโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย*. เชียงราย.

วชิระ ใจมั่น, และคณะ. (2561). แนวทางการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศสำหรับการบริหารงานโรงเรียนขนาดเล็กในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงราย เขต 2. *วารสารบัณฑิตวิจัย*, 9(1), 147–160.

วราภรณ์ เพียรทอง, และคณะ. (2567). การบริหารเทคโนโลยีสารสนเทศในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาญจนบุรี เขต 1. *วารสาร มจร กาญจนปริทรรศน์, 4*(2), 79-89.

วิมล เดชะ. (2559). *การบริหารงานวิชาการของผู้บริหารเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสตูล*. สารนิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยหาดใหญ่.

ฤทัยรัตน์ ทุมรัตน์. (2566). การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการบริหารโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครศรีธรรมราช เขต 2.

Bai, G., et al. (2021). Approaches to developing information technology management for school administration in XI GUAN School, Yunnan Province, China. *Journal of Graduate Studies, Mahachulalongkornrajavidyalaya University*, *4*(2), 48–60.

Hinon, K., Satitpong, P., Tongpasuk, G., & Kaewngam, A. (2025). The leaders of digital education transformation. *International Education Studies*, 18(3), 10–20.

Orhani, S., Saramati, E., Drini, L., Hoti Kolukaj, M., & Morina, M. (2024). Benefits of ICT in the successful management of schools in the world: Increasing the efficiency and quality of education. *International Journal of Research and Innovation in Social Science*, *8*(3), 5078–5092.

ความท้าทายของวิชาชีพศึกษานิเทศก์: อดีต ปัจจุบัน อนาคต

นิศารัตน์ ไกรราช[1*] ธีรศานต์ แซ่อ๊วง[2] ธีระพงษ์ สุขอยู่[3] เบญญาภา กาญจนันท์[4]
พิมพร บุญลอย[5] พิมพ์สุภัค สุคนธ์ปิยสิริ[6] สถิรพร เชาวน์ชัย[7]

[1]นิสิตปริญญาโท สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยนเรศวร
[2] นิสิตปริญญาโท สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยนเรศวร
[3] นิสิตปริญญาโท สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยนเรศวร
[4] นิสิตปริญญาโท สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยนเรศวร
[5] นิสิตปริญญาโท สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยนเรศวร
[6] นิสิตปริญญาโท สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยนเรศวร
[7] อาจารย์ประจำสาขาวิชาการบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร
[*] ผู้ประพันธ์บรรณกิจ, nisaratkr67@nu.ac.th

ข้อมูลบทความ

บทความวิชาการ

คำสำคัญ: แนวโน้ม; ความท้าทาย; การธำรงรักษา; วิชาชีพศึกษานิเทศก์

วันที่รับบทความ: 3 พฤศจิกายน 2568
วันที่แก้ไข: 16 กุมภาพันธ์ 2569
วันที่ตอบรับตีพิมพ์: 1 มีนาคม 2569

บทคัดย่อ

วิชาชีพศึกษานิเทศก์เป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาคุณภาพการศึกษา เนื่องจากทำหน้าที่เป็นผู้นำทางวิชาการ ผู้ให้คำปรึกษา ติดตาม และสนับสนุนการจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษา อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงทางนโยบาย เทคโนโลยี และสังคมโลก ทำให้วิชาชีพนี้ต้องเผชิญกับแนวโน้มและความท้าทายที่ซับซ้อน อาทิ การปฏิรูปหลักสูตร การลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา การพัฒนาสมรรถนะดิจิทัล การขาดแคลนบุคลากรที่มีคุณภาพ และความไม่ชัดเจนของเส้นทางความก้าวหน้าในสายอาชีพ ส่งผลให้เกิดการย้ายสายงานหรือลาออกมากขึ้น บทความนี้มุ่งวิเคราะห์แนวโน้มและความท้าทายของการธำรงรักษาวิชาชีพศึกษานิเทศก์ พร้อมทั้งนำเสนอแนวทางในการคงอยู่ของวิชาชีพ อาทิ การพัฒนาสมรรถนะใหม่ การปรับลดภาระงานที่ไม่จำเป็น การสร้างแรงจูงใจและขวัญกำลังใจ การยกระดับภาพลักษณ์วิชาชีพ และการจัดตั้งเครือข่ายชุมชนแห่งการเรียนรู้ (PLC) เพื่อสร้างความเข้มแข็งและความยั่งยืนให้กับระบบนิเทศการศึกษาไทย ผลการศึกษาเน้นย้ำว่าการธำรงรักษาวิชาชีพศึกษานิเทศก์มิได้หมายถึงเพียงการรักษามาตรฐานวิชาชีพ แต่ยังครอบคลุมถึงการสร้างระบบสนับสนุนที่เอื้อต่อการปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพและการพัฒนาศักยภาพของบุคลากรอย่างต่อเนื่อง อันจะช่วยเสริมสร้างคุณภาพการศึกษาไทยให้ก้าวทันต่อการเปลี่ยนแปลงในการจัดการศึกษาต่อไปในอนาคต

Challenges of the Educational Supervision Profession: Past, Present, and Future

Nisarat Krairat[1]* Theerasan Saeuang[2] Thiraphong Sukyu[3] Benyapa Kanchanan[4] Pimporn Boonloy[5] Phimsuphak Sukhonpiyasiri[6] Sathiraporn Chaowachai[7]

[1] Graduate Student in Educational Administration, Naresuan University
[2] Graduate Student in Educational Administration, Naresuan University
[3] Graduate Student in Educational Administration, Naresuan University
[4] Graduate Student in Educational Administration, Naresuan University
[5] Graduate Student in Educational Administration, Naresuan University
[6] Graduate Student in Educational Administration, Naresuan University
[7] Lecturer in Educational Administration, Faculty of Education, Naresuan University
* Corresponding author, nisaratkr67@nu.ac.th

ARTICLE INFO

Academic article

Keywords: Trends; Challenges; Sustainability; Educational Supervisor Profession

Received: 3 November 2025
Revised: 16 February 2026
Accepted: 1 March 2026

ABSTRACT

The educational supervisor profession is a vital mechanism in enhancing the quality of education, as it serves as an academic leader, consultant, monitor, and supporter of teaching and learning management in schools. However, rapid changes in policy, technology, and global society have placed this profession under increasingly complex trends and challenges, such as curriculum reform, reducing educational inequality, developing digital competencies, a shortage of qualified personnel, and the lack of clarity regarding career advancement pathways, which have led to higher rates of job transfers or resignations. This article aims to analyze the trends and challenges in sustaining the educational supervisor profession and to propose approaches for maintaining its continuity. These include developing new competencies, reducing unnecessary workloads, fostering motivation and morale, enhancing the professional image, and establishing professional learning communities (PLCs) to strengthen and ensure the sustainability of Thailand's educational supervision system. The findings emphasize that sustaining the educational supervisor profession does not merely involve maintaining professional standards, but also encompasses the creation of supportive systems that promote effective performance and continuous professional development. Such efforts will contribute to enhancing the quality of Thai education and enabling it to keep pace with future changes in educational management.

บทนำ

การศึกษาถือเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และขับเคลื่อนความก้าวหน้าของประเทศ โดยมีครูผู้สอนเป็นแกนหลักในการถ่ายทอดความรู้และสร้างสรรค์เยาวชนให้เป็นพลเมืองที่มีคุณภาพ ประสิทธิภาพของการจัดการศึกษาย่อมมิได้ขึ้นอยู่กับครูผู้สอนแต่เพียงอย่างเดียว แต่ยังต้องอาศัยการสนับสนุนและการกำกับดูแลทางด้านวิชาการจากบุคลากรผู้เชี่ยวชาญ คือ “ศึกษานิเทศก์” ซึ่งเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาคุณภาพการศึกษา ตั้งแต่การวางแผน การนิเทศติดตาม และการประเมินผลเพื่อให้ข้อเสนอแนะไปจนถึงการให้คำปรึกษาแก่สถานศึกษาและครูผู้สอน เพื่อให้การจัดการเรียนการสอนเป็นไปอย่างมีมาตรฐานและสอดคล้องกับบริบทที่เปลี่ยนแปลงไปของสังคมโลก

ในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทั้งในด้านเทคโนโลยี สังคม และเศรษฐกิจ ซึ่งส่งผลกระทบโดยตรงต่อระบบการศึกษา ทำให้วิชาชีพศึกษานิเทศก์ต้องเผชิญกับแนวโน้มใหม่ ๆ และความท้าทายที่ซับซ้อนกว่าในอดีต อาทิ การปฏิรูปหลักสูตร การจัดการศึกษาเพื่อลดความเหลื่อมล้ำ การพัฒนาสมรรถนะด้านดิจิทัล การทำงานภายใต้ข้อจำกัดด้านทรัพยากร ตลอดจนการปรับตัวต่อการปฏิรูปการศึกษาอย่างต่อเนื่อง ดังที่สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2554) ได้กล่าวถึงสภาพปัญหาเกี่ยวกับศึกษานิเทศก์ไว้ 5 ประการ ได้แก่ 1) ศึกษานิเทศก์ไม่ได้ทำงานในหน้าที่หลักของตนทำให้งานนั้นบกพร่องขาดประสิทธิภาพ 2) ศึกษานิเทศก์จำนวนหนึ่งไม่ได้รับการยอมรับจากครูและโรงเรียน เพราะไม่มีประสบการณ์เพียงพอที่จะเข้าใจปัญหาของครูและแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้ 3) ระบบการคัดเลือกและบรรจุศึกษานิเทศก์ยังมีความไม่เหมาะสม ควรจะมีระบบและวิธีการคัดเลือกคนให้เหมาะกับงาน สามารถทำงานตามหน้าที่ได้ดี 4) ขาดการส่งเสริมการพัฒนาตนเองของศึกษานิเทศก์ หน่วยงานผู้ดูแลศึกษานิเทศก์ควรจะดำเนินการให้ศึกษานิเทศก์มีการพัฒนาและเกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง อันจะช่วยให้ศึกษานิเทศก์มีการพัฒนาตนเอง และทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ และ 5) การจัดทำการจัดทำสมรรถนะสำคัญของศึกษานิเทศก์ ควรมีการจัดทำสมรรถนะสำคัญของศึกษานิเทศก์ขึ้นอย่างละเอียดชัดเจนเป็นที่เข้าใจและเกิดการยอมรับ ซึ่งสมรรถนะนี้จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งทั้งในด้านการคัดเลือกบุคลากร การพัฒนาบุคลากร จนไปถึงการประเมินบุคลากร จากปัญหาที่ได้กล่าวข้างต้นส่งผลกระทบต่อความต่อเนื่องและคุณภาพของการทำงานของศึกษานิเทศก์และการนิเทศการศึกษา ทำให้การพัฒนาคุณภาพการศึกษาในภาพรวมไม่เป็นไปอย่างที่คาดหวัง มีศึกษานิเทศก์ลาออก เปลี่ยนสายงาน และจากสถิติของสำนักงานเขตพื้นที่หลายแห่งมีผู้สมัครเข้ารับคัดเลือกบุคคลเพื่อบรรจุและแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งศึกษานิเทศก์น้อยลง

บทความวิชาการนี้จึงมุ่งเน้นการวิเคราะห์วิชาชีพศึกษานิเทศก์ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และแนวโน้มของวิชาชีพศึกษานิเทศก์ในอนาคต พร้อมทั้งเสนอแนวทางในการธำรงรักษาบุคลากรที่มีคุณภาพให้อยู่ในวิชาชีพได้อย่างต่อเนื่อง อาทิ การพัฒนาสมรรถนะและเส้นทางความก้าวหน้าในสายอาชีพ การสร้างแรงจูงใจและขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงาน และการบริหารจัดการภาระงานและสร้างสมดุลในชีวิตการทำงาน ผลการศึกษาจะเป็นประโยชน์ต่อการกำหนดนโยบายและมาตรฐานในการพัฒนาวิชาชีพศึกษานิเทศก์และระบบนิเทศการศึกษาให้เข้มแข็ง เพื่อรองรับการพัฒนาและการปฏิรูปการศึกษาในอนาคต

วิชาชีพศึกษานิเทศก์กับวิวัฒนาการและบทบาทหน้าที่เชิงวิชาการในบริบทสังคมไทย

สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา (2565) ได้กล่าวถึงความหมายของศึกษานิเทศก์ (Educational Supervisor) ว่าเป็นบุคลากรผู้ทำหน้าที่ให้คำแนะนำ ติดตาม ประเมินผล และสนับสนุนการดำเนินงานด้านวิชาการแก่ครูและผู้บริหารสถานศึกษา เพื่อส่งเสริมให้การจัดการศึกษาบรรลุตามเป้าหมายและมาตรฐานที่กำหนด โดยมีลักษณะเด่น คือ การทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงทางวิชาการ (Academic Mentor) ที่ช่วยยกระดับคุณภาพการสอนและการบริหารจัดการโรงเรียนให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนและสังคม เชาวฤทธิ์ จงเกษกรณ์. (2547) ได้กล่าวถึงความหมายว่า ศึกษานิเทศก์เป็นผู้มีความสำคัญยิ่งต่อการเป็นผู้นำทางวิชาการในกระบวนการปฏิรูปการศึกษาและพัฒนาการเรียนรู้ของครู อาจารย์ และผู้เรียน เพื่อให้ก้าวไปสู่มาตรฐานการศึกษาในระดับสากล ขณะที่ McClelland (1973) ได้ชี้ให้เห็นว่า การปฏิบัติหน้าที่ของศึกษานิเทศก์มิได้อาศัยเพียงระดับสติปัญญา แต่ยังต้องอาศัยคุณลักษณะด้านแรงจูงใจ อุปนิสัย และวุฒิภาวะทางอารมณ์ เพื่อก่อให้เกิดการทำงานอย่างมีประสิทธิผลซึ่งแสดงถึงความเป็นมืออาชีพของวิชาชีพนี้

เอกชัย อ้ายม่าน และคณะ (2565, อ้างใน ปุณยวัจน์ ขอบทอง และคณะ, 2568) กล่าวว่า ในประเทศไทย คำว่า “ศึกษานิเทศก์” เริ่มใช้ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ.2495 โดยใช้แทนคำภาษาอังกฤษว่า Supervisor หรือ Inspector มีการคัดเลือกผู้เชี่ยวชาญจำนวน 20 คนเพื่อทำหน้าที่สนับสนุนงานด้านวิชาการแก่โรงเรียน ต่อมาภายหลังการปฏิรูปการศึกษา พ.ศ.2542 บทบาทและสถานภาพของศึกษานิเทศก์ถูกปรับเปลี่ยนเป็น “กลุ่มนิเทศ ติดตาม และประเมินผลการจัดการศึกษา” ภายใต้สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ทำให้บทบาทถูกขยายไปสู่การบูรณาการงานด้านการนิเทศ การส่งเสริมสนับสนุน และการพัฒนาตนเองในลักษณะภารกิจที่ชัดเจน

จากพัฒนาการดังกล่าว ความหมายของศึกษานิเทศก์ ในปัจจุบันจึงมิได้จำกัดอยู่เพียงการเป็นผู้ตรวจสอบหรือติดตาม แต่ได้ขยายไปสู่การเป็น “ผู้นำทางวิชาการ” ที่มีบทบาทสำคัญในการผลักดันคุณภาพการศึกษาไทยให้เทียบเท่าระดับนานาชาติ

“หน้าที่หลักของศึกษานิเทศก์ คือ นิเทศการศึกษา” สถิรพร เชาวน์ชัย (2567) กล่าวว่า การนิเทศการศึกษา หมายถึง กระบวนการการทำงานร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาในการช่วยเหลือ ให้คำแนะนำ เพื่อพัฒนาและปรับปรุงคุณภาพภาพการจัดการศึกษา ส่งผลต่อการพัฒนาผู้เรียนให้เป็นไปตามเป้าหมายอย่างสูงสุด สุวดี อุปปินใจ (2566) กล่าวว่า มาตรฐานตำแหน่งศึกษานิเทศก์ มีลักษณะงานโดยทั่วไป สายงานนิเทศการศึกษา มีลักษณะงานที่ปฏิบัติเกี่ยวกับการนิเทศการศึกษา ส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการศึกษา รวมทั้งพัฒนาตนเองและวิชาชีพ และปฏิบัติงานอื่นตามที่ได้รับมอบหมาย หน้าที่และความรับผิดชอบหลักในการนิเทศการศึกษา ส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการศึกษา รวมทั้งพัฒนาตนเองและวิชาชีพและปฏิบัติงานอื่นตามที่ได้รับมอบหมาย ลักษณะงานที่ปฏิบัติ การปฏิบัติงานของศึกษานิเทศก์ ด้านการนิเทศการศึกษา มีดังนี้ 1) ออกแบบ จัดทำแผนการนิเทศการศึกษา ให้ลอดดดล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ มาตรฐานการศึกษาชาติและหลักสูตร รวมทั้งนั้นโยบาย จุดเน้น สภาพแวดล้อม ปัญหาและความต้องการจำเป็น ให้ครู สถานศึกษา และหน่วยงานการศึกษา สามารถจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาสมรรถนะและผลลัพธ์การเรียนรู้ของ

ผู้เรียน 2) คัดสรร สร้าง พัฒนา สื่อ นวัตกรรมและเทคโนโลยี โดยศึกษา ค้นคว้า วิเคราะห์ สังเคราะห์วิจัย หรือวิธีการอื่น ๆ ที่เหมาะสมให้สอดคล้องกับแผนการนิเทศการศึกษา เพื่อช่วยเหลือ ส่งเสริม สนับสนุนให้ครู สถานศึกษา และหน่วยงานการศึกษา สามารถจัดการศึกษาได้บรรลุผล 3) นิเทศ ให้คำปรึกษา แนะนำชี้แนะ เป็นพี่เลี้ยง ส่งเสริม และสนับสนุนการพัฒนางานวิชาการ ประสานงานกับหน่วยงาน สถานประกอบการ และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องติดตาม และประเมินผลการจัดการศึกษาให้ครู สถานศึกษา และหน่วยงานการศึกษา สามารถจัดการศึกษาได้บรรลุผล 4) รายงานผลการนิเทศ โดยการวิเคราะห์ สังเคราะห์ สะท้อนผลการนิเทศต่อครู สถานศึกษา หน่วยงาน หรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง เพื่อเป็นข้อดูสารสนเทศในการพัฒนางานวิชาการ และการจัดการศึกษาที่เกิดผลสัมฤทธิ์สูงสุด บุคลากรนิเทศการศึกษาทั้งครู ผู้บริหารสถานศึกษา ผู้บริหารการศึกษาและศึกษานิเทศก์ มีหน้าที่และความรับผิดชอบในการดำเนินงานนิเทศการศึกษาทำหน้าที่ช่วยเหลือ แนะนำ ปรับปรุงและพัฒนาการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการศึกษาตลอดจนพัฒนาตนเองและวิชาชีพและปฏิบัติงานอื่นตามที่ได้รับมอบหมาย เพื่อเป้าหมายสูงสุดคือการจัดการศึกษาที่มีคุณภาพ

บทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบของศึกษานิเทศก์ในอดีต

ศึกษานิเทศก์ ถูกมองว่าเป็นวิชาชีพที่มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนและพัฒนาการศึกษา ผู้ที่เป็นศึกษานิเทศก์จะต้องมีความรู้ความสามารถในระดับสูง และสามารถสอน หรือให้คำแนะนำกับครูในโรงเรียนได้ จากการสัมนา เรื่อง ร่วมสร้างอนาคตการศึกษาไทย ด้วยบทบาทใหม่ของศึกษานิเทศก์ (2568) ประวิต เอราวรรณ์ ได้กล่าวถึงบทบาทของศึกษานิเทศก์ในอดีต เมื่อวันที่ 19 มีนาคม 2568 ว่า *“เมื่อก่อนเวลาคนที่จะเข้ามาเป็นศึกษานิเทศก์ ก็จะต้องเป็นคนเก่ง เป็นที่ยอมรับ บางทีก็เปรียบเทียบว่าเป็นครูของครู มีความสามารถสูงในการที่จะไปชี้แนะ แนะนำการเรียนการสอนหรือว่าในกระบวนการที่จะยกระดับคุณภาพการศึกษา เมื่อก่อนเรื่องเทคโนโลยีเรื่องอะไรก็ไม่ได้ก้าวหน้าขนาดนี้ เพราะฉะนั้นการที่ต้องใช้คนในการไปโค้ชคนหรือแนะนำคนเนี่ยก็จำเป็น”* ซึ่งเอกชัย อ้ายม่าน และคณะ (2565, อ้างใน ปุณยวัจน์ ขอบทอง และคณะ, 2568) กล่าวว่า ศึกษานิเทศก์ มีบทบาทหน้าที่และภารกิจสำคัญ 4 ด้าน ประกอบด้วย 1) บทบาทการเป็นผู้นำการเรียนรู้ มีความรู้เฉพาะทางในสาขา และสามารถนำตนเองในการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง 2) บทบาทการเป็นผู้นำการคิดและปฏิบัติตน มีการคิดอย่างเป็นระบบ คิดเชิงนวัตกรรม กล้าริเริ่มสิ่งใหม่ เปิดรับแนวคิด ใหม่ ๆ เพื่อพัฒนาระบบงานให้เรียบง่าย สร้างสรรค์แนวทางและพัฒนางานอย่างต่อเนื่อง 3) บทบาทผู้นำการเปลี่ยนแปลงสู่เป้าหมายที่ท้าทาย 4) บทบาทในการเป็นผู้สนับสนุนและอำนวยความสะดวกในการเรียน มีทักษะในการฟังอย่างลึกซึ้ง มีความเข้าใจ เห็นอกเห็นใจผู้อื่น มีทักษะการชี้แนะทางปัญญา (Cognitive Coaching) พัฒนากระบวนการคิด ให้สามารถนำตนเองและ พัฒนางานให้มีคุณภาพมากขึ้นโดยมีความเข้าใจในบริบทของการเรียนการสอน Oliva and Pawlas (1997) กล่าวว่าบทบาทหน้าที่และภารกิจของศึกษานิเทศก์ ประกอบด้วย 1) บทบาทผู้ประสานงาน (Coordinator) ซึ่งคอยประสานโปรแกรมต่าง ๆ ในแต่ละระดับ และช่วยครูให้ตระหนักถึงปัญหาของกันและกัน 2) บทบาทที่ปรึกษา (Consultant) เป็นที่ปรึกษา

ให้แก่ครูเป็นรายบุคคลและเป็นกลุ่มที่ต้องการคำแนะนำ 3) บทบาทผู้นำกลุ่ม (Group Leader) เป็นผู้ที่รู้วิธีที่จะทำงานร่วมกับกลุ่มให้ประสบผลสำเร็จ และทำให้กลุ่มทำงานให้สำเร็จ 4) บทบาทผู้ ประเมิน (Evaluator) เป็นผู้ที่ช่วยครูประเมินผลการสอน ประเมินหลักสูตร และประเมินตัวเอง

จากข้อมูลข้างต้น บทบาทหน้าที่และภารกิจของศึกษานิเทศก์ในอดีตสะท้อนให้เห็นถึงการเป็นตำแหน่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษา โดยมีหน้าที่หลากหลายและครอบคลุมทั้งมิติทางวิชาการ การบริหารจัดการ และการพัฒนาบุคลากร เป็นการปฏิบัติภารกิจในฐานะผู้เชี่ยวชาญที่มีหน้าที่สำคัญ 4 ด้านหลัก ในการยกระดับศักยภาพของบุคลากรทางการศึกษา สร้างสรรค์แนวทางปฏิบัติที่เป็นเลิศและขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลง ไปสู่เป้าหมายการศึกษาที่ท้าทายได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ในมิติของการเรียนรู้เชิงลึก Schwarz (2002) และ ศรัณย์ เปรมสุข (2561) กล่าวว่า ศึกษานิเทศก์ยังทำหน้าที่เป็น Coach และ Mentor โดยใช้เทคนิคการนิเทศที่หลากหลาย เช่น การนิเทศแบบร่วมคิด (Collaborative Supervision) การนิเทศเชิงโค้ช (Coaching Supervision) และการนิเทศแบบกระบวนกร (Facilitative Supervision) เพื่อสร้างบรรยากาศแห่งความร่วมมือและการมีส่วนร่วม ซึ่งช่วยให้ครูและผู้บริหารสามารถค้นพบวิธีแก้ไขปัญหาการจัดการเรียนการสอนด้วยตนเอง

บทบาทหน้าที่ที่เปลี่ยนไปและความไม่แน่นอนของวิชาชีพศึกษานิเทศก์ในยุคดิจิทัล

ในปัจจุบันซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นยุคดิจิทัลที่ท้ายทายความสามารถในการปรับตัวเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากเทคโนโลยีข้ามามีบทบาทกับชีวิตประจำวันของผู้คนในทุกด้าน รวมไปถึงด้านการศึกษา ส่งผลให้ผู้ที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนจำเป็นต้องพัฒนาทักษะความสามารถของตนเองให้เท่าทันอยู่เสมอ ศึกษานิเทศก์เป็นอีกวิชาชีพหนึ่งที่ต้องเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงนี้ พัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง และนำทักษะความสามารถมาปรับใช้ในสายงานโดยเฉพาะการนิเทศการศึกษา สายสุนีย์ จันทร์สว่าง (2566) พบว่า การใช้แพลตฟอร์มดิจิทัลในการนิเทศมีส่วนช่วยเสริมสร้างศักยภาพของครูในการจัดการเรียนการสอนและเพิ่มพูนทักษะด้านดิจิทัลไปพร้อมกัน ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2567) ที่ผลักดันให้มีการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีเพื่อพัฒนาการนิเทศอย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2567) กล่าวว่า ศึกษานิเทศก์มีความสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษา เนื่องจากทำหน้าที่เป็นกลไกกลางในการเชื่อมโยงระหว่างนโยบายการศึกษาของรัฐกับการปฏิบัติจริงในระดับสถานศึกษา โดยมีบทบาทในการสนับสนุน ส่งเสริม และให้คำปรึกษาเชิงวิชาการแก่ครูผู้สอน เพื่อให้สามารถยกระดับคุณภาพผู้เรียนได้อย่างรอบด้าน การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสังคมโลกในศตวรรษที่ 21 ภายใต้บริบท VUCA World ส่งผลให้ศึกษานิเทศก์ต้องเผชิญกับความท้าทายใหม่ ๆ ทั้งในด้านการพัฒนาเทคโนโลยีดิจิทัล การปรับปรุงหลักสูตรแกนกลาง และความคาดหวังของสังคมที่มีต่อคุณภาพผู้เรียน

การบูรณาการเทคโนโลยีดิจิทัลเข้ากับกระบวนการนิเทศไม่เพียงแต่ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการนิเทศแต่ยังเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาศักยภาพครูให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 การพัฒนาตนเองของศึกษานิเทศก์ เพื่อการใช้เครื่องมือดิจิทัลอย่างมีประสิทธิภาพในยุคดิจิทัล จะช่วยยกระดับ

คุณภาพการจัดการเรียนการสอนและสนับสนุนการพัฒนาการศึกษาของประเทศได้อย่างยั่งยืน ศึกษานิเทศก์จะต้องก้าวข้ามการทำงานเชิงตรวจสอบและประเมิน ไปสู่การเป็นผู้อำนวยการเรียนรู้และนักพัฒนาเชิงนวัตกรรม โดยการทำงานจะเน้นการสร้างความร่วมมือ การวิจัยเชิงปฏิบัติการ และการพัฒนาครูในลักษณะอย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับ Knight (2021) ที่ชี้ว่าบทบาทของศึกษานิเทศก์ในศตวรรษใหม่ควรเป็น Instructional Coach ที่สนับสนุนการสะท้อนคิดและการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อสร้างคุณภาพการจัดการเรียนการสอน

ในการนี้ หากศึกษานิเทศก์สามารถปรับบทบาทไปสู่การเป็นนักพัฒนาเชิงนวัตกรรมที่ทำงานแบบเครือข่าย สร้างความร่วมมือ และเน้นการเสริมพลังทางวิชาการแก่ครูผู้สอนอย่างต่อเนื่อง จะทำให้ระบบการศึกษาสามารถตอบสนองต่อความต้องการของสังคมในอนาคตได้อย่างยั่งยืน สิ่งสำคัญคือการพัฒนาศักยภาพของศึกษานิเทศก์ให้มีความรู้รอบด้านทั้งด้านเนื้อหา เทคโนโลยีดิจิทัล และการวิจัยเชิงนโยบาย ตลอดจนการกำหนดโครงสร้างการทำงานที่เอื้อต่อการเป็นกัลยาณมิตรทางวิชาการ ซึ่งจะทำให้บทบาทของศึกษานิเทศก์มีความหมายต่อคุณภาพผู้เรียนอย่างแท้จริง แต่ในปัจจุบันกลับพบว่ามีผู้ที่สนใจก้าวเข้าสู่เส้นทางวิชาชีพศึกษานิเทศก์น้อยลง และผู้ที่เป็นศึกษานิเทศก์มีการเปลี่ยนสายงาน ทำให้วิชาชีพศึกษานิเทศก์ค่อนข้างวิกฤติและมีจำนวนน้อยลง ซึ่งสวนทางกับสังคมเทคโนโลยีที่ก้าวไกล

วิกฤตการณ์ของวิชาชีพศึกษานิเทศก์ในปัจจุบันที่ส่งผลต่ออนาคตการศึกษาไทย

ในการสัมมนาเรื่อง ร่วมสร้างอนาคตการศึกษาไทย ด้วยบทบาทใหม่ของศึกษานิเทศก์ เมื่อวันที่ 19 มีนาคม 2568 ประวิต เอราวรรณ ได้กล่าวถึงวิกฤตการณ์ของวิชาชีพศึกษานิเทศก์ในปัจจุบันว่า *“ยุคสมัยเปลี่ยนไปค่อนข้างมากแล้วค่านิยมของข้าราชการครูเองก็ไม่ค่อยอยากจะเป็น ศึกษานิเทศก์กันเท่าไหร่ ก็มีเหตุผลหลายประการ ทุกวันนี้เรามีตำแหน่งศึกษานิเทศว่างเป็น 1000 ตำแหน่ง ส่วนราชการเปิดรับสมัครทีไรก็ได้คนไม่ครบและบางทีเข้ามาก็จะเป็นคนที่ยังไม่ qualify”* ในช่วงไม่กี่ปีที่ผ่านมา แนวโน้มความก้าวหน้าของวิชาชีพศึกษานิเทศก์เป็นไปในทางวิกฤต จากข้อมูลรายงานผ่านทางเฟสบุ๊ก สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาร้อยเอ็ด เขต 3 (2567) และสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสระแก้ว เขต 1 (2567) สถิติการรับสมัครคัดเลือกบุคคลเพื่อบรรจุและแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งศึกษานิเทศก์ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ปี พ.ศ.2567 ข้อมูล ณ วันที่ 20 มีนาคม 2567 แสดงให้เห็นว่ามีจำนวนผู้สมัครเข้ารับคัดเลือกบุคคลเพื่อบรรจุและแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งศึกษานิเทศก์ จำนวน 0 คน นับเป็นประเด็นสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อเสถียรภาพของการพัฒนาวิชาการในระบบการศึกษา รวมไปถึงการที่ศึกษานิเทศก์ลาออก และเปลี่ยนสายงานไปสู่ตำแหน่งอื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งตำแหน่งผู้บริหารสถานศึกษา ปัญหานี้สะท้อนถึงผู้บังคับบัญชาให้ฉุกคิดถึงประเด็นที่ทำให้ผู้คนเห็นความสำคัญของวิชาชีพศึกษานิเทศก์น้อยลง ปัญหาเกิดขึ้นจากสาเหตุใด และจะแก้ไขได้อย่างไรบ้าง เพื่อให้ศึกษานิเทศก์ยังคงอยู่ในสายงานของตนเองต่อไป ประวิต เอราวรรณ์. (2568) ได้กล่าวถึงที่มาของปัญหาวิชาชีพศึกษานิเทศก์ ในการสัมมนาเรื่อง ร่วมสร้างอนาคตการศึกษาไทย ด้วยบทบาทใหม่ของศึกษานิเทศก์ เมื่อวันที่ 19 มีนาคม 2568 ว่า *“กรอบภาระงาน*

ศึกษานิเทศมันก็เปลี่ยนไปในขณะเดียวกันพอมีการปฏิรูปโครงสร้างกระทรวง โครงสร้างของหน่วยศึกษานิเทศก์ แต่ก่อนเราเรียกหน่วยศึกษานิเทศก์ มันก็เปลี่ยนไปเยอะ กลายเป็นว่าในส่วนของสำนักงาน หรือว่าภาระงานที่เขาต้องปฏิบัติ มันก็ไม่ใช่งานของศึกษานิเทศก์ ทีนี้ก็ไปทำงานโครงการไปทำงานที่ต้องมีการรายงาน นโยบายอะไรสั่งลงไปแบบนี้มันก็เลยกลายเป็นว่าศึกษานิเทศก์ไม่ได้เข้าโรงเรียนและไม่ได้นิเทศจริง ๆ ซึ่งอันนี้ก็น่าเห็นใจศึกษานิเทศก์”

หนังสือพิมพ์มติชนออนไลน์. (2567) ได้ระบุข่าวเกี่ยวกับวิกฤติการณ์ของวิชาชีพศึกษานิเทศก์ในปัจจุบันไว้ว่า นางเกศทิพย์ ศุภวานิช รองเลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (กพฐ.) เปิดเผยถึงกรณีดังกล่าวว่า ในกลุ่มศึกษานิเทศก์ วิเคราะห์ว่าการที่มีผู้มาสมัครน้อย น่าจะมาจากสาเหตุ 1) ความก้าวหน้าทางวิชาชีพศึกษานิเทศก์ที่มีการปรับเปลี่ยนตามเกณฑ์ วPA ที่ไม่สามารถนับเวลาต่อเนื่องจากครูได้ต้องเริ่มนับใหม่เมื่อมาเป็นศึกษานิเทศก์ 2) ศึกษานิเทศก์มีภาระงานอื่น ๆ มากกว่าภารกิจตามมาตรฐานตำแหน่ง เช่น การเก็บข้อมูล การรายงานต่าง ๆ การทำผลงานเพื่อรองรับการประเมินสัมฤทธิ์ผลและ PA ของผู้บริหารการศึกษา 3) ครูบางส่วนมีมุมมองและทัศนคติว่าศึกษานิเทศก์มีภาระงานหนักมากกว่าการเป็นครู ศึกษานิเทศก์ไม่มีวันหยุด/ปิดเทอม และไม่มีความก้าวหน้าในการเปลี่ยนสายงาน รวมทั้งมาตรฐานของผลงานที่เสนอขอมีหรือเลื่อนวิทยฐานะที่สูงขึ้นมีมาตรฐานที่สูงกว่าและซับซ้อนในเนื้องานที่เสนอขอฯ 4) คุณสมบัติในการขอใบประกอบวิชาชีพศึกษานิเทศก์สูงกว่าทุกตำแหน่ง และมีวุฒิไม่ต่ำกว่าปริญญาโททางการศึกษา หรือเทียบเท่า หรือคุณวุฒิอื่นที่คุรุสภารับรอง ในส่วนนี้ ทางผู้บังคับบัญชาทุกระดับเล็งเห็นความสำคัญของศึกษานิเทศก์ที่เป็นบุคลากรสำคัญของการขับเคลื่อนคุณภาพตามยโยบายของท่าน รมว.ศธ. ในทุกด้าน ซึ่งสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยท่านเลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ว่าที่ ร้อยตรีธนุ วงษ์จินดา รวมถึง ก.ค.ศ. และทุกภาคส่วนกำลังดำเนินการเพื่อให้ศึกษานิเทศก์มีขวัญและกำลังใจ มีเส้นทางความก้าวหน้าในวิชาชีพตามลำดับ อีกทั้งยังมีการเตรียมการปรับบทบาทของศึกษานิเทศก์ให้ชัดเจนและตรงต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาในระดับพื้นที่ต่อไป

จากที่กล่าวมาข้างต้นนั้น จะเห็นได้ว่าในปัจจุบันวิชาชีพศึกษานิเทศก์มีการลาออกจากราชการหรือเปลี่ยนสายงานกันมากขึ้น สถิติการรับสมัครคัดเลือกบุคคลเพื่อบรรจุและแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งศึกษานิเทศก์มีจำนวนน้อยลง ในส่วนของปัญหาด้านสถิติการรับสมัครทางสำนักงานคณะกรรมการข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษาได้ดำเนินการปรับปรุงแก้ไขหลักเกณฑ์การรับสมัครคัดเลือกบุคคลเพื่อบรรจุและแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งศึกษานิเทศก์ เพื่อแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของวิชาชีพศึกษานิเทศก์ และต้องการผู้ที่มีความรู้ความสามารถเข้ามาดำรงตำแหน่งอย่างเพียงพอ ดังจะเห็นได้จากหนังสือ ว 5/2568 หลักเกณฑ์และวิธีการคัดเลือกบุคคลเพื่อบรรจุและแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งศึกษานิเทศก์ สังกัดกระทรวงศึกษาธิการ มีการปรับเปลี่ยนเกณฑ์ให้เหมาะสมมากยิ่งขึ้น ว 6/2568 การกำหนดประสบการณ์ และการมีความรู้ ความสามารถมีความชำนาญหรือเชี่ยวชาญระดับสูง ตำแหน่งศึกษานิเทศก์ กรณีเป็นผู้ที่มิใช่ข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา มีการกำหนดหลักเกณฑ์ที่จะดึงผู้มีประสบการณ์ความรู้ ความเชี่ยวชาญในภาคเอกชนเข้ามาสู่วิชาชีพศึกษานิเทศก์ ว 7/2568 หลักเกณฑ์และวิธีการคัดเลือกบุคคลเพื่อบรรจุและแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่ง

ศึกษานิเทศก์ กรณีที่มีเหตุผลและความจำเป็นอย่างยิ่งเพื่อประโยชน์แก่ราชการ สังกัดกระทรวงศึกษาธิการ และหนังสือสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน เลขที่ ศธ 04009/ว46804 ลงวันที่ 17 ตุลาคม 2568 เรื่อง การคัดเลือกบุคคลเพื่อบรรจุและแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งศึกษานิเทศก์ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ปี พ.ศ.2568 ได้ระบุเกี่ยวกับกำหนดการ รูปแบบในการสมัคร แนวทางและวิธีการกลั่นกรองความเหมาะสมเบื้องต้นของผู้สมัคร รวมไปถึงรายละเอียดในด้านต่าง ๆ ในการดำเนินการคัดเลือกบุคคลเพื่อบรรจุและแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งศึกษานิเทศก์ สำหรับสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา แต่ปัญหาที่ยังคงอยู่ต่อไปและต้องได้รับการแก้ไข คือปัญหาด้านการลาออก และการเปลี่ยนสายงาน ทำให้เกิดคำถามหนึ่งขึ้นมาว่า *“วิธีการใดที่จะสามารถธำรงรักษาศึกษานิเทศก์ให้ยังคงอยู่ในสายงานนี้ต่อไปได้ ? ”*

แนวคิดเกี่ยวกับความผูกพันในวิชาชีพศึกษานิเทศก์

ความผูกพันเป็นสิ่งหนึ่งที่ทำให้ผู้คนมีแรงจูงใจภายใน ทุ่มเททำงานอย่างเต็มความสามารถ เพราะรู้สึกว่างานหรือองค์กรนั้นมีคุณค่า และเป็นส่วนหนึ่งของตนเอง หากผู้ที่ดำรงตำแหน่งศึกษานิเทศก์ มีความผูกพันต่อวิชาชีพ จะทำให้มีความรู้สึกยึดมั่น ศรัทธา ภาคภูมิใจ และมีความตั้งใจในการปฏิบัติหน้าที่ของศึกษานิเทศก์อย่างเต็มศักยภาพ พร้อมอุทิศตนเพื่อพัฒนาคุณภาพครู ผู้เรียน และระบบการศึกษาให้ดียิ่งขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยมีผู้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับความผูกพันในวิชาชีพศึกษานิเทศก์ไว้ดังนี้

อรรถพล ศิริมูล และสถิรพร เชาวน์ชัย. (2567) ได้วิเคราะห์องค์ประกอบความผูกพันในวิชาชีพศึกษานิเทศก์ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานจำนวน 6 องค์ประกอบ คือ 1) ความปรารถนาที่จะคงไว้ซึ่งสมาชิกภาพแห่งวิชาชีพ 2) การทำงานอย่างไม่ย่อท้อต่อความยากลำบาก 3) การน้อมรับคุณค่าแห่งวิชาชีพ 4) การมีส่วนร่วมกิจกรรมทางวิชาชีพ 5) การทุ่มเทอุทิศพลังแรงกาย และ 6) ความพร้อมรับมือกับอุปสรรคจากการทำงาน

ความผูกพันในวิชาชีพถือเป็นตัวแปรสำคัญที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของบุคลากรทางการศึกษา เนื่องจากเป็นองค์ประกอบที่สะท้อนถึงเจตคติ ความรัก และศรัทธาที่บุคคลมีต่ออาชีพของตน จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัย พบว่า แนวคิดของนักวิชาการที่มีการให้นิยามความหมายขององค์ประกอบความผูกพันที่แตกต่างกัน ตามเป้าหมาย หรือขอบข่ายของการศึกษา มีการนำองค์ประกอบของความผูกพันในงานตามแนวคิด ของ Schaufeli et al. (2002) มาทำการศึกษาความผูกพันของพนักงาน หรือองค์ประ กอบของความผูกพันในวิชาชีพ ทั้งนี้เมื่อพิจารณาขอบข่ายงานศึกษานิเทศก์เป็นงานที่เกี่ยวข้องด้านวิชาการ การให้บริการ ทางด้านวิชาการแก่โรงเรียนและบุคลากรหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ศึกษานิเทศก์ต้องอาศัยการปรับตัวกับ ความเปลี่ยนแปลงทางด้านวิทยาการความรู้อยู่เสมอ รวมทั้งมีความครอบคลุมในเชิงเจตคติ อารมณ์ และจิตใจ หากศึกษานิเทศก์มีเจตคติที่ดีต่อวิชาชีพ มีความรักและศรัทธาในวิชาชีพย่อมทุ่มเท การปฏิบัติงานในวิชาชีพให้เกิดประสิทธิภาพ สำหรับลักษณะการทำงานของศึกษานิเทศก์ที่เกี่ยวข้อง กับความผูกพันในวิชาชีพ การศึกษาแนวคิดความผูกพันในวิชาชีพพบว่า แม้จะมีนักวิชาการนำเสนอองค์ประกอบที่หลากหลาย แต่การนำแนวคิดของ Schaufeli et al. (2002) มาปรับใช้เพื่อศึกษาความผูกพันของบุคลากรยังคงเป็นที่นิยม

แพร่หลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทของ ศึกษานิเทศก์ ซึ่งเป็นผู้ที่มีภารกิจหลักในการให้บริการทางวิชาการและเป็นผู้ขับเคลื่อนคุณภาพการศึกษา ความผูกพันในวิชาชีพจึงมีความซับซ้อนและเกี่ยวข้องกับความสามารถในการ ปรับตัวให้ทันต่อความเปลี่ยนแปลงทางด้านวิทยาการความรู้ อย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ อรรถพล ศิริมูล (2566) ได้สรุปลักษณะงานของศึกษานิเทศก์ที่สัมพันธ์กับความผูกพันในวิชาชีพไว้สามประการสำคัญ ดังนี้

1) การทุ่มเทและการใช้พลังงานในระดับสูง ลักษณะงานด้านวิชาการของศึกษานิเทศก์ต้องการอิสระทางความคิด และการสร้างสรรค์ผลงาน จึงต้องอาศัยการทุ่มเทพลังในระดับสูง มีความหยุ่นตัว (Resilience) และมีความเต็มใจในการใช้ความพยายามอย่างเต็มที่ แม้ต้องเผชิญหน้ากับความยากลำบากในการปฏิบัติงาน

2) ความกระตือรือร้นและความภาคภูมิใจ ความผูกพันที่เกิดขึ้นเกิดจากการที่ศึกษานิเทศก์มองเห็นว่าวิชาชีพมีความสำคัญและท้าทาย ซึ่งกระตุ้นให้เกิดแรงบันดาลใจ และความกระตือรือร้นในการแสวงหานวัตกรรม เพื่อสร้างผลงานทางวิชาการที่สามารถนำไปสู่ความสำเร็จและความก้าวหน้าในวิทยฐานะอันนำมาซึ่งความภาคภูมิใจในการประกอบวิชาชีพ

3) การทำงานร่วมกับเครือข่าย ภารกิจการนิเทศการศึกษาต้องอาศัย ความร่วมมือและการประสานงานจากหลายฝ่าย ไม่ว่าจะเป็นโรงเรียน ครู หรือทีมงานศึกษานิเทศก์เอง ดังนั้น ศึกษานิเทศก์จึงต้องใช้มนุษยสัมพันธ์และความรอบรู้ในการติดต่อสื่อสารด้วยความตั้งใจและมุ่งมั่นในการทำงาน

กล่าวโดยสรุป ความผูกพันในวิชาชีพศึกษานิเทศก์มิได้จำกัดอยู่เพียงแค่เจตคติทางอารมณ์เท่านั้น แต่ยังเกี่ยวพันกับพฤติกรรมการทำงานที่แสดงออกถึงการทุ่มเท การปรับตัว และการทำงานเชิงรุกในการแสวงหาความก้าวหน้าทางวิชาการ ซึ่งเป็นปัจจัยหลักในการนำไปสู่ประสิทธิภาพการปฏิบัติงานในวิชาชีพได้อย่างแท้จริง

การธำรงรักษาวิชาชีพศึกษานิเทศก์ให้คงอยู่คู่การศึกษาไทยต่อไป

การธำรงรักษาบุลากร เป็นกระบวนการอย่างหนึ่งของการบริหารจัดการทรัพยากรมนุษย์ขององค์กร ซึ่งการธำรงรักษาบุคลากรนี้จะมีกระบวนการแนวทางปฏิบัติอยู่หลากหลายวิธีที่เข้ามาจัดการ เพื่อทำให้บุคลากรเกิดความพึงพอใจต่อองค์กรที่ตนปฏิบัติงานอยู่ ซึ่งเป็นการสร้างขวัญกำลังใจแก่บุคลากรให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล SangSawang (2021, อ้างใน ชัยณรงค์ สิริพรปรีดา และคณะ, 2567) กล่าวว่า การธำรงรักษาบุคลากร เป็นความสามารถขององค์กรในการจูงใจให้บุคลากรมีความจงรักภักดีต่อองค์กร โดยองค์การมีหน้าที่จัดระบบการทำงานด้วยความปลอดภัยและจัดสภาพสิ่งแวดล้อมในการทำงานที่ดี เพื่อส่งเสริมให้บุคลากรมีสุขภาพแข็งแรงสมบูรณ์ ทั้งด้านร่างกายและจิตใจ สามารถทำงานให้มีปริมาณงาน และคุณภาพงานที่ดีให้แก่องค์กร จิรพร แสงสี (2562) กล่าวว่า การธำรงรักษาบุคลากร หมายถึง การบำรุงรักษาบุคลากรในองค์กรเป็นการส่งเสริมพัฒนาศักยภาพของ บุคลากรให้สูงยิ่งขึ้นมุ่งพัฒนาและแก้ไขปัญหาเพื่อให้บุคลากรมีขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานทั้งในด้านสุขภาพกายและสุขภาพจิต สภาพแวดล้อมในการทำงาน การจัดระบบงานและการธำรงรักษาบุคลากรอยู่กับองค์กรอย่างมีคุณค่าช่วยให้เกิดการเพิ่มผลผลิตขององค์กรซึ่งเป็นประโยชน์สูงสุดต่อองค์กร องค์กรจะต้องมีกลยุทธ์ในการธำรงรักษาบุคลากรที่ดีมีคุณภาพเอาไว้ ถือเป็น

ภาระหน้าที่ที่สำคัญยิ่งของผู้บริหารเป็นกระบวนการที่ผู้บริหารต้องให้ความสนใจต่อบุคลากรอย่างแท้จริง การดำเนินการธำรงรักษาบุคลากรทางการศึกษาให้ทำงานอยู่ในองค์กรให้นานที่สุดเป็นขั้นตอนหนึ่งในการบริหารงานบุคคลเพื่อให้บุคลากร มีความพึงพอใจมีทัศนคติที่ที่ดีต่อหน่วยงานมีขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผลหากบุคลากรลาออกหรือโอนย้ายไปอยู่หน่วยงานอื่น ทำให้เสียเวลาและค่าใช้จ่าย ต้องมีการสรรหาคัดเลือกบุคลากรใหม่ ทำให้งานหยุดชะงักไม่ต่อเนื่องอาจจะก่อให้เกิดผลเสียต่อหน่วยงานเป็นอย่างมาก ธีรนัย แซ่โหงว (2562) กล่าวว่า การธำรงรักษาบุคลากร หมายถึง แนวทาง วิธีการ กระบวนการในการรักษาบุคลากร เพื่อให้บุคลากรมีความรู้ ความสามารถและประสบการณ์ในการปฏิบัติงานส่งเสริมสนับสนุนให้บุคลากรปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพเต็มความสามารถมีสุขภาพจิตและสุขภาพกายที่แข็งแรง สมบูรณ์ มีความพึงพอใจและความมั่นคงในการปฏิบัติงาน ทั้งนี้ เพื่อให้บุคลากรอยู่กับองค์การให้นานที่สุด

จากการศึกษาความหมายของการธำรงรักษาบุคลากรผู้เขียนสรุปได้ว่า เป็นกระบวนการหรือแนวทางการจัดการทรัพยากรมนุษย์ที่องค์กรดำเนินการอย่างเป็นระบบเพื่อรักษาบุคลากรที่มีคุณภาพให้อยู่กับองค์กรอย่างต่อเนื่องและยาวนานที่สุดโดยมุ่งเน้นการสร้างความพึงพอใจและขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงาน องค์กรจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับการดูแลสุขภาพกายและสุขภาพจิตของบุคลากร การพัฒนาศักยภาพและส่งเสริมความสามารถของบุคลากรให้สูงยิ่งขึ้น รวมถึงการสนับสนุนให้บุคลากรสามารถปฏิบัติงานได้เต็มความสามารถ เพื่อให้บุคลากรปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ องค์กรควรมีกลยุทธ์และแนวทางปฏิบัติที่หลากหลายในการจัดการ เช่น การจัดสภาพแวดล้อมในการทำงานที่เหมาะสม การจัดระบบงานที่ดี และการสร้างความมั่นคงในการปฏิบัติงาน เพื่อให้บุคลากรเกิดทัศนคติที่ดีต่อองค์กรและมีความผูกพันต่อองค์กร

การธำรงรักษาศึกษานิเทศก์ ถือเป็นภาระหน้าที่สำคัญของผู้บริหารการศึกษา ซึ่งควรตระหนักว่าการธำรงรักษาบุคลากรไม่ใช่เพียงหน้าที่ทางการบริหาร แต่เป็นการลงทุนที่สำคัญที่สุดขององค์กร เพราะบุคลากรที่มีคุณภาพและมีความผูกพันต่อองค์กรจะเป็นกำลังสำคัญในการขับเคลื่อนสถานศึกษาไปสู่ความสำเร็จ และพัฒนาการศึกษาไทยต่อไปในอนาคต

เพื่อให้การธำรงรักษาวิชาชีพศึกษานิเทศก์เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม ผู้เขียนจึงเสนอแนะวิธีการสำคัญในการธำรงรักษาวิชาชีพศึกษานิเทศก์ให้คงอยู่และเติบโตอย่างมั่นคงภายใต้ความเปลี่ยนแปลงของสังคมและการศึกษา ลดปัญหาความไม่ชัดเจนของภาระงาน การลาออก และการเปลี่ยนสายงาน 5 ประเด็น ดังต่อไปนี้

1) การกำหนดเส้นทางความก้าวหน้าในวิชาชีพ (Career Pathway Development) เนื่องด้วยแนวปฏิบัติของ ก.ค.ศ. ปัจจุบัน เมื่อครูย้ายมาดำรงตำแหน่งศึกษานิเทศก์ ถือว่าเป็นคนละสายงานวิชาชีพ ระยะเวลาที่ปฏิบัติหน้าที่นั้นต้องเริ่มนับใหม่ตั้งแต่วันบรรจุแต่งตั้งในตำแหน่งศึกษานิเทศก์ ทำให้ครูที่ปฏิบัติหน้าที่มานานจนมีวิทยฐานะที่สูงแล้ว ไม่อยากเสียความก้าวหน้าในวิชาชีพครู ความสนใจในวิชาชีพศึกษานิเทศก์จึงค่อนข้างน้อย ดังนั้นการปรับเกณฑ์ความก้าวหน้า (วPA) ให้เชื่อมต่อระยะเวลาจากตำแหน่งครูมาสู่ตำแหน่งศึกษานิเทศก์ เพื่อเพิ่มแรงจูงใจในการเข้าสู่ตำแหน่งศึกษานิเทศก์มากยิ่งขึ้น เช่น ครูชำนาญการเมื่อดำรงตำแหน่งศึกษานิเทศก์ ให้เป็นศึกษานิเทศก์ชำนาญการ เป็นต้น ควรมีการกำหนดระดับตำแหน่งพร้อม

แนวทางปฏิบัติที่ชัดเจน จากชำนาญการไปสู่ชำนาญการพิเศษ เชี่ยวชาญ และเชี่ยวชาญพิเศษตามลำดับ นอกจากนี้ ควรมีการจัดระบบพี่เลี้ยงที่ชัดเจนและเป็นรูปธรรม ให้พี่เลี้ยงสามารถนิเทศได้อย่างสะดวกและเป็นอิสระ เพื่อช่วยส่งเสริมความก้าวหน้าทางวิชาชีพให้กับศึกษานิเทศก์ใหม่

2) การปรับลดภาระงานที่ไม่จำเป็น (Workload Reduction) เนื่องด้วยปัจจุบันนี้ ตามบริบทการทำงานในสำนักงานเขตพื้นที่ ผู้ที่ดำรงตำแหน่งศึกษานิเทศก์ ได้รับภาระงานมากกว่าภาระงานตามมาตรฐานที่ ก.ค.ศ. กำหนด ซึ่งภาระงานที่ได้รับมานั้นมักเป็นงานเอกสารที่มีความซ้ำซ้อน หรือแม้กระทั่งงานของผู้บริหารการศึกษา ซึ่งมักจะทำให้ศึกษานิเทศก์ห่างจากภาระงานตามมาตรฐานตำแหน่ง ดังนั้น การแยกงานเอกสาร งานรายงาน ออกจากบทบาทหลักด้านนิเทศ และใช้ระบบดิจิทัลในการจัดการข้อมูล ลดความซ้ำซ้อนของงาน และลดการมอบหมายงานของผู้บริหารการศึกษาให้กับศึกษานิเทศก์ จะทำให้ภาระงานที่เกินมาตรฐานตำแหน่งนั้นลดน้อยลง และศึกษานิเทศก์มีเวลาให้กับงานด้านการนิเทศการศึกษา ส่งเสริมและพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษา รวมไปถึงการพัฒนาตนเองและวิชาชีพมากยิ่งขึ้น

3) การเสริมสร้างสมรรถนะใหม่ (Competency Building) เนื่องด้วยวิชาชีพศึกษานิเทศก์เปรียบได้กับการเป็นครูของครู และปัจจุบันนี้เป็นยุคดิจิทัลที่มีการเปลี่ยนแปลงใหม่ ๆ เกิดขึ้นอยู่เสมอ การเสริมสร้างสมรรถนะใหม่จึงจำเป็นต่อวิชาชีพศึกษานิเทศก์ เพื่อให้ศึกษานิเทศก์สามารถเป็นผู้นำทางวิชาการได้อย่างแท้จริง เป็นการพัฒนาภาวะผู้นำแบบคล่องตัว (Agile Leadership) โดยใช้เครื่องมือดิจิทัลและเทคโนโลยีในการนิเทศ และมีการฝึกทักษะการโค้ชและการเป็นกัลยาณมิตรกับครูให้กับศึกษานิเทศก์

4) การสร้างแรงจูงใจและคุณค่าในวิชาชีพ (Professional Motivation) เนื่องด้วยปัจจุบันนี้ บริบทของศึกษานิเทศก์แตกต่างจากในอดีต บทบาทหน้าที่ขาดความชัดเจน การตระหนักถึงคุณค่าของวิชาชีพจึงลดน้อยลง ดังนั้น การสร้างแรงจูงใจและคุณค่าในวิชาชีพจึงจำเป็น ควรมีการฝึกอบรมเพื่อทบทวนมาตรฐานวิชาชีพ ปลูกฝังค่านิยมในการตระหนักถึงคุณค่าในวิชาชีพศึกษานิเทศก์ผู้เป็นฟันเฟืองในการจัดการศึกษาอย่างต่อเนื่อง รวมไปถึงมีการกำหนดค่าตอบแทนหรือสิทธิประโยชน์เพิ่มเติม สำหรับศึกษานิเทศก์ที่ตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ หรือสร้างสรรค์ผลงานเพื่อพัฒนาการศึกษา เพื่อสร้างแรงจูงใจในการประกอบวิชาชีพมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ควรมีการจัดรางวัลยกย่อง เช่น รางวัลศึกษานิเทศก์ต้นแบบ รางวัลศึกษานิเทศก์ยุคใหม่ เป็นต้น เพื่อสร้างความภาคภูมิใจ และแสดงให้เห็นถึงคุณค่าในการประกอบวิชาชีพศึกษานิเทศก์

5) การสร้างภาพลักษณ์วิชาชีพ (Professional Image Enhancement) เนื่องด้วยปัจจุบันนี้ บทบาทหน้าที่ของศึกษานิเทศก์ขาดความชัดเจน ผู้คนมักมองว่าวิชาชีพศึกษานิเทศก์เป็นเหมือนไส้ติ่งของการศึกษา ดั้งนั้น การสร้างภาพลักษณ์ที่ดี จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง ควรมีการสื่อสารบทบาทใหม่ของศึกษานิเทศก์ว่าเป็นโค้ชและผู้นำทางวิชาการ โดยมีการใช้สื่อสังคมออนไลน์และกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับครู ผู้บริหาร เพื่อให้ผู้คนเข้าถึง รู้จัก และเข้าใจความสำคัญในบทบาทหน้าที่ของศึกษานิเทศก์มากยิ่งขึ้น

บทสรุปแนวโน้มความเป็นไปของวิชาชีพศึกษานิเทศก์ในอนาคต

เนื่องจากบทบาทของศึกษานิเทศก์ที่เปลี่ยนแปลงในปัจจุบันมีแนวโน้มขยายมากขึ้นและซับซ้อนยิ่งขึ้น สะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นที่จะต้องพัฒนาอย่างรอบด้าน ทั้งด้านองค์ความรู้ ทักษะทางวิชาชีพ การใช้เทคโนโลยี และทักษะเชิงภาวะผู้นำ เพื่อให้สามารถตอบสนองต่อความเปลี่ยนแปลงของระบบการศึกษาไทยและระดับโลกได้อย่างมีประสิทธิภาพ ศึกษานิเทศก์ยุคใหม่จึงไม่ใช่เพียงผู้ควบคุม แต่เป็นผู้ร่วมขับเคลื่อน ช่วยส่งเสริมคุณภาพการเรียนการสอนและพัฒนาครูให้สอดคล้องกับมาตรฐานการศึกษาและความต้องการของผู้เรียน สถานการณ์ปัจจุบันแสดงให้เห็นว่า วิชาชีพนี้กำลังเผชิญทั้งโอกาสและความท้าทายใหม่ ๆ ที่ต้องปรับตัวให้ทันกับบริบทสังคมและเทคโนโลยี ศึกษานิเทศก์ไม่ได้มีบทบาทเพียงการตรวจสอบงานของครูเท่านั้น แต่ยังเป็นผู้สนับสนุน ส่งเสริม และร่วมมือกับครูเพื่อพัฒนาการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพสูงสุด การส่งเสริมและสนับสนุนศึกษานิเทศก์ให้ปรับตัวและพัฒนาทักษะอย่างเหมาะสมจึงเป็นหัวใจสำคัญของการปฏิรูปการศึกษาไทยในระยะยาว ซึ่งจะนำไปสู่แนวทางการคงอยู่ในวิชาชีพศึกษานิเทศก์ เพราะศึกษานิเทศก์เป็นปัจจัยสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาไทย จึงต้องมีการพัฒนาตนเองและวิชาชีพอย่างต่อเนื่อง เช่น การพัฒนาสมรรถนะด้านเทคโนโลยีดิจิทัล การเข้าร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทางวิชาการอย่างสม่ำเสมอ และมีการจัดตั้งเครือข่ายวิชาชีพศึกษานิเทศก์และชุมชนแห่งการเรียนรู้ โดยส่งเสริมให้ศึกษานิเทศก์สร้างกลุ่มการเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อเป็นเพื่อนช่วยคิด สร้างระบบแรงจูงใจให้กับศึกษานิเทศก์ โดยการกำหนดค่าตอบแทนพิเศษ เพื่อเพิ่มขวัญกำลังใจและสร้างความรู้สึกภาคภูมิใจในอาชีพ จะเห็นได้ว่า การปฏิบัติหน้าที่ของศึกษานิเทศก์มิได้อาศัยเพียงระดับสติปัญญา แต่ยังต้องอาศัยคุณลักษณะด้านแรงจูงใจ อุปนิสัย และวุฒิภาวะทางอารมณ์ เพื่อก่อให้เกิดการทำงานอย่างมีประสิทธิผล และแสดงให้เห็นถึงความเป็นมืออาชีพของวิชาชีพนี้

ดังนั้น อนาคตของวิชาชีพศึกษานิเทศก์จึงขึ้นอยู่กับการพัฒนาศักยภาพ การสร้างแรงจูงใจ และระบบสนับสนุนที่เหมาะสม เพื่อให้บุคลากรสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างมีคุณภาพและมีความภาคภูมิใจในวิชาชีพของตน แต่คำถามสำคัญสำหรับผู้บริหารการศึกษา คือ “จะสามารถช่วยให้บุคลากรในวิชาชีพศึกษานิเทศก์ยังคงอยู่และเติบโตได้อย่างไรภายใต้ความเปลี่ยนแปลงอันท้าทายของการศึกษาไทยและสังคมโลก?” การธำรงรักษาวิชาชีพศึกษานิเทศก์ที่ได้กล่าวไป จึงมิใช่เพียงการรักษามาตรฐานความรู้ ความสามารถ และจรรยาบรรณวิชาชีพเท่านั้น แต่ยังครอบคลุมถึงการสร้างระบบสนับสนุนที่ช่วยให้ผู้ปฏิบัติงานรู้สึกมีคุณค่า เห็นความก้าวหน้า และได้รับการดูแลทั้งด้านภาระงาน แรงจูงใจ และสภาพแวดล้อมในการทำงาน ซึ่งเป็นแนวทางสำคัญที่จะช่วยคงไว้ซึ่งบุคลากรคุณภาพในสายงานนี้ ลดการลาออกหรือเปลี่ยนสายงาน และส่งเสริมให้ศึกษานิเทศก์มีพลังใจที่จะทำหน้าที่ผู้นำทางวิชาการต่อไปอย่างมั่นคง อันจะนำไปสู่ความยั่งยืนและการพัฒนาคุณภาพการศึกษาไทยในอนาคต

เอกสารอ้างอิง

เชาวฤทธิ์ จงเกษกรณ์. (2547). *ศึกษานิเทศก์กับการพัฒนาคุณภาพการศึกษา.* โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

จิรพร แสงสี. (2562). *สภาพและแนวทางการธำรงรักษาข้าราชการครูตามทัศนะของผู้บริหารและครูโรงเรียนศึกษาในอำเภอของ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงราย.* วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยพะเยา.

ชัยณรงค์ สิริพรปรีดา และคณะ. (2567). กลยุทธ์การธำรงรักษาและความจงรักภักดีต่อองค์กรของบุคลากรสังกัดมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล. *วารสารนวัตกรรมการศึกษาและการวิจัย, 8*(2), 718-738

ธีรนัย แซ่โหงว. (2562). *แนวทางการธำรงรักษาครูของโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ สังกัดสำนักบริหารงานศึกษาพิเศษ กลุ่ม 7 ภาคใต้.* วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมธิราช.

ปุณยวัจน์ ขอบทอง และคณะ. (2568). ศึกษานิเทศก์กระบวนกร: จุดเปลี่ยนการพัฒนาศึกษานิเทศก์ใหม่ให้บรรลุมาตรฐานวิชาชีพ. *Journal of Education and Innovation, 27*(1), 369-379.

ศรัณย์ เปรมสุข. (2561). *การพัฒนาทักษะผู้นำวงสนทนาในการดำเนินการชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพของหัวหน้ากลุ่มสาระการเรียนรู้สหวิทยาเขตศรีวิเชียร สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 40.* การศึกษาค้นคว้าอิสระการศึกษามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยนเรศวร.

สถิรพร เชาวน์ชัย. (2567). *การบริหารงานวิชาการในสถานศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน* (พิมพ์ครั้งที่ 3). การพิมพ์ดอทคอม.

สายสุนีย์ จันทร์สว่าง. (2566). *การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการนิเทศการศึกษาเพื่อยกระดับคุณภาพผู้เรียน.* วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์.

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาร้อยเอ็ด เขต 3. (2567). *สถิติการรับสมัครคัดเลือกบุคคลเพื่อบรรจุและแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งศึกษานิเทศก์.* (ออนไลน์) (อ้างเมื่อ 4 ตุลาคม 2568). จาก https://www.facebook.com/photo/?fbid=917648497034612&set=a.452756973523769&locale=th_TH.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2554). *มุมมองแนวคิดความรู้เกี่ยวกับศึกษานิเทศก์.* สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2567). *รายงานการพัฒนานโยบายการนิเทศการศึกษา.* สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน.

สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา (ก.ค.ศ.). (2567). *แนวทางการบริหารงานบุคคลสำหรับข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา ตำแหน่งศึกษานิเทศก์ สังกัดกระทรวงศึกษาธิการ.* กระทรวงศึกษาธิการ.

สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา. (2565). *หลักเกณฑ์และวิธีการคัดเลือกศึกษานิเทศก์*. https://otepc.go.th/images/00_YEAR2566/06_PB/ที่_ศธ_0206.6_-_ว_7_ลงวันที่_17_มีนาคม_2568.pdf.

สุจริต ไทย. (19 มีนาคม 2568). *ร่วมสร้างอนาคตการศึกษาไทย ด้วยบทบาทใหม่ของศึกษานิเทศก์*. [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/live/l2u13j-ETvc

สุวดี อุปปินใจ. (2566). *การนิเทศและการพัฒนานวัตกรรมการนิเทศการศึกษา* (พิมพ์ครั้งที่ 2). ชอบพิมพ์จำกัด.

หนังสือพิมพ์มติชนออนไลน์. (2567). *สพฐ. แจง 4 ข้อ ทำไม 'ศึกษานิเทศก์' ไม่มีคนสนใจ หลังหลายเขตพื้นที่ไร้ผู้สมัคร*. สืบค้นข้อมูลเมื่อ 7 สิงหาคม 2568 จาก: https://www.matichon.co.th/local/education/news_4483632

อรรถพล ศิริมูล และสถิรพร เชาวน์ชัย. (2567). การวิเคราะห์องค์ประกอบความผูกพันในวิชาชีพศึกษานิเทศก์สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. *Journal of Education and Innovation, 26*(2), 387-396.

อรรถพล ศิริมูล. (2566). *รูปแบบความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของปัจจัยที่ส่งผลต่อความผูกพันในวิชาชีพศึกษานิเทศก์ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน*. การค้นคว้าอิสระปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยนเรศวร.

Knight, J. (2021). *The definitive guide to instructional coaching*. Thousand Oaks, CA: Corwin.

McClelland, D. C. (1973). Testing for competence rather than for intelligence. *American Psychologist, 28*(1), 1–14.

Oliva, P. and G. Pawlas. (1997). *Supervision for Today's Schools* (*5th ed)*. New York : Longman.

Schaufeli, W. B. (2002). The measurement of engagement and burn out: A two sample confirmatory factor analytic approach. *Journal of Happiness Studies, 3*, 71-93.

Schwarz, R. M. (2002). *The skilled facilitator: Practical wisdom for developing effective groups*. Jossey-Bass.

การบริหารงานนิเทศการจัดการเรียนรู้เพื่อช่วยเหลือครูในการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนของศูนย์การศึกษาพิเศษ

สิรินยา นันทชัย[1*] สุวดี อุปปินใจ[2] ไพรภ รัตนชูวงศ์[3]
[1] สาขาวิชาการบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย
[2] สาขาวิชาการบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย
[3] สาขาวิชาการบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย
*Corresponding author e-mail, 678914031@crru.ac.th

ข้อมูลบทความ

บทความวิชาการ

คำสำคัญ: การบริหารสถานศึกษา; การนิเทศการจัดการเรียนรู้; การพัฒนาคุณภาพผู้เรียน; ศูนย์การศึกษาพิเศษ

วันที่รับบทความ: 29 ตุลาคม 2568
วันที่แก้ไข: 4 มีนาคม 2569
วันที่ตอบรับตีพิมพ์: 6 มีนาคม 2569

บทคัดย่อ

การบริหารเป็นกระบวนการขับเคลื่อนองค์กรให้ดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพ โดยอาศัยศาสตร์และศิลป์ในการจัดการอย่างเป็นระบบ เพื่อบรรลุเป้าหมายและผลสัมฤทธิ์ที่องค์กรมุ่งหวัง โดยเฉพาะในบริบทของสถานศึกษา การบริหารงานนิเทศการจัดการเรียนรู้จึงมีบทบาทสำคัญในฐานะกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้บริหาร ครู และบุคลากรทางการศึกษา ในการส่งเสริม สนับสนุน และพัฒนาครูให้สามารถจัดการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน โดยศูนย์การศึกษาพิเศษ มีผู้เรียนที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษหลากหลายประเภท การบริหารงานนิเทศการจัดการเรียนรู้ มีองค์ประกอบ 5 องค์ประกอบ ดังนี้ 1) หลักการบริหารงานนิเทศการจัดการเรียนรู้ 2) วัตถุประสงค์การบริหารงานนิเทศการจัดการเรียนรู้ 3) กระบวนการบริหารงานนิเทศการจัดการเรียนรู้ 4) แนวทางการวัดและประเมินผลการบริหารงานนิเทศการจัดการเรียนรู้ และ 5) ปัจจัยความสำเร็จของการนำการบริหารงานนิเทศการจัดการเรียนรู้ไปใช้ องค์ประกอบเหล่านี้ถูกนำมาใช้เพื่อส่งเสริมศักยภาพของครูในการจัดการเรียนรู้ที่ตอบสนองต่อความต้องการจำเป็นเฉพาะบุคคลของผู้เรียน การบริหารงานนิเทศการจัดการเรียนรู้ จึงมีบทบาททั้งในด้านการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนให้มีทักษะ ความรู้ และความสามารถตามเป้าหมายของหลักสูตร และการปลูกฝังคุณลักษณะอันพึงประสงค์ที่เหมาะสมกับบริบทของแต่ละบุคคล โดยเฉพาะการส่งเสริมศักยภาพผู้เรียนที่มีอายุตั้งแต่แรกเกิดหรือพบความพิการ ให้ได้รับความช่วยเหลือ ฟื้นฟู เตรียมความพร้อม และได้รับโอกาสทางการศึกษาอย่างทั่วถึงและมีคุณภาพ อันนำไปสู่การพัฒนาศักยภาพผู้เรียนอย่างเต็มตามศักยภาพ

วารสารปัญญาภาวนา I ISSN: 3507-0468 (Online)
Journal of Wisdom Development
ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (มกราคม-เมษายน 2569)
Vol.3 No.1 (January-April 2026)

The management of learning supervision to assist teachers in developing the quality of students at special education centers

Sirinya Nantachai[1*] Suwadee Ouppinjai[2] Pairop Rattanachuwong[3]
[1] Educational Administration Program, Faculty of Education, Chiang Rai Rajabhat University
[2] Educational Administration Program, Faculty of Education, Chiang Rai Rajabhat University
[3] Educational Administration Program, Faculty of Education, Chiang Rai Rajabhat University
* Corresponding author e-mail, 678914031@crru.ac.th

ARTICLE INFO

Academic article

Keywords: School administration. Learning Management supervision; Student Quality Development; Special Education Center

Received: 29 October 2025
Revised: 4 March 2026
Accepted: 6 March 2026

ABSTRACT

Administration is a process that drives organizations to operate efficiently by applying both the science and art of systematic management in order to achieve the goals and expected outcomes of the organization. In the context of educational institutions, the supervision of learning management plays a vital role as a participatory process involving administrators, teachers, and educational personnel in promoting, supporting, and developing teachers' capacity to manage learning effectively and in alignment with learners' needs. In special education centers, where learners have diverse types of special needs, the supervision of learning management consists of five components: (1) principles of learning management supervision administration, (2) objectives of learning management supervision administration, (3) processes of learning management supervision administration, (4) guidelines for measurement and evaluation of learning management supervision administration, and (5) success factors for implementing learning management supervision administration. These components are applied to enhance teachers' potential in designing and managing learning that responds to the individual needs of learners. Therefore, the supervision of learning management plays a crucial role in improving learners' quality by developing their knowledge, skills, and competencies in accordance with curriculum goals, as well as in fostering desirable characteristics appropriate to individual contexts. This is particularly significant in supporting learners from birth or from the time a disability is identified, ensuring they receive early intervention, rehabilitation, preparation, and equitable access to quality educational opportunities, leading to the full development of their potential.

บทนำ

การจัดการศึกษาในศตวรรษที่ 21 มุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนอย่างรอบด้าน โดยเฉพาะกลุ่มผู้เรียนที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษ ซึ่งต้องได้รับการส่งเสริมและพัฒนาอย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพตามหลักสิทธิมนุษยชนและนโยบายของรัฐ ทั้งนี้ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 มาตรา 10 ได้บัญญัติให้บุคคลมีสิทธิและโอกาสเสมอกันในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐานอย่างทั่วถึงและมีคุณภาพโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย รวมถึงการจัดการศึกษาสำหรับบุคคลที่มีความบกพร่องหรือด้อยโอกาส ซึ่งต้องจัดให้เป็นพิเศษตั้งแต่แรกเกิดหรือพบความพิการ โดยให้ได้รับบริการทางการศึกษาอย่างเหมาะสมตามความต้องการเฉพาะบุคคล

ด้วยเหตุนี้กระทรวงศึกษาธิการจึงได้จัดตั้งศูนย์การศึกษาพิเศษ เขตการศึกษา/ประจำจังหวัด ขึ้น เพื่อให้บริการช่วยเหลือเด็กที่มีความต้องการพิเศษในด้านการพัฒนา ฟื้นฟูสมรรถภาพ การเตรียมความพร้อม และการส่งต่อเข้าสู่สถานศึกษาต่าง ๆ ตามศักยภาพของแต่ละบุคคล ทั้งนี้ การบริหารสถานศึกษาและการนิเทศการจัดการเรียนรู้ในศูนย์การศึกษาพิเศษ จึงมีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างความเข้มแข็งทางวิชาการและการจัดการเรียนรู้ของครูและบุคลากร เพื่อให้สามารถตอบสนองต่อความต้องการจำเป็นพิเศษของผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอแนวคิดทางการบริหารสถานศึกษา และการนิเทศการจัดการเรียนรู้ในบริบทของศูนย์การศึกษาพิเศษ เพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียนอย่างรอบด้าน ทั้งในด้านความรู้ ทักษะ คุณลักษณะอันพึงประสงค์ และความสามารถในการดำรงชีวิตในสังคม โดยอาศัยการบริหาร งานนิเทศการจัดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ และสอดคล้องกับบริบทของการศึกษาในยุคปัจจุบัน อันเป็นการส่งเสริมให้เกิดการจัดการศึกษาที่เท่าเทียม และเต็มศักยภาพของผู้เรียนที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษ

การบริหารสถานศึกษา

การบริหาร หมายถึง กระบวนการทำงานของคนในองค์กรอย่างเป็นระบบ ที่มุ่งพาองค์กรไปสู่เป้าหมาย โดยอาศัยทั้งศาสตร์และศิลป์ในการบริหารงาน มีการกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ กลยุทธ์ วิธีการ และการใช้ทรัพยากรอย่างเหมาะสม รวมถึง การวางแผน การจัดองค์การ การสั่งการ การควบคุม และการใช้เทคโนโลยีเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดในการดำเนินงาน โดยการบริหารนั้น มิใช่เพียงการสั่งการ แต่คือการทำให้ผู้ปฏิบัติงานดำเนินงานได้อย่างราบรื่น สอดคล้องกับเป้าหมายและผลสัมฤทธิ์ที่องค์กรมุ่งหวัง สายยันห์ แดนกาไสย (2564) สุวดี อุปปินใจ (2565)

การบริหารสถานศึกษา หมายถึง กระบวนการดำเนินงานในสถานศึกษาอย่างเป็นระบบ ที่ผู้บริหารสถานศึกษา คณะครู บุคลากรทางการศึกษา ตลอดจนผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ร่วมมือกันใช้ศาสตร์และศิลป์ในการกำหนดแผนงาน วิธีการ ขั้นตอนการดำเนินงาน และการบริหารทรัพยากร เพื่อให้การจัดการศึกษาเกิดประสิทธิภาพ ประสิทธิผล และความคุ้มค่า ทั้งยังมุ่งสู่การพัฒนาผู้เรียนให้เจริญงอกงามรอบด้าน ทั้งด้าน

ร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ สังคม และคุณธรรมจริยธรรม รวมถึงให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามกำหนด Good (1973) สุวดี อุปปินใจ (2565)

ขอบข่ายการบริหารสถานศึกษา ประกอบด้วย 4 ด้าน ดังนี้ 1) ด้านการบริหารวิชาการ 2) ด้านการบริหารงบประมาณ 3) ด้านการบริหารบุคคล และ 4) ด้านการบริหารทั่วไป สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2552) สุวดี อุปปินใจ (2565)

ผู้บริหารสถานศึกษามีบทบาทหน้าครอบคลุมทั้งการกำหนดนโยบาย วางแผน พัฒนา สนับสนุน และควบคุมกำกับการดำเนินงานในสถานศึกษา เพื่อขับเคลื่อนการจัดการศึกษาให้บรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล โดยเน้นการบริหารจัดการเชิงรุกที่ตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคม เศรษฐกิจ และเทคโนโลยีในศตวรรษที่ 21 ภคพร เลิกนอก และเอกราช โฆษิตพิมานเวช (2564)

สรุปได้ว่า การบริหารสถานศึกษา หมายถึง กระบวนการทำงานอย่างเป็นระบบที่ใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์ในการวางแผน จัดองค์การ สั่งการ ควบคุม และใช้ทรัพยากรและเทคโนโลยี เพื่อให้องค์กรบรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพการบริหารสถานศึกษาเป็นการดำเนินงานร่วมกันของผู้บริหาร ครู และผู้เกี่ยวข้อง เพื่อให้การจัดการศึกษามีประสิทธิภาพ ประสิทธิผล และคุ้มค่า มุ่งพัฒนาผู้เรียนรอบด้านขอบข่ายการบริหารสถานศึกษาครอบคลุม 4 ด้าน ได้แก่ วิชาการ งบประมาณ บุคคล และบริหารทั่วไปผู้บริหารสถานศึกษามีบทบาทในการกำหนดนโยบาย วางแผน สนับสนุน และกำกับการดำเนินงานเชิงรุกเพื่อให้การจัดการศึกษาสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงในศตวรรษที่ 21

การนิเทศการจัดการเรียนรู้

การนิเทศการจัดการเรียนรู้ หมายถึง กระบวนการมีส่วนร่วมและความร่วมมือระหว่างผู้บริหาร ครู และบุคลากรทางการศึกษาในการให้คำแนะนำ ช่วยเหลือ ส่งเสริม และพัฒนาการจัดการเรียนการสอนของครู เพื่อพัฒนาครูให้สามารถจัดการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ นำไปสู่การพัฒนาในวิชาชีพ และผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์ตามเป้าหมายทางการศึกษาอย่างมีคุณภาพ สุวดี อุปปินใจ (2566) รุ่งชัชดาพร เวหะชาติ (2567)

ความสำคัญของการนิเทศการจัดการเรียนรู้เป็นกระบวนการสำคัญในการส่งเสริมและพัฒนาครูให้มีความเป็นมืออาชีพ มีความรู้ความสามารถในการจัดการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งในด้านการพัฒนาหลักสูตร การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ การใช้สื่อและนวัตกรรม รวมถึงการประเมินผลผู้เรียนอย่างเหมาะสม นอกจากนี้ การนิเทศยังช่วยให้ครูและบุคลากรทางการศึกษาปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคม ความรู้ และเทคโนโลยี ซึ่งส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน การพัฒนาองค์กรให้เข้มแข็ง และการยกระดับคุณภาพการศึกษาของประเทศอย่างยั่งยืน ฐาปนา จ้อยเจริญ (2563) สุวดี อุปปินใจ (2566)

หลักการนิเทศการจัดการเรียนรู้เป็นกระบวนการหรือขั้นตอนที่ต่อเนื่อง ประกอบด้วย 5 หลักการ Burton and Bruckner (1965) จำลอง ไชยยา (2564) อรพร คนสนิท (2565) สุวดี อุปปินใจ (2566) รุ่งชัชดาพร เวหะชาติ (2567) และภัทรียา คชหิรัญ และคณะ (2568) สรุปได้ดังนี้

1. หลักความเป็นวิทยาศาสตร์ หมายถึง การดำเนินงานนิเทศอย่างมีระบบ อาศัยข้อมูล ข้อเท็จจริง และเหตุผลที่ตรวจสอบได้ โดยผ่านกระบวนการสังเกต การเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ และการสังเคราะห์ข้อมูล ด้วยระเบียบวิธีทางวิชาการ เพื่อให้การนิเทศมีความแม่นยำ น่าเชื่อถือ และสามารถนำผลไปพัฒนาครูได้จริง ทั้งยังต้องใช้เครื่องมือที่ได้มาตรฐาน มีการประเมินผลที่เป็นกลาง ทำให้กระบวนการนิเทศมีคุณภาพและเกิดประสิทธิภาพสูงสุดในการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ของครูอย่างต่อเนื่อง

2. หลักความเป็นประชาธิปไตย หมายถึง การเคารพความคิดเห็นของผู้รับการนิเทศ เปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นและตัดสินใจร่วมกัน ผู้นิเทศต้องให้เกียรติผู้รับการนิเทศ ไม่ใช้อำนาจหรือบังคับ ควรสร้างบรรยากาศของความเสมอภาคและความร่วมมือ เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่เต็มไปด้วยความสมัครใจในกระบวนการนิเทศ ส่งผลให้ผู้รับการนิเทศพร้อมเปิดใจรับคำแนะนำ และนำไปพัฒนาตนเอง

3. หลักการมีส่วนร่วม หมายถึง การนิเทศที่เปิดโอกาสให้ครู บุคลากร และผู้เกี่ยวข้องเข้ามามีบทบาทในทุกขั้นตอนของการนิเทศ ทั้งการวางแผน การดำเนินการ และการประเมินผล ทำให้ผู้รับการนิเทศรู้สึกเป็นเจ้าของกระบวนการพัฒนา เกิดความภาคภูมิใจ และมีความรับผิดชอบต่อเป้าหมายที่ร่วมกันกำหนดไว้ การมีส่วนร่วมยังช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีภายในองค์กร และทำให้การพัฒนาเป็นไปอย่างยั่งยืนตรงกับความต้องการของผู้รับการนิเทศ

4. หลักปรัชญาและความถูกต้อง หมายถึง การดำเนินการนิเทศด้วยความยึดมั่นในจริยธรรม ความซื่อสัตย์ และความถูกต้องทางวิชาการ ผู้นิเทศต้องให้คำแนะนำโดยยึดหลักคุณธรรม ปราศจากอคติ และเคารพสิทธิของผู้รับการนิเทศ รวมถึงปฏิบัติงานอย่างโปร่งใส และเป็นธรรม เพื่อให้เกิดการยอมรับ และความไว้วางใจในกระบวนการนิเทศ นำไปสู่การพัฒนาครูและเกิดผลต่อคุณภาพการเรียนการสอนในระยะยาว

5. หลักความสร้างสรรค์อย่างมีเป้าหมาย หมายถึง การนิเทศที่มุ่งเน้นการพัฒนาครูด้วยวิธีการที่ส่งเสริมความคิดที่สร้างสรรค์ และการใช้นวัตกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน ผู้นิเทศควรกำหนดเป้าหมายการพัฒนาให้ชัดเจน ให้คำปรึกษา และแนะนำแนวทางที่เหมาะสม เพื่อให้ครูเกิดแรงบันดาลใจในการพัฒนาตนเอง และสามารถออกแบบการจัดการเรียนรู้ที่ตอบโจทย์ผู้เรียนในยุคปัจจุบัน

วัตถุประสงค์การนิเทศการจัดการเรียนรู้ แบ่งออกเป็น 4 ข้อ จำลอง ไชยยา (2564) ทิพวรรณ ถาวรโชติ (2564) อดุลย์ แสนสิบ (2565) อาทิฐยา วรนิตย์ (2565) สุวดี อุปปินใจ (2566) และ รุ่งชัชดาพร เวหะชาติ (2567) สรุปได้ดังนี้ 1) เพื่อพัฒนาครูให้มีความรู้ความสามารถในการปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพ 2) เพื่อพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาของศูนย์การศึกษาพิเศษ 3) เพื่อส่งเสริม สนับสนุนการทำงานซึ่งกันและกันระหว่างครูและผู้นิเทศ 4) เพื่อพัฒนาคุณภาพของผู้เรียนให้บรรลุเต็มตามศักยภาพของการศึกษาที่เท่าเทียม

กระบวนการนิเทศการจัดการเรียนรู้ ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน Harris (1963) จำลอง ไชยยา (2564) ขวัญนลิน ใสโศก (2565) วิชิรตา วรธาดาสวัสดิ์ (2566) และ สุวดี อุปปินใจ (2566) สรุปได้ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาข้อมูลพื้นฐานในการนิเทศ (Study of basic Information) หมายถึง เป็นระยะของการศึกษาข้อมูลพื้นฐานในการนิเทศ เพื่อเตรียมพร้อมก่อนการนิเทศ มีการดำเนินการดังนี้

1.1 การศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการจำเป็น เป็นการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับผู้เรียนที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษ เช่น สรุปข้อมูลการพัฒนาผู้เรียนรายบุคคล และข้อมูลด้านการจัดการเรียนรู้ของครู เพื่อวิเคราะห์สภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการในการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับผู้เรียนแต่ละประเภทความพิการ

1.2 การประเมินสภาพการปฏิบัติงานของครู เป็นการพิจารณาจากภาระงาน ความพร้อม ทักษะในการจัดการเรียนรู้ตามแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคล (IEP) การใช้สื่อ นวัตกรรม และการทำงานร่วมกับผู้ปกครอง และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง

1.3 การสรุปและจัดลำดับประเด็นการพัฒนา เป็นการนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษา วิเคราะห์เคราะห์และจัดลำดับความสำคัญของประเด็นที่ควรได้รับการพัฒนาหรือแก้ไข เช่น การพัฒนา IEP การจัดกิจกรรมที่เหมาะสมกับผู้เรียนรายบุคคล หรือการใช้เทคนิคการสอนเฉพาะทาง เพื่อใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการวางแผนการนิเทศในขั้นตอนถัดไป

ขั้นตอนที่ 2 การวางแผนการนิเทศ (Planning) หมายถึง เป็นระยะของการกำหนดขั้นตอน และวิธีการนิเทศ ที่สอดคล้องเหมาะสมกับการศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการจำเป็นในการนิเทศการจัดการเรียนรู้เพื่อช่วยเหลือครูในการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนของศูนย์การศึกษาพิเศษ มีการดำเนินการดังนี้

2.1 การกำหนดวัตถุประสงค์การนิเทศ เป็นการนำผลสรุปจากขั้นตอนที่ 1 มากำหนดวัตถุประสงค์ในการนิเทศ

2.2 การกำหนดรูปแบบ วิธีการ และแผนการดำเนินงาน เป็นการกำหนดรูปแบบและวิธีการนิเทศที่เหมาะสม เช่น การนิเทศแบบโค้ชและพี่เลี้ยง การสังเกตการสอนในชั้นเรียน การให้คำปรึกษารายบุคคล และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในรูปแบบ PLC และSLC พร้อมทั้งกำหนดแผนการดำเนินงาน ขั้นตอน ระยะเวลา และเครื่องมือที่ใช้ในการนิเทศอย่างชัดเจน

2.3 การจัดการทรัพยากร และการประสานงานจัดโครงสร้างการทำงาน มอบหมายบทบาทหน้าที่ของผู้นิเทศ และผู้รับการนิเทศ ทั้งจัดสรรทรัพยากร เช่น สื่อ อุปกรณ์เฉพาะทาง และเวลา รวมถึงการประสานงานกับผู้ปกครอง เพื่อสนับสนุนการนิเทศให้ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ

ขั้นตอนที่ 3 การดำเนินการนิเทศ (Supervision) หมายถึง เป็นระยะของการดำเนินการตามแผนที่วางไว้ มีการดำเนินการดังนี้

3.1 การดำเนินการนิเทศตามกระบวนการในชั้นเรียน เป็นการนิเทศการจัดดการเรียนรู้ของครูที่รับบริการนักเรียนไป-กลับ นักเรียนหน่วยบริการ และนักเรียนเยี่ยมบ้าน เช่น การสังเกตการจัดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับ IEP

3.2 การเสริมแรง สนับสนุน และติดตามการปฏิบัติ โดยผู้นิเทศให้กำลังใจ เสริมแรง และสนับสนุนครูในการปรับปรุงการจัดการเรียนรู้ แนะนำเทคนิคหรือสื่อที่เหมาะสมกับผู้เรียนที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษ

ขั้นตอนที่ 4 การประเมินผลการนิเทศ (Evaluation) หมายถึง เป็นระยะของการประเมินผลการดำเนินนิเทศ มีการดำเนินการดังนี้

4.1 การสะท้อนผลและให้ข้อมูลย้อนกลับเพื่อพัฒนา ผู้นิเทศ ผู้รับการนิเทศ และผู้ปกครองร่วมกันสะท้อนผลการนิเทศ ให้ข้อมูลย้อนกลับเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้ และผลที่เกิดกับผู้เรียน

4.2 การประเมินผลและปรับปรุง ดำเนินการประเมินผลการนิเทศทั้งด้านกระบวนการและผลลัพธ์ เช่น การพัฒนาครู และพัฒนาการของผู้เรียน ความพึงพอใจต่อการดำเนินการนิเทศ หากพบปัญหาหรืออุปสรรคจะนำไปปรับปรุงแผนหรือให้ความรู้เพิ่มเติม และหากประสบความสำเร็จจะส่งเสริมให้พัฒนาอ ย่างต่อเนื่อง

การประเมินผลการนิเทศการจัดการเรียนรู้ แบ่งประเด็นการประเมินออกเป็น 2 ประเด็น วิไลลักษณ์ วชิรสกุลโชค (2562) ปาจรีย์ หงษ์แก้ว (2563) นุชนาถ สุทธการ (2565) สถาพร สมอุทัย (2565) และสุวดี อุปปินใจ (2566) สรุปได้ดังนี้ ประเด็นที่ 1 ประเด็นการประเมิน แบ่งเป็น 4 ประเด็นย่อย ดังนี้ 1) ประเมินความรู้ ความเข้าใจ และความสามารถของผู้นิเทศ 2) ประเมินความสามารถของผู้รับการนิเทศ 3) ประเมินการดำเนินการนิเทศตามวัตถุประสงค์ และ 4) การประเมินการนำผลการนิเทศไปปรับปรุงพัฒนางานนิเทศ ประเด็นที่ 2 วิธีการประเมิน แบ่งเป็น 2 ประเด็นย่อย ได้แก่ 1) การตรวจสอบผลงาน และ 2) การสังเกตสภาพจริง

ปัจจัยความสำเร็จของการนิเทศ ประกอบด้วย 6 ปัจจัย ธัชชัย จิตรนันท์ (2562) อิฐ แย้มยิ้ม, ทินกร พูลพุฒ และกฤษณะ ดาราเรือง (2563) จุฑามาส โหย่งไทย (2568) ภัทรียา คชหิรัญ และคณะ (2568) สรุปได้ดังนี้ 1) ปัจจัยด้านบุคลากร 2) ปัจจัยด้านกระบวนการ 3) ปัจจัยด้านทรัพยากร4) ปัจจัยด้านการบริหาร 5) ปัจจัยด้านแรงจูงใจ 6) ปัจจัยด้านการสื่อสาร

สรุปได้ว่า การนิเทศการจัดการเรียนรู้ หมายถึง กระบวนการมีส่วนร่วมระหว่างผู้บริหาร ครู และบุคลากรทางการศึกษา เพื่อให้คำแนะนำ ช่วยเหลือ และพัฒนาการจัดการเรียนการสอนของครูอย่างเป็นระบบ การนิเทศมีความสำคัญต่อการพัฒนาความเป็นมืออาชีพของครู การยกระดับคุณภาพผู้เรียน และความเข้มแข็งของสถานศึกษาหลักการนิเทศประกอบด้วยความเป็นวิทยาศาสตร์ ประชาธิปไตย การมีส่วนร่วม คุณธรรม ความถูกต้อง และความสร้างสรรค์อย่างมีเป้าหมาย กระบวนการนิเทศดำเนินงานเป็น 4 ขั้นตอน ได้แก่ ศึกษาข้อมูลพื้นฐาน วางแผน ดำเนินการ และประเมินผลความสำเร็จของการนิเทศขึ้นอยู่กับบุคลากร กระบวนการ ทรัพยากร การบริหาร แรงจูงใจ และการสื่อสาร

การพัฒนาคุณภาพผู้เรียน

คุณภาพผู้เรียน หมายถึง คุณลักษณะอันพึงประสงค์ที่เกิดขึ้นกับผู้เรียนทั้งด้านความรู้ ความสามารถ ทักษะ และคุณลักษณะส่วนบุคคลที่สอดคล้องกับเป้าหมายของหลักสูตร โดยผู้เรียนที่มีคุณภาพจะต้องมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนอยู่ในเกณฑ์ดี มีทักษะที่จำเป็นในการดำรงชีวิต มีคุณธรรมจริยธรรม สามารถอยู่

ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข และสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาตนเองและสังคมได้อย่างเหมาะสม ซึ่งถือเป็นตัวบ่งชี้ประสิทธิภาพและประสิทธิผลของกระบวนการจัดการศึกษาโดยรวม กระทรวงศึกษาธิการ (2551)

การพัฒนาคุณภาพผู้เรียน หมายถึง การพัฒนาคุณภาพผู้เรียนเป็นกระบวนการที่มุ่งเน้นการพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์อย่างรอบด้าน ทั้งในมิติของการเป็นคนดี มีปัญญา และมีความสุข ซึ่งสอดคล้องกับมาตรฐานการศึกษาชาติและหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนให้ความสำคัญกับการพัฒนาความสามารถและทักษะที่จำเป็นตามช่วงวัย ควบคู่ไปกับการปลูกฝังคุณลักษณะที่พึงประสงค์ มีกระบวนการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ในทุกระดับเพื่อตรวจสอบความก้าวหน้าและนำผลมาปรับปรุงการจัดการศึกษาให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ทั้งนี้ เพื่อให้ผู้เรียนเป็นคนไทยที่สมบูรณ์ มีศักยภาพในการศึกษาต่อและการประกอบอาชีพ สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข กระทรวงศึกษาธิการ (2551) สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2564)

คุณลักษณะอันพึงประสงค์ หมายถึง ลักษณะพฤติกรรม ความรู้ ความสามารถ คุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม และจิตสำนึก ที่ต้องการให้เกิดขึ้นในตัวผู้เรียน ซึ่งเป็นสิ่งที่สังคมคาดหวัง เพื่อให้ผู้เรียนสามารถดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างมีคุณภาพ มีความสุข และอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2563)

สรุปได้ว่า การพัฒนาคุณภาพผู้เรียน หมายถึง คุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียนทั้งด้านความรู้ ทักษะ ความสามารถ และคุณธรรมจริยธรรม ที่สอดคล้องกับเป้าหมายของหลักสูตรผู้เรียนที่มีคุณภาพต้องมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่ดี มีทักษะชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมอย่างมีความสุข และนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ได้อย่างเหมาะสมการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนเป็นกระบวนการพัฒนาผู้เรียนอย่างรอบด้าน ทั้งด้านความดี ปัญญา และความสุข ตามมาตรฐานการศึกษา การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ถูกนำมาใช้เพื่อติดตามความก้าวหน้าและปรับปรุงการจัดการศึกษา คุณลักษณะอันพึงประสงค์เป็นตัวสะท้อนความสำเร็จของการจัดการศึกษาและการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน

ศูนย์การศึกษาพิเศษ

ศูนย์การศึกษาพิเศษ หมายถึง สถานศึกษาของรัฐที่จัดการศึกษานอกระบบ หรือตามอัธยาศัยแก่คนพิการ ตั้งแต่แรกเกิดหรือแรกพบความพิการจนตลอดชีวิต และจัดการศึกษาอบรมแก่ผู้ดูแลคนพิการ ครู บุคลากรและชุมชน รวมทั้งการจัดสื่อ เทคโนโลยี สิ่งอำนวยความสะดวก บริการและความช่วยเหลืออื่นใดตลอดจนปฏิบัติหน้าที่อื่นตามที่กำหนดในประกาศกระทรวง สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2552)

ศูนย์การศึกษาพิเศษ เขตการศึกษา/ประจำจังหวัด เป็นหน่วยงานที่ให้บริการผู้เรียนที่มีความต้องการพิเศษทุกประเภทที่มีอายุตั้งแต่แรกเกิดหรือพบความพิการโดยให้ความช่วยเหลือระยะแรกเริ่ม ฟื้นฟูสมรรถภาพเตรียมความพร้อม และส่งต่อผู้เรียนที่มีความต้องการพิเศษ ให้ได้รับบริการทางการศึกษาใน

โรงเรียนเฉพาะความพิการหรือเรียนร่วมในโรงเรียนทั่วไป ตามความจำเป็นพิเศษของแต่ละคนมีทั้งประเภทอยู่ประจำ และไปกลับโดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายใดๆ สมเกตุ อุทธโยธา (2566)

สรุปได้ว่า ศูนย์การศึกษาพิเศษ หมายถึง สถานศึกษาของรัฐที่จัดการศึกษา และบริการสนับสนุนแก่คนพิการตั้งแต่แรกเกิดหรือแรกพบความพิการจนตลอดชีวิต ทำหน้าที่ให้ความช่วยเหลือระยะแรกเริ่ม ฟื้นฟูสมรรถภาพ และเตรียมความพร้อมแก่ผู้เรียนที่มีความต้องการพิเศษทุกประเภทพร้อมจัดสื่อ เทคโนโลยีสิ่งอำนวยความสะดวก และส่งต่อผู้เรียนสู่โรงเรียนเฉพาะความพิการหรือโรงเรียนเรียนรวมตามความจำเป็น โดยให้บริการทั้งแบบอยู่ประจำและไป–กลับโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย

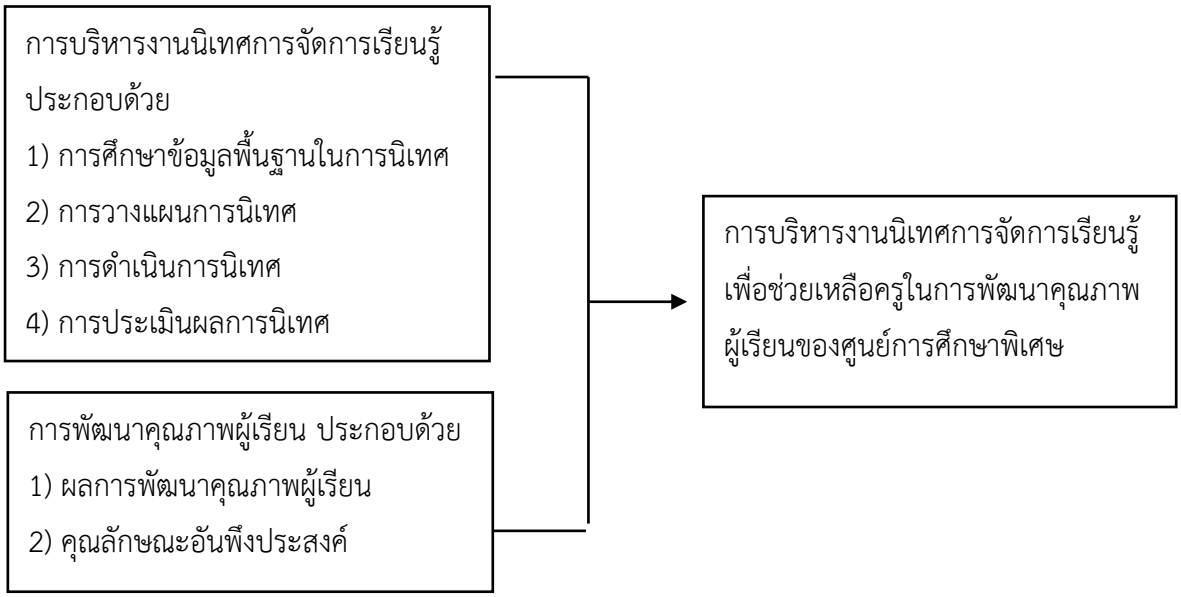
บทสรุป

การบริหารสถานศึกษาในยุคปัจจุบันจำเป็นต้องอาศัยกระบวนการบริหารที่เป็นระบบ โดยมีการกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ กลยุทธ์ และการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ โดยเน้นความร่วมมือของผู้บริหาร ครู บุคลากรทางการศึกษา และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกภาคส่วน เพื่อมุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ทั้งด้านความรู้ ทักษะ คุณธรรม และความสามารถในการดำรงชีวิตในสังคมอย่างมีคุณภาพ ขอบข่ายการบริหารครอบคลุมทั้งด้านวิชาการ งบประมาณ บุคลากร และงานทั่วไป ซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนสถานศึกษาให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้อย่างเป็นรูปธรรม

การนิเทศการจัดการเรียนรู้ถือเป็นกระบวนการสำคัญที่ส่งเสริม สนับสนุน และพัฒนาครูให้มีสมรรถนะในการจัดการเรียนรู้ที่มีคุณภาพ โดยยึดหลักการมีส่วนร่วม ความเป็นวิทยาศาสตร์ ความถูกต้องทางวิชาการ และความสร้างสรรค์ ทั้งนี้กระบวนการนิเทศประกอบด้วยขั้นตอนการวางแผน การดำเนินการ และการประเมินผล โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาคุณภาพของครูและผู้เรียนให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงของสังคมและความต้องการทางการศึกษาในปัจจุบัน ปัจจัยแห่งความสำเร็จของการนิเทศ ได้แก่ บุคลากร กระบวนการบริหาร ทรัพยากร แรงจูงใจ และการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ

ศูนย์การศึกษาพิเศษ มีบทบาทสำคัญในการจัดการศึกษาสำหรับผู้เรียนที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษตั้งแต่ระยะเริ่มต้นจนถึงการส่งต่อเข้าสู่ระบบการศึกษาหลักอย่างเหมาะสม โดยให้บริการแบบไม่เสียค่าใช้จ่าย เพื่อสร้างโอกาสทางการศึกษาอย่างเท่าเทียม การบริหารงานนิเทศการจัดการเรียนรู้ของศูนย์การศึกษาพิเศษจึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการยกระดับคุณภาพครูและผู้เรียนให้สามารถพัฒนาตนเองได้อย่างเต็มศักยภาพทั้งในด้านวิชาการ ทักษะชีวิต และการอยู่ร่วมในสังคมอย่างมีความสุข

องค์ความรู้ใหม่

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่เรื่อง การบริหารงานนิเทศการจัดการเรียนรู้
เพื่อช่วยเหลือครูในการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนของศูนย์การศึกษาพิเศษ
ที่มา: สิรินยา นันทชัย, 2569

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงศึกษาธิการ. (2551). *หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551.* http://academic.obec.go.th/images/document/1559878925_d_1.pdf

กาญจนา คำทะวงค์. (2564). *แนวทางการนิเทศงานวิชาการของศูนย์การศึกษาพิเศษประจำจังหวัดลำปาง.* วิทยานิพนธ์ศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ขวัญนลิน ใสโศก. (2565). *รูปแบบการนิเทศการจัดการศึกษาของสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 ของศึกษานิเทศก์ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรปราการ เขต 1.* วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ.

จารุวรรณ ตาลสุกเรือง (2565). *รูปแบบการบริหารตามศาสตร์พระราชาเพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียนในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา.* วิทยานิพนธ์การศึกษาดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยนเรศวร.

จำลอง ไชยยา. (2564). *การพัฒนารูปแบบการนิเทศแบบพัฒนาการร่วมกับการชี้แนะทางปัญญาเพื่อเสริมสร้างความสามารถในการจัดประสบการณ์แบบสมดุลภาษาสำหรับครูผู้สอนเด็กปฐมวัย กลุ่มชาติพันธุ์ลัวะ.* วิทยานิพนธ์การศึกษาดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยนเรศวร.

จุฑามาส โหย่งไทย. (2568). ปัจจัยที่มีประสิทธิผลต่อการดำเนินการนิเทศการศึกษาในสถานศึกษาสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์. *วารสารสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, 9(1),* 104-119.

ฐาปนา จ้อยเจริญ. (2563). *การพัฒนารูปแบบการนิเทศตามแนวคิดชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพร่วมกับการพัฒนาบทเรียนร่วมกันเพื่อส่งเสริมความสามารถในการจัดการเรียนรู้ร่วมกันเชิงรุกของนักศึกษาครุวิทยาศาสตร์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏ.* วิทยานิพนธ์การศึกษาดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

ทิพวรรณ ถาวรโชติ. (2564). *รูปแบบการนิเทศด้วยเครือข่ายความร่วมมือเพื่อส่งเสริมประสิทธิผลของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา.* วิทยานิพนธ์การศึกษาดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยนเรศวร.

ธนกฤต วัฒนะสัย. (2567). *ปัจจัยการบริหารที่ส่งผลต่อประสิทธิผลสมรรถนะการบริหารสถานศึกษาของผู้บริหารศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สังกัดองค์การบริหารส่วนตำบล ในจังหวัดชัยภูมิ.* วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ.

ธัชชัย จิตรนันท์. (2562). *ปัจจัยที่ส่งผลต่อผลการดำเนินงานการนิเทศภายในของสถานศึกษาในเขตจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. วารสารวิชาการการจัดการเทคโนโลยีสารสนเทศและนวัตกรรม, 6(1),* 69-77.

ธัณย์นิชา สิงห์รีวงศ์. (2567). *แนวทางพัฒนาการบริหารสถานศึกษาตามหลักธรรมาภิบาลของสถานศึกษาสหวิทยาเขตเมืองสองคลอง สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากำแพงเพชร.* วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร.

นุชนาถ สุทธการ. (2565). *รูปแบบการนิเทศโรงเรียนบนพื้นที่สูงในถิ่นทุรกันดารเพื่อส่งเสริมประสิทธิภาพการจัดการเรียนรู้ของครู.* วิทยานิพนธ์การศึกษาดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยนเรศวร.

ประนม มะธิปิไข. (2560). *ปัญหาและแนวทางการพัฒนาการนิเทศภายในของศูนย์การศึกษาพิเศษ เขตการศึกษา 12 จังหวัดชลบุรี สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ.* วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยบูรพา.

ปาจรีย์ หงษ์แก้ว. (2563). *การพัฒนารูปแบบการนิเทศภายในที่มีประสิทธิผลของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 22.* วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.

ภคพร เลิกนอก และเอกราช โฆษิตพิมานเวช. (2564). บทบาทผู้บริหารสถานศึกษาที่มีผลต่อการพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้. *วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาขอนแก่น, 8(4),* 1-13.

ภัทรานิษฐ์ บุญฤทธิ์. (2566). *การบริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการประกันคุณภาพภายในโรงเรียนขนาดเล็กสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลา เขต 1.* วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยหาดใหญ่.

ภัทรียา คชหิรัญ, อัจฉรา วัฒนาณรงค์, วิภาภรณ์ ภู่วัฒนกุล, และศักดิ์ชัย นิรัญทวี. (2568). ปัจจัยแห่งความสำเร็จของการนิเทศภายในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน. วารสาร มจร อุบลปริทรรศน์, *10(1),* 3006-3018.

รุ่งชัชดาพร เวหะชาติ. (2567). *การนิเทศเพื่อการพัฒนาวิชาชีพทางการบริหารการศึกษา.* มหาวิทยาลัยทักษิณ.

วัฒนกรณ์ จิวาลักษณ์. (2560). *การนำหลักธรรมาภิบาลไปใช้ในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลพบุรี.* วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี.

วิชิรตา วรธาดาสวัสดิ์. (2566). *รูปแบบการนิเทศการศึกษาแบบผสมผสานเพื่อส่งเสริมการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูโรงเรียนมัธยมศึกษา.* วิทยานิพนธ์การศึกษาดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยนเรศวร.

วิไลลักษณ์ วชิรสกุลโชค. (2562). รูปแบบการนิเทศภายในโรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานตามแนวคิดการจัดการศึกษาสำหรับเขตพื้นที่สูงภาคเหนือตอนบนบน. *วารสารการบริหารการศึกษาและภาวะผู้นำ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร. 8(30),* 34-34-53.

ศจีทิพย์ ตาลพันธ์ และเอกราช โฆษิตพิมานเวช. (2565). การนิเทศการศึกษา. *วารสารมณีเชษฐาราม วัดจอมมณี, 5(2),* 101-114.

สถาพร สมอุทัย. (2565). การนิเทศการศึกษา: หนึ่งตัวช่วยในการพัฒนาสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21. *วารสารวิจัยวิชาการ, 5(3),* 275-288.

สมเกตุ อุทโยธา. (2566). *การศึกษานาแบบเรียนรวม (Inclusive Education) (พิมพ์ครั้งที่ 2).* บริษัท ส.อัมพรฟอร์มเซ็น เทคโนโลยี จำกัด.

สายยันห์ แดนกาไสย. (2564). *การบริหารงานบุคคลตามหลักพรหมวิหาร 4 ของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดกาฬสินธุ์* วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2563). *แนวทางการพัฒนา การวัด และการประเมินคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551.* โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2564). *แนวทางการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนในศตวรรษที่ 21.* สพฐ.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2552). *การปฏิรูปการศึกษานมศวรรษที่สอง (พุทธศักราช 2552-2561).* สกศ.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2552). *พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 (ฉบับภาษาไทย–อังกฤษ).* ห้างหุ้นส่วนจำกัด วีทีซี คอมมิวนิเคชั่น.

สุวดี อุปปินใจ วาสนา สังข์พุ่ม รุ่งชัชดาพร เวหะชาติ พูนชัย ยาวิราช และจิณณวัตร ปะโคทัง. (2566). รูปแบบการส่งเสริมและกำกับติดตามการนำผลการประเมินคุณภาพภายนอกไปใช้พัฒนาคุณภาพ

โรงเรียนขนาดเล็กที่สามารถดำรงอยู่ได้ด้วยตนเอง. รายงานวิจัย สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน).

สุวดี อุปปินใจ. (2565). *การบริหารงบประมาณ การเงินและการบริหารทั่วไป.* โรงพิมพ์ปี้แอนด์น้อง

อดุลย์ แสนสิบ. (2565). *แนวทางการพัฒนาการนิเทศการศึกษาของโรงเรียนในศูนย์เครือข่ายคุณภาพการศึกษาบางสะพานน้อย 3 (ไชยราช) สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาประจวบคีรีขันธ์ เขต 1.* วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร.

อรพร คนสนิท. (2565). *รูปแบบการจัดการนิเทศโรงเรียนเชิงรุกของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษามุกดาหาร.* วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษีมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ.

อาคม ช่วยบำรุง. (2565). แนวทางการส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา. *วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์, 9(11),* 161-180.

อาทิฐยา วรนิตย์. (2565). การพัฒนารูปแบบการบริหารสถานศึกษาบนฐานการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถานศึกษาในเขตพัฒนาพิเศษเฉพาะกิจ จังหวัดชายแดนภาคใต้. *วารสารวิชาการและวิจัย มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, 16(1),* 157–170.

อำภา น้อยสนิท . (2564). *การบริหารแบบมีส่วนร่วมที่ส่งผลต่อคุณภาพผู้เรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาฉะเชิงเทรา เขต 2.* วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์.

อิฐ แย้มยิ้ม ทินกร พูลพุฒ และกฤษณะ ดาราเรือง. (2563). ปัจจัยการบริหารที่ส่งผลต่อการบริหารการนิเทศภายในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต 2. *วารสารราชภัฏเพชรบูรณ์สาร, 22(2),* 61-70.

Burton, W. H. and Brueckner, L. J. (1965). *Supervisor: A Social Process*. Appleton Century.

Good, C. V. (1982). *Dictionary of Education*. (3rd ed.). McGraw-Hill.

การบริหารเพื่อช่วยเหลือนักเรียนให้อยู่ในระบบการศึกษาภาคบังคับ สำหรับโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาในเขตพื้นที่พิเศษบนภูเขา

อธิย์รัช วิชญ์ธนาศิริ[1*] สุวดี อุปปินใจ[2] พูนชัย ยาวิราช[3]

[1] สาขาวิชาการบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย

[2] สาขาวิชาการบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย

[3] สาขาวิชาการบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย

*Corresponding author e-mail, 678914011@crru.ac.th

ข้อมูลบทความ

บทความวิชาการ

คำสำคัญ: การบริหาร; การช่วยเหลือนักเรียน; การศึกษาภาคบังคับ

วันที่รับบทความ: 24 พฤศจิกายน 2568
วันที่แก้ไข: 12 กุมภาพันธ์ 2569
วันที่ตอบรับตีพิมพ์: 1 มีนาคม 2569

บทคัดย่อ

หลักการสำคัญของการบริหาร แสดงให้เห็นถึงการประยุกต์ใช้กรอบการดำเนินงานของการดูแลช่วยเหลือนักเรียน เพื่อป้องกันเด็กหลุดออกจากระบบการศึกษาภาคบังคับเนื้อหาได้อธิบายแนวคิดพื้นฐานทางการบริหาร ประกอบด้วยการวางแผน การจัดองค์การ การนำ การประสานงาน และการกำกับติดตามประเมินผล ซึ่งมักดำเนินงานผ่านวงจรคุณภาพ (PDCA) เพื่อให้บรรลุเป้าหมายขององค์กรอย่างมีประสิทธิภาพ ผลการสังเคราะห์ชี้ให้เห็นว่า หลักการบริหารดังกล่าวได้ถูกนำมาประยุกต์ใช้โดยตรงในการสร้างระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน มีองค์ประกอบสำคัญ 6 ประการ ได้แก่ การรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล การคัดกรองและจำแนกนักเรียน การประสานความร่วมมือกับผู้เกี่ยวข้อง การพัฒนาและแก้ไขปัญหา การแนะแนวและการเป็นที่ปรึกษา การติดตามและประเมินผลอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ ยังพบว่าปัจจัยแห่งความสำเร็จของการดูแลช่วยเหลือนักเรียนขึ้นอยู่กับองค์ประกอบเกื้อหนุน 5 ด้าน คือ ภาวะผู้นำของผู้บริหาร ศักยภาพของครูที่ปรึกษา ความเข้มแข็งของคณะกรรมการดำเนินงาน การพัฒนาองค์ความรู้ ทักษะของบุคลากร ความพร้อมของสื่อและเครื่องมือสนับสนุน การดำเนินงานตามกรอบการบริหารนี้อย่างเป็นระบบและบูรณาการ ถือเป็นกลไกสำคัญในการสร้างหลักประกันทางการศึกษาและส่งเสริมให้นักเรียนสำเร็จการศึกษาภาคบังคับได้อย่างมีคุณภาพ สอดคล้องกับเจตนารมณ์และนโยบายการศึกษาชาติ ผู้นำ ประสานความร่วมมือ และสร้างบรรยากาศการทำงานที่เอื้อต่อความสำเร็จขององค์กร

วารสารปัญญาภาวนา I ISSN: 3507-0468 (Online)
Journal of Wisdom Development
ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (มกราคม-เมษายน 2569)
Vol.3 No.1 (January-April 2026)

Supporting Students to Remain in the Compulsory Education System for Opportunity Expansion Schools in Special Mountainous Areas

Atirach Wichtanasiri[1*] Suwadee Ouppinjai[2] Phoonchai Yawirach[3]
[1] Educational Administration Program, Faculty of Education, Chiang Rai Rajabhat University
[2] Educational Administration Program, Faculty of Education, Chiang Rai Rajabhat University
[3] Educational Administration Program, Faculty of Education, Chiang Rai Rajabhat University
* Corresponding author e-mail, 678914011@crru.ac.th

ARTICLE INFO

Academic article

Keywords:
Administration; Student Support; Compulsory Education

Received: 24 November 2025
Revised: 12 February 2026
Accepted: 1 March 2026

ABSTRACT

Core administrative principles illustrate the application of the operational framework for the student care and support system to prevent student attrition from compulsory education. The content explains foundational administrative concepts, including Planning, Organizing, Leading, Coordinating, and Monitoring & Evaluation, which are often operationalized through the quality cycle (PDCA) to effectively achieve organizational goals. The synthesis indicates that these administrative principles are directly applied in establishing the student care and support system. This system comprises six key components: (1) knowing students individually, (2) screening and classifying students, (3) coordinating with relevant stakeholders, (4) student development and problem-solving, (5) guidance and counseling, and (6) continuous monitoring and evaluation. Furthermore, it was found that the success factors of the student care and support system depend on five enabling factors: the leadership of administrators, the competency of teacher-advisors, the strength of the implementation committee, the development of personnel's knowledge and skills, and the availability of media and support tools. The systematic and integrated implementation of this administrative framework is considered a critical mechanism for ensuring educational assurance and promoting the quality completion of compulsory education by students, in alignment with the spirit and policies of national education. Leaders coordinate cooperation and create a working atmosphere conducive to organizational success.

บทนำ

การจัดการศึกษาภาคบังคับเป็นภารกิจสำคัญของรัฐในการพัฒนาคนไทยให้มีโอกาสได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพอย่างเท่าเทียมและทั่วถึง โดยรัฐมีหน้าที่สนับสนุนการศึกษาภาคบังคับ 9 ปี โดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย พร้อมจัดสรรทรัพยากรและพัฒนาคุณภาพการศึกษาอย่างครอบคลุมทุกพื้นที่ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2545) ทั้งนี้สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ของการศึกษาไทยที่มุ่งให้ “คนไทยได้เรียนรู้ตลอดชีวิต อย่างมีคุณภาพ เป็นคนดี มีความสุข มีภูมิคุ้มกัน รู้เท่าทัน ในเวทีโลก” (แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 11, 2555–2559) จึงเน้นให้คนไทยทุกกลุ่มได้รับโอกาสทางการศึกษาอย่างเสมอภาคและเป็นธรรม ตั้งแต่ระดับอนุบาลถึงมัธยมศึกษาตอนปลาย รวมทั้งกลุ่มเปราะบางและผู้ด้อยโอกาสในพื้นที่ห่างไกล

เพื่อให้เกิดความเท่าเทียมทางโอกาส กระทรวงศึกษาธิการจึงดำเนินนโยบาย “โรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา” โดยเริ่มต้นจากมติคณะรัฐมนตรีเมื่อ พ.ศ. 2530 และพัฒนาต่อเนื่องในพื้นที่ชนบทห่างไกล ซึ่งมักประสบปัญหาความยากจน การขาดแคลนทรัพยากร และไม่มีโรงเรียนมัธยมศึกษาในพื้นที่ใกล้เคียง (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2541) นโยบายนี้มุ่งให้เด็กและเยาวชนในพื้นที่ชนบทได้รับโอกาสศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โดยใช้โรงเรียนประถมศึกษาเดิมขยายชั้นเรียนเพิ่มขึ้น และได้รับงบประมาณอุดหนุนนักเรียนเป็นรายหัวโดยไม่เก็บค่าเล่าเรียน ซึ่งถือเป็นการตอบสนองต่อสิทธิขั้นพื้นฐานทางการศึกษาของเด็กไทยอย่างแท้จริง

อย่างไรก็ตาม โรงเรียนขยายโอกาสในเขตพื้นที่พิเศษบนภูเขายังคงเผชิญความท้าทายในการบริหารจัดการที่ซับซ้อนกว่าพื้นที่ทั่วไป ด้วยสภาพภูมิประเทศที่สูงชัน การคมนาคมลำบาก และโครงสร้างพื้นฐานที่ไม่เพียงพอ เช่น ไฟฟ้า น้ำใช้ โทรศัพท์ และอินเทอร์เน็ตในโรงเรียน รวมถึงภาระในการดูแลนักเรียนพักนอนหรือโรงเรียนสาขา (สำนักนโยบายและแผนการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2565) ขณะเดียวกัน นักเรียนในพื้นที่เหล่านี้ส่วนใหญ่ยังเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีภาษา วัฒนธรรม และวิถีชีวิตเฉพาะ ซึ่งส่งผลต่อการเข้าถึงและการอยู่ในระบบการศึกษาได้อย่างต่อเนื่อง

ในบริบทของนักเรียนกลุ่มชาติพันธุ์ ความยากจน ความแตกต่างทางวัฒนธรรม และความเหลื่อมล้ำเชิงโอกาส ล้วนเป็นปัจจัยเสี่ยงที่ทำให้เด็กหลุดออกจากระบบการศึกษาภาคบังคับ การบริหารจัดการจึงจำเป็นต้องมีระบบที่ชัดเจนในการดูแล ช่วยเหลือ และสนับสนุนให้เด็กสามารถ เรียนต่ออย่างราบรื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในโรงเรียนขยายโอกาสฯ ซึ่งทำหน้าที่รองรับเด็กในพื้นที่ชายขอบเหล่านี้อย่างจริงจัง

การบริหารเพื่อการช่วยเหลือนักเรียนที่มีประสิทธิภาพจึงควรเน้นการปกป้อง ป้องกัน แก้ไขปัญหา และส่งเสริมศักยภาพของนักเรียนอย่างเป็นระบบ โดยมีครูประจำชั้นหรือครูที่ปรึกษาเป็นกำลังหลัก พร้อมได้รับความร่วมมือจากบุคลากรภายในและภายนอกโรงเรียน เพื่อพัฒนาให้นักเรียนมีคุณธรรม ความรู้ ความสุข ความสามารถ และคุณลักษณะที่เหมาะสม มีทักษะชีวิตและภูมิคุ้มกันต่อวิกฤตการณ์ต่าง ๆ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2559)

การดำเนินการดังกล่าวสอดคล้องกับนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการที่ได้ประสานความร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข เพื่อจัดทำระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนอย่างต่อเนื่อง มีแบบแผนชัดเจน และใช้เครื่องมือที่ตรวจสอบได้ โดยครูแนะแนวและครูประจำชั้นเป็นผู้รับผิดชอบหลักในการดูแล พร้อมเชื่อมโยงการทำงานร่วมกับชุมชนและหน่วยงานภายนอก (สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา, 2552; กนกวรรณ อุ่นจิตต์, 2565)

งานวิจัยนี้ ได้ศึกษาการบริหารเพื่อช่วยเหลือนักเรียนที่อยู่ในระบบการศึกษาภาคบังคับสำหรับโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาในเขตพื้นที่พิเศษบนภูเขาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงราย เขต 1 โดยศึกษาสภาพปัจจุบันและแนวทางในการบริหารเพื่อช่วยเหลือนักเรียนที่อยู่ในระบบการศึกษาภาคบังคับสำหรับโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาในเขตพื้นที่พิเศษบนภูเขา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงราย เขต 1 ซึ่งคาดว่าจะเกิดประโยชน์ต่อผู้ที่เกี่ยวข้อง ผู้บริหาร ครู และบุคลากรทางการศึกษา สามารถนำไปใช้แนวทางการบริหารเพื่อช่วยเหลือนักเรียนที่อยู่ในระบบการศึกษาภาคบังคับสำหรับโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาในเขตพื้นที่พิเศษบนภูเขา และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำไปใช้แนวทางการสนับสนุนและส่งเสริมการบริหารเพื่อช่วยเหลือนักเรียนที่อยู่ในระบบการศึกษาภาคบังคับสำหรับโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาในเขตพื้นที่พิเศษบนภูเขาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงราย เขต 1

การบริหาร

1. ความหมายของการบริหาร

การบริหาร (Harold Koontz and Cyril O’Donnell 1968, วิโรจน์ สารรัตนะ 2555, ศิริ ถีอาสนา 2557, สุวดี อุปปินใจ 2565) ได้ให้ความหมายของการบริหารไว้ว่ากระบวนการในทำงานอย่างเป็นระบบที่มีเป้าหมายเพื่อบรรลุเป้าหมายขององค์กร โดยการใช้ศาสตร์ ศิลป์ และทักษะในการบริหารจัดการทรัพยากรต่าง ๆ ผ่านการร่วมมือของบุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไป เช่น คน เงิน และอุปกรณ์ เพื่อให้การทำงานร่วมกันของบุคคลทุกฝ่ายเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ทั้งนี้การบริหารต้องการการวางแผน การวิเคราะห์จัดองค์การ ชี้นำ ควบคุม และประสานงานอย่างรอบคอบ และการประสานงานที่ดีเพื่อให้เกิดผลลัพธ์ที่ดีที่สุดสำหรับทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

2. หลักการบริหาร

หลักการบริหาร (วรรณชัย บุตรทองดี 2564, สุวดี อุปปินใจ 2565, หนึ่งฤทัย มั่นคง 2562, อัณศยา จิตใจ 2568, ขจร ศรีชวโนทัยและศิริวัฒน์ บุปผาเจริญ 2568) ได้ให้ความหมายของหลักการบริหารไว้ว่ากรอบแนวคิด กระบวนการ และแนวทางปฏิบัติที่ผู้บริหารใช้เป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อนองค์กรให้บรรลุเป้าหมาย โดยครอบคลุมตั้งแต่การจัดการทรัพยากรพื้นฐาน (4M) การกำหนดกระบวนการและหน้าที่ของผู้บริหารอย่างเป็นระบบ, และการเป็นแนวทางปฏิบัติที่ยืดหยุ่นเพื่อส่งเสริมพฤติกรรมที่ดีในองค์กร โดยทั้งหมดนี้มุ่งไปสู่การ

สร้างมาตรฐานให้มีประสิทธิภาพส่งเสริมในบริบทปัจจุบัน หลักการบริหารส่งเสริมความสามารถในด้านการปรับตัวและให้ความสำคัญด้านบุคลากร เพื่อรับมือกับความเปลี่ยนแปลงเหมาะสมกับในยุคปัจจุบัน

3. หน้าที่การบริหาร

หน้าที่การบริหาร (Luther Gulick and Lyndall Urwick 1937, Harold Henri Fayol 1916, Black and Porter 2000, สุวดี อุปปินใจ 2565) ผู้ศึกษาได้สรุป หน้าที่การบริหาร มี 6 ประการ ที่สำคัญ ดังนี้

3.1 การวางแผน (Planning) หมายถึง การวางแผนเป็นกิจกรรมที่สำคัญในกระบวนการบริหารองค์กร ซึ่งหมายถึงการกำหนดล่วงหน้าว่าจะทำอะไรและจะทำอย่างไรเพื่อบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ การวางแผนต้องมีการระบุผลงานที่ต้องการและวิธีการดำเนินการเพื่อให้บรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ ดังนั้น การวางแผนจึงต้องมีความชัดเจนและมีการประเมินสถานการณ์ต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต

3.2 การจัดองค์การ (Organizing) หมายถึง การจัดองค์การคือการจัดสรรทรัพยากรและการเตรียมกิจกรรมที่จะมอบหมายให้กับบุคคลหรือกลุ่มคนดำเนินการตามแผนที่กำหนดไว้ การจัดองค์การจะต้องมุ่งเน้นการกำหนดโครงสร้างองค์กร การแบ่งสายงานและตำแหน่งหน้าที่ รวมถึงการจัดการบุคลากรและทรัพยากรให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด โดยมุ่งหวังให้กิจกรรมต่าง ๆ สามารถดำเนินไปตามแผนที่วางไว้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3.3 การประสานงาน (Coordinating: Co) หมายถึง การประสานงานคือการจัดการและควบคุมการทำงานของบุคคลหรือกลุ่มคนในองค์กรให้ดำเนินการไปในทิศทางเดียวกัน เพื่อบรรลุเป้าหมายขององค์กร การประสานงานเป็นกระบวนการที่ต้องใช้ทักษะในการสร้างความร่วมมือระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ และบุคคลในองค์กร เพื่อให้เกิดความเข้าใจและการปฏิบัติในทิศทางเดียวกันตามแผนงานที่กำหนดไว้

3.4 การนำ (Leading) หมายถึง การนำเป็นกระบวนการที่สำคัญในการกระตุ้นและส่งเสริมบุคลากรในองค์กรให้ทำงานเพื่อบรรลุผลตามแผนที่กำหนดไว้ การนำเกี่ยวข้องกับการสร้างแรงจูงใจ การสื่อสารภายในองค์กร และการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในการทำงาน เพื่อให้ทุกคนทำงานร่วมกันและมีความร่วมมือในการบรรลุเป้าหมายขององค์กร

3.5 การกำกับติดตามและประเมินผล (Monitoring and Evaluating) หมายถึง การกำกับติดตามและประเมินผลเป็นกระบวนการสำคัญในการตรวจสอบผลการปฏิบัติงาน เปรียบเทียบกับเป้าหมายหรือมาตรฐานที่กำหนดไว้ การกำกับติดตามนี้ช่วยให้องค์กรสามารถปรับปรุงและปรับแก้ไขสิ่งที่ไม่ตรงตามเป้าหมายได้ นอกจากนี้ยังเป็นการให้ข้อมูลย้อนกลับเพื่อปรับกระบวนการทำงานในอนาคต

3.6 งบประมาณ (Budgeting) หมายถึงการวางแผนการใช้จ่ายและการควบคุมการใช้จ่ายภายในองค์กร โดยต้องมีการกำหนดงบประมาณที่จำเป็นสำหรับการดำเนินงานต่าง ๆ และควบคุมไม่ให้การใช้จ่ายเกินจากที่กำหนดไว้ การงบประมาณช่วยให้ทราบถึงสถานะทางการเงินขององค์กรและเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการตัดสินใจในการบริหารองค์กร

4. กระบวนการบริหาร

กระบวนการบริหาร (สุวดี อุปปินใจ 2565, สุขสันต์ สุขสงคราม 2564, กฤติมา หาญมนตรี 2568) ได้ให้ความหมายของกระบวนการบริหาร 4 กระบวนการ ที่สำคัญ ดังนี้

4.1 การวางแผน (Plan) หมายถึง การกำหนดเป้าหมายและแนวทางการดำเนินงานอย่างรอบด้าน โดยใช้ข้อมูลจริงของนักเรียนเป็นฐาน ขั้นตอนนี้ครูต้องเริ่มจากการรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล ผ่านการสำรวจข้อมูลพื้นฐาน การสังเกตพฤติกรรม และการพูดคุยกับผู้ปกครอง เพื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์และคัดกรอง จำแนกนักเรียนเป็นกลุ่มต่าง ๆ ตามความต้องการ เช่น กลุ่มปกติ กลุ่มเสี่ยง กลุ่มมีปัญหา และกลุ่มพิเศษ การวางแผนที่ดีต้องกำหนดวัตถุประสงค์ชัดเจน มีเป้าหมายการดูแลที่เป็นรูปธรรม สามารถปฏิบัติได้ และมีตัวชี้วัดที่ใช้ตรวจสอบผลได้ เพื่อให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องเข้าใจตรงกันและนำไปปฏิบัติ

4.2 การปฏิบัติ (Do) หมายถึง การนำแผนไปสู่การปฏิบัติจริง ครูต้องจัดกิจกรรมหรือมาตรการที่ตอบสนองต่อความต้องการของนักเรียนแต่ละกลุ่ม เช่น จัดกิจกรรมส่งเสริมและพัฒนาสำหรับกลุ่มปกติ จัดมาตรการป้องกันและเฝ้าระวังสำหรับกลุ่มเสี่ยง จัดการแก้ไขปัญหาเชิงเร่งด่วนสำหรับกลุ่มมีปัญหา และจัดโครงการเสริมศักยภาพพิเศษสำหรับกลุ่มที่มีความสามารถเฉพาะด้าน การปฏิบัติตามแผนต้องอาศัยการสื่อสารอย่างเหมาะสมระหว่างครู ผู้ปกครอง และนักเรียน รวมถึงการจัดสรรทรัพยากรที่เพียงพอ เช่น เวลา สื่อการสอน และการอบรมเสริมทักษะให้กับผู้เกี่ยวข้อง เพื่อให้แผนดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4.3 ตรวจสอบและประเมินผล (Check) หมายถึง การวิเคราะห์และสะท้อนผลของการดำเนินงานว่าบรรลุตามเป้าหมายหรือไม่ ในการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ครูควรติดตามความก้าวหน้าของผู้เรียนอย่างสม่ำเสมอ โดยใช้วิธีการ เช่น การสอบถาม การสังเกตพฤติกรรม การติดตามผลการเรียน หรือการพูดคุยกับผู้ปกครอง เพื่อนำข้อมูลมาเปรียบเทียบกับแผนที่วางไว้ การรายงานผลต้องชัดเจน แสดงให้เห็นทั้งด้านที่สำเร็จและด้านที่เป็นข้อบกพร่อง พร้อมเสนอแนวทางป้องกันข้อผิดพลาดในอนาคต กระบวนการตรวจสอบนี้สอดคล้องกับหลักการประกันคุณภาพภายใน ที่เน้นการประเมินเพื่อพัฒนา (assessment for learning) มากกว่าการตัดสินเพียงครั้งเดียว

4. 4 การแก้ไขปัญหา (Act) หมายถึง การดำเนินการเมื่อพบความบกพร่องหรือผลลัพธ์ที่ไม่เป็นไปตามเป้าหมาย หากตรวจสอบแล้วพบว่านักเรียนยังมีปัญหา ครูต้องแก้ไขที่สาเหตุ เช่น หากผลการเรียนต่ำ อาจปรับรูปแบบการสอนหรือจัดกิจกรรมเสริม หากมีปัญหาด้านพฤติกรรม อาจต้องร่วมมือกับผู้ปกครองและชุมชนเพื่อหามาตรการสนับสนุนที่เหมาะสม กระบวนการแก้ไขนี้ยังรวมถึงการปรับปรุงระบบหรือวิธีการทำงาน เช่น การปรับแผนการดูแลใหม่ การย้ำแนวนโยบายการป้องกัน หรือการจัดประชุมร่วมกับฝ่ายที่เกี่ยวข้องเพื่อกำหนดแนวทางใหม่ และควรมีการทบทวนแผนทุกปีเพื่อให้มั่นใจว่าแนวทางการดูแลช่วยเหลือนักเรียนยังคงมีคุณภาพและเหมาะสมกับบริบทที่เปลี่ยนแปลง

แนวคิดเกี่ยวกับการช่วยเหลือนักเรียนให้อยู่ในระบบการศึกษาภาคบังคับ

1. ความหมายของการช่วยเหลือนักเรียนให้อยู่ในระบบการศึกษาภาคบังคับ

การช่วยเหลือนักเรียนให้อยู่ในระบบการศึกษาภาคบังคับ (กรมสุขภาพจิต 2546, อัจฉราภรณ์ ปรางโท้ 2561, สุธารัตน์ มณีรัตน์ 2562, กนกวรรณ อุ่นจิตต์ 2565, พัชรา หงคำมี 2565) ได้ให้ความหมายของการช่วยเหลือนักเรียนให้อยู่ในระบบการศึกษาภาคบังคับ การดูแลช่วยเหลือนักเรียน เป็นกระบวนการดำเนินงานดูแลช่วยเหลือนักเรียนอย่างมีขั้นตอนพร้อมด้วยวิธีการและเครื่องมือการทำงานที่ชัดเจน และส่งเสริมพัฒนาศักยภาพนักเรียน อย่างมีแบบแผนและมีขั้นตอนที่ชัดเจนโดยมีครูประจำชั้นหรือครูที่ปรึกษาเป็นบุคลากรหลักในการดำเนินงาน มีการประสานความร่วมมืออย่างใกล้ชิดกับครูที่เกี่ยวข้องหรือบุคคลภายนอกบุคลากรทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องทั้งในและนอกสถานศึกษาอันได้แก่คณะกรรมการสถานศึกษา ผู้ปกครอง ชุมชน ผู้บริหาร และครูทุกคน มีส่วนร่วม เพื่อให้นักเรียนเป็นคนเก่ง คนดี มีความสุข มีสมรรถนะ และมีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ มีทักษะชีวิต และมีภูมิคุ้มกันอย่างเหมาะสม เพียงพอต่อการดำรงชีวิตให้อยู่รอดปลอดภัยจากสภาวะวิกฤตต่าง ๆ ได้

2. หลักการในการช่วยเหลือนักเรียนให้อยู่ในระบบการศึกษาภาคบังคับ

หลักการในการช่วยเหลือนักเรียนให้อยู่ในระบบการศึกษาภาคบังคับ (กรมสุขภาพจิต 2546, สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน 2559, เทิดศักดิ์ ยะยอง 2562, ฐิติพร พิมพ์ชัย 2567) ได้สรุปหลักการในการช่วยเหลือนักเรียนให้อยู่ในระบบการศึกษาภาคบังคับไว้ว่า การพัฒนานักเรียนให้เป็นบุคคลที่มีคุณภาพในด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความสามารถ มีคุณธรรม จริยธรรม และมีวิถีชีวิตที่เป็นสุขตามที่สังคมมุ่งหวัง โดยผ่านกระบวนการทางการศึกษานั้น คือ ความเชื่อพื้นฐานที่ว่า มนุษย์ทกคนมีศักยภาพที่จะเรียนรู้ และพัฒนาตนเองได้ ซึ่งการจะพัฒนามนุษย์ให้มีศักยภาพต้องอาศัยความร่วมมือ การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่าย

3. วัตถุประสงค์การช่วยเหลือนักเรียนให้อยู่ในระบบการศึกษาภาคบังคับ

วัตถุประสงค์การช่วยเหลือนักเรียนให้อยู่ในระบบการศึกษาภาคบังคับ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน 2559, กรรณสพร ผ่องมาส 2561, พรสุดา เหลืองสุข 2566,(สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต 2 2566) ได้สรุปวัตถุประสงค์การช่วยเหลือนักเรียนให้อยู่ในระบบการศึกษาภาคบังคับไว้ว่า การดำเนินการดูแลช่วยเหลือนักเรียน เป็นการบริการที่สำคัญอย่างหนึ่งที่โรงเรียนจะต้องจัดขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการเอาใจใส่ดูแลช่วยเหลือ รวมถึงการกำกับติดตาม ช่วยเหลือเด็กอายุที่ถึงเกณฑ์การศึกษาภาคบังคับที่เข้าเรียนบ้างไม่เข้าเรียนบ้าง ติดตามเด็กที่มีแนวโน้มออกกลางคัน กลับเข้าสู่ระบบการศึกษาให้ได้รับการศึกษาอย่างน้อยจนจบการศึกษาภาคบังคับ เป็นการป้องกันไม่ให้เด็กหลุดระบบจากการศึกษา โดยการแนะนำให้คำปรึกษา และการแก้ไขปัญหาของนักเรียน ให้มีความเจริญงอกงามและมีความรับผิดชอบต่อตนเองอย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพ เพื่อส่งเสริมให้โรงเรียน ผู้ปกครอง หน่วยงานที่เกี่ยวข้องหรือชุมชน องค์กรภายนอกมีส่วนร่วมในการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ได้มีการดำเนินงานร่วมกันโดยผ่าน กระบวนการทำงานที่เป็นระบบอย่างชัดเจน พร้อมด้วยเอกสาร หลักฐานการปฏิบัติงาน สามารถตรวจสอบได้ หรือเพื่อรับการประเมินได้

โดยมีกระบวนการ วิธีการและเครื่องมือที่มีคุณภาพ และมีมาตรฐาน มีการบันทึกหลักฐานที่สามารถตรวจสอบได้

4. องค์ประกอบของกระบวนการช่วยเหลือนักเรียนให้อยู่ในระบบการศึกษาภาคบังคับ

องค์ประกอบของกระบวนการช่วยเหลือนักเรียนให้อยู่ในระบบการศึกษาภาคบังคับ (กระทรวงศึกษาธิการ 2546, วิทยา จันทร์ศิลา 2561, สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา 2549) ได้สรุปองค์ประกอบของกระบวนการช่วยเหลือนักเรียน มี 6 องค์ประกอบที่สำคัญ ดังนี้

4. 1 การรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล หมายถึง การที่ครูทำความเข้าใจนักเรียนแต่ละคนอย่างรอบด้าน โดยอาศัยข้อมูลที่เป็นจริง เช่น ประวัติครอบครัว สุขภาพ ผลการเรียน และพฤติกรรมทั้งในและนอกห้องเรียน ซึ่งข้อมูลเหล่านี้จะช่วยให้ครูไม่ตัดสินด้วยการคาดเดา แต่สามารถเข้าใจและช่วยเหลือได้ตรงจุด วิธีการที่ควรปฏิบัติ ได้แก่ การสำรวจข้อมูลพื้นฐานจากเอกสารหรือแบบสอบถาม การสังเกตพฤติกรรมการเรียนและการอยู่ร่วมกับเพื่อน การพูดคุยทั้งกับผู้ปกครองและตัวนักเรียนเพื่อเข้าใจสภาพแวดล้อมและปัญหาที่แท้จริง รวมถึงการบันทึกข้อมูลเป็นรายบุคคลอย่างเป็นระบบ เพื่อนำมาใช้วางแผนการดูแลและพัฒนานักเรียนอย่างต่อเนื่อง

4. 2 การคัดกรองและจำแนกนักเรียน หมายถึง กระบวนการพิจารณาข้อมูลเพื่อแบ่งกลุ่มนักเรียนตามความต้องการและสภาพปัญหา การคัดกรองที่เป็นระบบช่วยให้ครูเข้าใจนักเรียนได้อย่างชัดเจน และสามารถวางแผนดูแลได้อย่างเหมาะสม ขั้นตอนเริ่มจากการรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถาม การสังเกตพฤติกรรม และผลการเรียน แล้วนำมาจำแนกออกเป็นสี่กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มปกติที่ควรได้รับการส่งเสริมและพัฒนา กลุ่มเสี่ยงที่ต้องการการป้องกันและเฝ้าระวัง กลุ่มมีปัญหาที่ต้องได้รับการแก้ไขอย่างเร่งด่วน และกลุ่มพิเศษที่ควรได้รับการสนับสนุนศักยภาพเฉพาะด้านให้เต็มที่ การจำแนกในลักษณะนี้ทำให้ครูสามารถช่วยเหลือนักเรียนเป็นรายบุคคลได้อย่างรวดเร็ว ตรงจุด และลดความคลาดเคลื่อนในการดูแล

4. 3 การร่วมมือและการประสานงาน หมายถึงการ การทำงานร่วมกันระหว่างครู ผู้ปกครอง ชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อสนับสนุนการดูแลช่วยเหลือนักเรียนอย่างรอบด้าน กระบวนการนี้ไม่เพียงแต่เป็นการแลกเปลี่ยนข้อมูลเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการร่วมกันวางแผน แก้ไขปัญหา และติดตามผลอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้นักเรียนได้รับการช่วยเหลือที่เหมาะสมและทันท่วงที วิธีการที่สำคัญประกอบด้วยการสื่อสารและประสานงานกับครูที่ปรึกษาและฝ่ายแนะแนวภายในโรงเรียน การสร้างความร่วมมือกับผู้ปกครองอย่างใกล้ชิด การเชื่อมโยงกับองค์กรภายนอก เช่น หน่วยงานสาธารณสุขหรือองค์กรท้องถิ่น รวมถึงการติดตามร่วมกันอย่างเป็นระบบ ทั้งหมดนี้มีเป้าหมายเพื่อลดความเสี่ยงที่นักเรียนจะหลุดออกจากระบบการศึกษา และเพื่อให้การช่วยเหลือเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพมากที่สุด

4. 4 การพัฒนาและแก้ไขปัญหา หมายถึง การดำเนินงานอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ เพื่อเสริมสร้างศักยภาพของผู้เรียนและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น โดยอาศัยข้อมูลจริงเป็นพื้นฐาน กระบวนการนี้ถือเป็นภารกิจหลักของสถานศึกษา และสอดคล้องกับนโยบายการจัดการศึกษาที่มุ่งเน้นคุณภาพ วิธีการที่สำคัญ ได้แก่ การวิเคราะห์ปัญหาเชิงลึกทั้งในระดับห้องเรียนและรายบุคคล การกำหนดแนวทางแก้ไขที่เหมาะสม เช่น การจัดการ

เรียนการสอนซ่อมเสริม การปรับรูปแบบกิจกรรมการเรียนรู้ให้เหมาะกับความแตกต่างของผู้เรียน และการเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรม ควบคู่กับทักษะชีวิต นอกจากนี้ยังต้องมีการติดตามผลอย่างต่อเนื่องเพื่อประเมินประสิทธิภาพของแนวทางที่ใช้ ทั้งหมดนี้สอดคล้องกับแผนการศึกษาแห่งชาติที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนรอบด้าน ให้เป็น “คนไทย 4.0” ที่มีคุณภาพและสมรรถนะสอดรับกับศตวรรษที่ 21

4. 5 การแนะแนวและการเป็นที่ปรึกษา หมายถึง การแนะแนวและการเป็นที่ปรึกษา หมายถึง บทบาทของครูในการให้คำปรึกษา ชี้แนวทาง และแนะนำการดำเนินชีวิตแก่นักเรียน เพื่อช่วยให้นักเรียนสามารถตัดสินใจได้อย่างมีเหตุผล ครอบคลุมทั้งด้านการเรียน การใช้ชีวิตประจำวัน และการวางแผนอนาคต วิธีการดำเนินการที่สำคัญ ได้แก่ การเปิดโอกาสให้นักเรียนเข้ามาปรึกษาอย่างอิสระในบรรยากาศที่เป็นกันเอง การให้คำแนะนำด้านการเรียนต่อหรือการประกอบอาชีพที่สอดคล้องกับศักยภาพ ความสนใจ และฐานะครอบครัว การทำหน้าที่เป็นแบบอย่างที่ดีในด้านคุณธรรมและการดำรงชีวิตที่เหมาะสม ตลอดจนการประสานงานกับผู้ปกครองเมื่อพบปัญหาที่ซับซ้อน เพื่อให้การแก้ไขเป็นไปอย่างรอบด้าน

4. 6 การติดตามและประเมินผล หมายถึง กระบวนการตรวจสอบและสะท้อนผลการช่วยเหลือนักเรียนอย่างเป็นระบบ เพื่อให้ทราบว่างานที่ดำเนินการนั้นบรรลุผลจริงหรือไม่ และใช้ข้อมูลที่ได้มาเป็นฐานในการปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง วิธีการสำคัญ ได้แก่ การประเมินผลทั้งระหว่างเรียนและหลังการช่วยเหลือ การบันทึกข้อมูลอย่างเป็นระบบเพื่อไม่ให้รายละเอียดสูญหาย การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อหาจุดแข็งและจุดอ่อนของการดำเนินงาน และการนำผลที่ได้ไปปรับใช้ในการจัดกิจกรรมหรือกระบวนการเรียนการสอน กระบวนการนี้สอดคล้องกับหลักการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา ที่เน้นการประเมินเพื่อพัฒนา (assessment for learning) มากกว่าการใช้เพื่อตัดสินเพียงอย่างเดียว2.5 ปัจจัยความสำเร็จการช่วยเหลือนักเรียนให้อยู่ในระบบการศึกษาภาคบังคับ

5. ปัจจัยความสำเร็จการช่วยเหลือนักเรียนให้อยู่ในระบบการศึกษาภาคบังคับ

ปัจจัยความสำเร็จการช่วยเหลือนักเรียนให้อยู่ในระบบการศึกษาภาคบังคับ (วิทยา จันทร์ศิลา 2561, กรมสุขภาพจิต 2546, สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน 2551, สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน 2560) ผู้ศึกษาได้สรุปปัจจัยความสำเร็จการช่วยเหลือนักเรียน มี 5 ปัจจัยที่สำคัญ ดังนี้

5. 1 ด้านคณะผู้บริหารและหัวหน้าฝ่าย หมายถึง ผู้บริหารมีบทบาทสำคัญในการกำหนดนโยบาย วางแผน และสนับสนุนการดำเนินงานดูแลช่วยเหลือนักเรียน ต้องมีวิสัยทัศน์ที่ชัดเจน การจัดสรรทรัพยากรอย่างเหมาะสม และการติดตามประเมินผลอย่างต่อเนื่อง เป็นปัจจัยที่ส่งเสริมให้เกิดความสำเร็จ

5. 2 ด้านครูที่ปรึกษาและแนะแนว หมายถึง ครูที่ปรึกษาเป็นบุคลากรหลักในการดูแลช่วยเหลือนักเรียน โดยครูต้องมีทัศนคติที่ดี บุคลิกภาพที่เหมาะสม และทักษะในการให้คำปรึกษา การอบรมและพัฒนาทักษะสามารถช่วยให้ครูที่ปรึกษาสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

5. 3 ด้านคณะกรรมการดำเนินงาน หมายถึง คณะกรรมการหรือคณะทำงานที่มีบทบาทในการวางแผน ประสานงาน และติดตามการดำเนินงานการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ควรมีการประชุมอย่างปรึกษากันอย่างสม่ำเสมอ และมีการประสานงานอย่างใกล้ชิดกับทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องในการดูแลช่วยเหลือผู้เรียน

5. 4 ด้านความรู้ ทักษะ การเผยแพร่ข้อมูล หมายถึง การอบรมให้ความรู้และทักษะที่จำเป็นแก่ครูที่ปรึกษาและผู้เกี่ยวข้อง รวมถึงการเผยแพร่ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ เป็นปัจจัยที่ช่วยเสริมสร้างความเข้าใจและความสามารถในการดูแลช่วยเหลือนักเรียนให้มีประสิทธิภาพ

5. 5 ด้านสื่อและเครื่องมือ หมายถึง ความพร้อมของสื่อและเครื่องมือ เช่น สื่อการเรียนการสอน เทคโนโลยีสารสนเทศ และแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ จะช่วยสนับสนุนการดำเนินงานการดูแลช่วยเหลือนักเรียนให้การดูแลช่วยเหลือนักเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การศึกษาภาคบังคับ

1. รูปแบบการจัดการศึกษาภาคบังคับของไทย

รูปแบบการจัดการศึกษาภาคบังคับของไทย(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ 2548, พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติพุทธศักราช 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 2 พ.ศ.2545, แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 11 พ.ศ.2555-2559) ได้ระบุรูปแบบการจัดการศึกษาภาคบังคับของไทยไว้ว่า การจัดการศึกษาของไทยแบ่งได้เป็น 3 รูปแบบหลัก คือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ซึ่งแต่ละรูปแบบมีการดำเนินการที่แตกต่างกันตามบริบทของผู้ดำเนินการ และความต้องการของผู้เรียน โดยการแสวงหาความรู้ในแต่ละรูปแบบจะเน้นการเรียนรู้ที่ให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง เพื่อให้เกิดการเรียนรู้อย่างแท้จริง

2. นโยบาย แนวทางในการดูแลนักเรียนให้ได้รับการศึกษาภาคบังคับ

นโยบาย แนวทางในการดูแลนักเรียนให้ได้รับการศึกษาภาคบังคับ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ 2545, พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ 2542, แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 11 2555-2559, สำนักนโยบายและแผนการศึกษาขั้นพื้นฐาน 2549) ได้สรุปนโยบาย แนวทางในการดูแลนักเรียนให้ได้รับการศึกษาภาคบังคับว่า การป้องกันและแก้ไขปัญหานักเรียนหลุดออกจากระบบการศึกษาภาคบังคับจำเป็นต้องอาศัยกลไกการดำเนินงานเชิงบูรณาการและความร่วมมือจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ทั้งสถานศึกษา ครอบครัว ชุมชน และหน่วยงานภาครัฐ เพื่อสร้างหลักประกันทางการศึกษาให้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม

บทสรุป

การบริหารถือเป็นกระบวนการทำงานอย่างเป็นระบบเพื่อให้องค์กรบรรลุเป้าหมาย โดยอาศัยศาสตร์ ศิลป์ และทักษะในการจัดการทรัพยากรผ่านความร่วมมือของบุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไป การบริหารมีหลักสำคัญที่ใช้เป็นกรอบแนวคิดและแนวทางปฏิบัติ เช่น การจัดการทรัพยากรพื้นฐาน การกำหนดหน้าที่กระบวนการบริหาร และการพัฒนาพฤติกรรมองค์กรให้สอดคล้องกับบริบทปัจจุบัน หน้าที่บริหารสำคัญ ได้แก่ การวางแผน

การจัดองค์การ การประสานงาน การนำ การกำกับติดตามประเมินผล และการจัดทำงบประมาณ ซึ่งทั้งหมดช่วยให้องค์กรดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและเกิดผลลัพธ์ตามเป้าหมายที่กำหนด

กระบวนการบริหารประกอบด้วย 4 กระบวนการ คือ การวางแผน การปฏิบัติ การตรวจสอบประเมินผล และการแก้ไขปรับปรุง ซึ่งเป็นกลไกสำคัญของการบริหารจัดการในทุกระดับ โดยเฉพาะในบริบทสถานศึกษา ที่ต้องอาศัยข้อมูลจริงของผู้เรียนเพื่อพัฒนากิจกรรมและการดำเนินงานให้ตอบสนองความต้องการอย่างแท้จริง

การช่วยเหลือนักเรียนให้อยู่ในระบบการศึกษาภาคบังคับ เป็นกระบวนการดูแลช่วยเหลือนักเรียนอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง โดยเน้นการทำงานร่วมกันระหว่างครู ผู้บริหาร ผู้ปกครอง ชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนดี คนเก่ง และมีทักษะชีวิตที่เหมาะสม หลักการสำคัญอยู่บนพื้นฐานความเชื่อที่ว่า มนุษย์ทุกคนมีศักยภาพในการเรียนรู้และสามารถพัฒนาได้เมื่อได้รับการส่งเสริมที่ถูกต้อง วัตถุประสงค์ของการช่วยเหลือนักเรียน คือ การป้องกันไม่ให้ผู้เรียนหลุดออกจากระบบการศึกษา การติดตามนักเรียนที่มีแนวโน้มออกกลางคัน และการให้บริการช่วยเหลือเพื่อให้นักเรียนเติบโตอย่างมีความรับผิดชอบต่อตนเอง

องค์ประกอบของกระบวนการช่วยเหลือนักเรียน ได้แก่ การรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล การคัดกรองและจำแนกนักเรียน การประสานความร่วมมือ การพัฒนาและแก้ไขปัญหา การแนะแนวและการให้คำปรึกษา และการติดตามประเมินผล ซึ่งเป็นกระบวนการที่ต้องดำเนินไปอย่างเป็นระบบและใช้ข้อมูลจริงเพื่อให้การช่วยเหลือมีคุณภาพ ปัจจัยความสำเร็จประกอบด้วยบทบาทของผู้บริหาร ครูที่ปรึกษา คณะทำงาน ความรู้และทักษะของผู้ปฏิบัติงาน รวมถึงความพร้อมของสื่อและเครื่องมือที่ใช้สนับสนุนงาน

รูปแบบการจัดการศึกษาภาคบังคับของไทย ประกอบด้วยการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ซึ่งมุ่งเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญตามเจตนารมณ์ของกฎหมายการศึกษาและนโยบายระดับชาติ การแก้ปัญหานักเรียนหลุดจากระบบจำเป็นต้องอาศัยการดำเนินงานแบบบูรณาการระหว่างสถานศึกษา ครอบครัว ชุมชน และภาครัฐ เพื่อให้เกิดหลักประกันทางการศึกษาอย่างเป็นรูปธรรม

องค์ความรู้ใหม่

การบริหารและการช่วยเหลือนักเรียนให้อยู่ในระบบการศึกษาภาคบังคับมีแนวทางร่วมกัน คือการจัดการอย่างเป็นระบบโดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ผ่านการวางแผนที่มีข้อมูลจริงเป็นฐาน การประสานความร่วมมือของทุกภาคส่วน และการดำเนินงานแบบวงจรต่อเนื่อง การวางแผน(Plan) การปฏิบัติ (Do) การตรวจสอบ (Check) การปรับปรุงแก้ไข (Act) แนวคิดสำคัญที่เกิดขึ้นใหม่คือการมอง “การบริหารในสถานศึกษา” และ “การช่วยเหลือนักเรียน” เป็นกระบวนการเดียวกันที่เกื้อหนุนกัน โดยการบริหารทรัพยากรบุคลากร และนโยบายที่มีประสิทธิภาพส่งผลโดยตรงต่อการป้องกันการหลุดออกจากระบบของผู้เรียน นอกจากนี้การติดตามประเมินผลอย่างเป็นระบบ การใช้ข้อมูลรายบุคคล และการสร้างเครือข่ายความร่วมมือ

ระหว่างโรงเรียน ครอบครัว ชุมชน และหน่วยงานรัฐ เป็นปัจจัยที่ช่วยยกระดับคุณภาพการศึกษาให้มีความเท่าเทียมและยั่งยืนมากยิ่งขึ้น.

เอกสารอ้างอิง

กนกวรรณ อุ่นจิตต์. (2565). การดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนในสถานศึกษาขนาดเล็ก. *วารสารบริหารการศึกษาบัวบัณฑิต, 1*(12), 29-30.

กรรณสพร ผ่องมาส. (2561). การศึกษาการบริหารระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนของสถานศึกษา สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดตราด จันทบุรี และระยอง. ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี.

กฤติมา หาญมนตรี. (2568). การบริหารสถานศึกษาตามแนวคิดการศึกษาพหุวัฒนธรรมบูรณาการกับวงจรคุณภาพ PDCA. *วารสารบวรสหการศึกษาและมนุษยสังคมศาสตร์, 6*(1), 382-383.

กรมสุขภาพจิต. (2546). *คู่มือ วิทยากรระบบดูแลการช่วยเหลือนักเรียน ช่วงชั้นที่ 3-4 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6* (พิมพ์ครั้งที่ 1). สำนักงานกิจการโรงพิมพ์ องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก.

ฐิติพร พิมพ์ชัย. (2567). หลักพุทธธรรมกับระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนในสถานศึกษาศตวรรษที่ 21. *วารสารการบริหารการศึกษาและมนุษยสังคมศาสตร์, 2*(3), 18-19.

เทิดศักดิ์ ยะยอง. (2562). *การบริหารจัดการระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนของโรงเรียนบ้านดอยคำ อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่โดยใช้กระบวนการบศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษาริหารงานวงจรคุณภาพของเดมมิ่ง.* วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต บริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.

พัชรา หงคำมี. (2565). *การพัฒนาแนวทางการดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน โดยใช้วงจรคุณภาพเดมมิ่ง (PDCA) สำหรับโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาบุรีรัมย์.* ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต การบริหารและพัฒนาการศึกษา, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

พรสุดา เหลืองสุข. (2566). *การพัฒนาแนวทางการดำเนินงานตามระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนโดยใช้วงจรคุณภาพเดมมิ่ง สำหรับโรงเรียนการศึกษาสงเคราะห์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ*. ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต การบริหารและพัฒนาการศึกษา, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

วิโรจน์ สารรัตนะ. (2555). *แนวคิด ทฤษฎี และประเด็นเพื่อการบริหารทางการศึกษา.* ทิพย์วิสุทธิ์.

วิทยา จันทร์ศิลา.(2561).*การบริหารสถานศึกษาบนพื้นที่สูง.* (พิมพ์ครั้งที่ 1). รัตนสุวรรณการพิมพ์ 3.

สุขสันต์ สุขสงคราม. (2564). แนวคิดการบริหารแบบวงจรคุณภาพ (PDCA) กับการบริหารแบบพระพุทธศาสนา. *วารสารธรรมวัตร, 2*(1), 42-44.

สุธารัตน์ มณีรัตน์. (2562). *การดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนโรงเรียนในกลุ่มเครือข่าย ภัทรบูรพา อำเภอคลองใหญ่ จังหวัดตราด.* วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต การบริหารการศึกษา, มหาวิทยาลัยบูรพา.

สุวดี อุปปินใจ, และคณะ. (2565). *การนิเทศและการพัฒนานวัตกรรมการนิเทศการศึกษา* (พิมพ์ครั้งที่ 3 ฉบับปรับปรุง). โรงพิมพ์ชอบพิมพ์.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2548). *แนวทางการดำเนินงานตามพระราชบัญญัติการศึกษาภาคบังคับ*. กระทรวงฯ.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2545). *พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติพุทธศักราช 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545.* พริกหวานกราฟิก.

สำนักนโยบายและแผนการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2549). *แนวทางสนับสนุนให้เด็กได้เข้าเรียนและเรียนต่อเนื่องจนจบการศึกษาภาคบังคับ 9 ปี*. เสมาธรรม กระทรวงศึกษาธิการ

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2552). *คู่มือการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน*. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ.

สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ. (2555). *แผนพัฒนาการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ ฉบับที่ 11 พ.ศ. 2555 -2559*. สำนักงานฯ.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2559). *ระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน* (พิมพ์ครั้งที่ 4). โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2559). *การพัฒนาระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน*. โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทยจำกัด.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2560). *แนวทางการช่วยเหลือนักเรียนที่มีภาวะเสี่ยงต่อความล้มเหลวทางการเรียน.* สำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ โรงพิมพ์ สกสค. (ลาดพร้าว).

สำนักพัฒนาสุขภาพจิต กรมสุขภาพจิต. (2568). *คู่มือครูระบบการช่วยเหลือดูแลนักเรียน ช่วงชั้นที่ 1-2 (ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6).* https://dmh-elibrary.org/items/show/1099

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต 2. (2566). *คู่มือ แนวทางการดำเนินงานป้องกันและแก้ไขปัญหาเด็กตกหล่น และออกกลางคัน “พาน้องกลับมาเรียน”.* กลุ่มส่งเสริมการจัดการศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต 2.

สำนักนโยบายและแผนการศึกษาขั้นพื้นฐานสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกระทรวงศึกษาธิการ. (2565). *คู่มือเกณฑ์การคัดกรอง โรงเรียนที่ตั้งในพื้นที่ลักษณะพิเศษโรงเรียนพื้นที่ภูเขาสูงในถิ่นธุรกันดาร.* สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2547). *แนวทางการดาเนินงานระบบการดูแล ช่วยเหลือนักเรียนในสถานศึกษา.* องค์การค้ารับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์.

อัจฉราภรณ์ ปรางโท้. (2561). *แนวทางการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนในโรงเรียนขยายโอกาสสังกัดสานักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยนาท.* วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต การบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์.

Black, J. Stewart and Porter, Lyman W. (2000). *Management: Meeting new challenges.* Prentice Hall.

Cohen, D. (1998). *Managing knowledge in the new economy.* The Conference Board.

Gulick, L. (1937). *Paper on the science of administration. In L. Gulick & L. Urwick (Eds.), Notes on the theory of organization (p. 13).* Institute of Public Administration.

Henri Fayol. (1979). *GENERAL AND INDUSTRIAL MANAGEMENT.* Sir Isaac Pitman & Sons, Ltd.